

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SSCB’NİN KIBRIS POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA PAK

**DANIŞMAN
Doç. Dr. FATİH TUĞLUOĞLU**

AKSARAY 2023

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SSCB’NİN KIBRIS POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA PAK

DANIŞMAN
Doç. Dr. FATİH TUĞLUOĞLU

AKSARAY 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(...) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Kübra

Soyadı: PAK

Bölümü: Tarih

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN ADI

Türkçe Adı: Soğuk Savaş Döneminde SSCB'nin Kıbrıs Politikası

İngilizce Adı: Cyprus Policy of the USSR during the Cold War Era

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Kübra PAK

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Kübra PAK tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Döneminde SSCB’nin Kıbrıs Politikası” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Prof.Dr. Fatih Tuğluoğlu

Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı

.....

Üye: Doç.Dr. Osman Okumuş

Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı

.....

Üye: Doç.Dr. Ahmet Vurgun

Marmara Üniversitesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı

.....

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç.Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Tez sürecinde desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Fatih Tuğluoğlu'na, bana güvenerek yanımda olan eşim Yusuf Pak'a, eğitim hayatım hayatımın sonsuz destekçileri annem Ümit Çöllük ve babam Yaşar Çöllük'e teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Soğuk Savaş Döneminde SSCB'nin Kıbrıs Politikası

(Yüksek Lisans)

Kübra PAK, AKSARAY 2023

ÖZET

Kıbrıs, tarih sahnesine çıktığı süreden itibaren Akdeniz'deki önemli konumu ile dikkat çekmektedir. Ancak ada içerisinde iki farklı toplum olarak bulunan Türkler ve Rumların varlığı sıkıntıları da beraberinde getirmekteydi. Özellikle 1931'de ortaya çıkmaya başlayan Enosis fikri ada içerisinde Türklere karşı kanlı eylemleri de beraberinde getirmeye başlamıştır. 1948 gelindiğinde Türkiye ilk defa basın aracılığı ile Kıbrıs'ta yaşananlardan haberdar olmaya başlamıştı. Diğer taraftan da SSCB soğuk savaşın başından itibaren ile ada içerisindeki Rumlara destek vermekteydi. Çünkü Doğu Akdeniz'de söz sahibi olarak rakibi ABD'yi saf dışı bırakmak amacındaydı. 1959'da Kıbrıs'taki çatışmaları bitirmek için Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu. Ancak Rumların kanlı eylemleri ve darbe girişimi cumhuriyet rejimini işleyemez duruma getirmişti. Kıbrıs Türklerine yönelik devam eden terör faaliyetleri nedeniyle 20 Temmuz 1974'te Türkiye Kıbrıs'a Birinci Barış Harekâtını ve 14 Ağustos 1974 İkinci Barış Harekâtını düzenledi. Adada bulunan Türklerin güvenliği arttırmak için ilk önce Kıbrıs Türk Federe Devleti sonra 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Bu çalışmanın amacı; Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin uyguladığı Kıbrıs politikasının 1990'lı yıllara kadar geniş bir şekilde incelemektedir. Çalışma konusu olarak tercih edilmesinin sebebi ise; Kıbrıs sorunun SSCB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde büyük bir paya sahip olması ve bu duruma karşı konu hakkında kapsamlı çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Bilim Kodu: 113307

Anahtar Kelimeler: SSCB, Türkiye, Kıbrıs, Enosis, ABD

Sayfa Adedi: 98

Danışman: Doç.Dr. Fatih Tuğluoğlu

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Cyprus Policy of the USSR during the Cold War Era
(M.A. Thesis)

Kübra PAK, AKSARAY 2023

ABSTRACT

Cyprus has been drawing attention with its important position in the Mediterranean since its emergence on the stage of history. However, the existence of the Turks and Greeks, who were two different societies in the island, brought with them difficulties. Especially the idea of Enosis, which started to emerge in 1931, started to bring bloody actions against the Turks on the island. When it came to 1948, Turkey began to be aware of the events in Cyprus for the first time through the press. On the other hand, the USSR had been supporting the Greeks in the island since the beginning of the cold war. Because, by having a say in the Eastern Mediterranean, he aimed to eliminate his rival, the USA. The Republic of Cyprus was established in 1959 to end the conflicts in Cyprus. However, the bloody actions of the Greeks and the coup attempt made the republican regime inoperable. Due to the ongoing terrorist activities against the Turkish Cypriots, Turkey organized the First Peace Operation in Cyprus on 20 July 1974 and the Second Peace Operation on 14 August 1974. In order to increase the security of the Turks on the island, first the Turkish Federated State of Cyprus, then the Turkish Republic of Northern Cyprus was declared on November 15, 1983. The aim of this study; It extensively examines the Cyprus policy of the USSR during the Cold War period until the 1990s. The reason why it is preferred as a study subject is; The fact that the Cyprus problem has a large share in the shaping of the relations between the USSR and Turkey and there has not been a comprehensive study on the subject against this situation.

Science Code: 113307

Keys Words: USSR, Turkey, Cyprus, Enosis, USA

Religion Page Number: 98

Supervisor: Doç.Dr. Fatih Tuğluoğlu

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	II
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	III
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SSCB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE KIBRIS.....	4
1.1. İngiltere'nin Özerklik Çalışmaları.....	7
1.2 Ada İçerisindeki Gelişmeler ve Akel'in Faaliyetleri.....	9
1.3 Toplumlar Arası Çatışmalar Başlıyor.....	15
1.4 Kıbrıs Konferansı.....	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU SONRASINDAKİ GELİŞMELER.....	22
2.1 Kıbrıs Cumhuriyetinde Anlaşmazlıklar.....	23
2.2 Kanlı Noel ve Türkiye'nin Müdahalesi.....	26
2.3. Johnson'dan İnönü'ye Mektup ve Erenköy Saldırıları.....	32
2.4 Birinci Barış Harekâtı.....	50
2.4.1 Harekât Sonrası Tepkiler.....	57
2.4.2 Birinci ve İkinci Cenevre Konferansı.....	58
2.5. İkinci Barış Harekâtı.....	64

2.5.1 Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Nüfus Mübadelesi.....	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	72
1980 SONRASINDAKİ GELİŞMELER.....	72
3.1 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı.....	73
3.2 İkili Görüşmeler.....	75
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	81
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	86

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL	: Emekçi Halkın İlerici Partisi
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KGTY	: Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MSP	: Millî Selâmet Partisi
PASOK	: Panhelenik Sosyalist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Kıbrıs siyasi alanda birçok gelişmeye sahne olmuştu. Bunun temel nedeni ise stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmasıydı. Günümüzde hala uluslararası alanda önemini ilk dönemlerinden bu yana korumaya devam etmektedir. Kıbrıs 3572 mil kare yüz ölçümü ile Akdeniz'in üçüncü büyük adası olmasının yanı sıra ada Türkiye kıyılarına 40 mil uzaklıktadır.¹ 1571 yılında Venediklilerden alınan Kıbrıs yaklaşık 300 yıllık Osmanlı hâkimiyetinden sonra 1878 yılında Kıbrıs Antlaşması ile yönetimi İngiltere'ye bırakılmıştı. 1914 yılında İngiltere adayı ilhak etmişti. 1923 yılında Lozan Antlaşması ile Türkiye Kıbrıs üzerindeki tüm yetkilerini İngiltere'ye bırakmıştı.

1931'den itibaren ada içerisinde Rumlar, Enosis(Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) amacıyla ayaklanmaya başlamışlardı. Ancak İngiltere bu ayaklanma karşısında yönetimi sertleştirme yolunu izlemiş ve Türk-Yunan tarihlerinin okutulması, ulusal kahramanların resimlerinin sergilenmesi hatta Türk-Yunan bayraklarının asılmasını da yasaklamıştı. Uygulanmakta olan sert tedbirler karşısında Rumlar, Enosis hareketinin merkezini Londra'ya taşıma kararı almışlardı. 1937 yılına gelindiğinde ise Rumlar Kıbrıs Özerkliği Komitesi adı ile özerklik girişimlerinde bulunmaya başlamışlardı. Ancak dünyada bu komitenin çalışmalarına İngiliz Hükümeti karşı çıkmıştı. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmaya başlayan bağımsızlık hareketleri Yunanistan Hükümetinin Kıbrıs'ta Enosis hareketini güçlendirmesine zemin hazırlamıştı. 1950'li yıllarının başlarında Türkiye'nin dış politikasında ulusal bir soruna dönüşmekte olan Kıbrıs sorunu bulunmaktaydı. Bu dönemde ada içerisinde Türk nüfusunun belli bir miktarda olduğu bilinmekteydi. 23 Ocak 1950 yılında ilk kez Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın mecliste gerçekleştirmiş olduğunu konuşmasında Kıbrıs Türk halkına

¹ Mehmet Gönlübol-Cem Sar-Ahmet Şükrü Esmer-Oral Sander-A. Haluk Ülman-A. Suat Bilge-Duygu Sezer-Ömer Kürkçüoğlu-Hakan Bingün, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.337

yapılmakta olan eziyetler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) gündeme gelmişti. İşte bu konuşma Kıbrıs sorununun ne kadar eskiye dayandığını göstermekteydi. Kıbrıs sorunu, milletlerarası bir uyuşmazlık olarak ilk defa 1954 yılında Yunanistan Hükümeti tarafından bir şikâyet olarak BM Genel Kurulu önüne getirilmişti.² Bu şikâyetin amacı ise Kıbrıs adasındaki yaşamakta olan Rum halklarının geleceklerini kendilerinin belirlemek istemeleriydi.

1960 yılında İngiliz yönetiminin sona ermesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu. Cumhuriyet yönetiminde ada içerisinde bulunan Türk-Rum halkının belli oranlarda temsilcileri bulunmaktaydı. 1963'de Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un(Mihail Hristotodulu Muskos) anayasa değişikliği önerisi sunması ile kanlı çatışmalar başlamıştı. 1974'te milliyetçi Rumlar tarafından ada içerisinde askeri bir darbe gerçekleştirilmişti. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit 'Ayşe tatile çıksın' parolası ile Kıbrıs harekâtını başlatmıştı. 1975 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştu. Aynı yıl Viyana'da Birleşmiş Milletler(BM) gözetiminde Rauf Denktaş ve Glafkos Klerides arasında nüfus mübadelesi için bir anlaşması gerçekleştirilmişti. 15 Kasım 1983'te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti(KKTC) kurulmuş oldu.

Akdeniz de bu gelişmeler yaşanırken ABD ve SSCB ise 1947 yılından başlayarak 1991'de SSCB'nin çöküşüne kadar devam edecek Soğuk Savaş içerisindeydi. İki kutuplu dünya düzeninde sorunun muhatabı olanlar Batı kutbunda yer almaktaydılar, ABD ise bu kutbun lideri olarak ittifak içi çekişmeleri ortadan kaldırma politikası izlemekteydi. Türkiye'nin SSCB'ye karşı stratejik konumu aynı zamanda NATO'nun güney kanadının en önemli ülkesi oluşu ABD'nin ve Avrupa'nın NATO üyesi ülkelerinin Türkiye'ye yönelik politikasında belirleyici bir rol oynamaktaydı.³ Yaşanmakta olan bu gelişmeler Kıbrıs sorununa da yansımaktaydı. Türkiye'nin bölgede uygulamak istediği yaklaşımlar birçok Batılı devlet tarafından karşı çıkılrsa da en çok SSCB'yi rahatsız etmişti. Çünkü hem bölgenin NATO üssü olmasını engellemek hem de Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmak istemesi Türkiye ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştu. SSCB Hükümeti her fırsatta Kıbrıs Rumlarını destekleme yoluna giderek bölgedeki iki farklı toplumun varlığını kabul etmemiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale de bulunmaması gerektiğini de her seferinde

² Gönübol vd..., age, s.338

³ Kamer Kasım, Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt.1, Sayı.1, Ankara, 2007, s.58

yenilemekteydi. KKTC'nin ilanıyla birlikte SSCB'nin bu duruma tepkisi sert olmuş ve bölge üzerindeki beklentilerinin gerçekleşme ümidi kaybetmiş oldu. ABD ise bağımsızlık kararına karşı olmadığını Türkiye ile sürmekte olan ilişkilerin zedelenmemesini istemişti. Yunanistan Türkiye'yi protesto etmiş. İngiltere ise KKTC'nin kuruluşunu BM kuruluna taşıyarak sorunun uluslararası bir statüde çözülmesini istemişti.

18 Kasım 1983'te BM Güvenlik Konseyi KKTC'nin bağımsızlık ilanını geçersiz saydıklarını ve bütün devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir devleti tanımamalarını istemişti. Bu karar Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) tarafından da aynı şekilde kabul edilmişti. 1980'li yıllarda dış siyasette bu gelişmeler yaşanırken ada içerisinde savaşın neden olduğu ekonomik sorunlar çözülmeye çalışılıyordu. KKTC uygulanmakta olan ambargolardan dolayı uzun yıllar ekonomik sorunları yaşamaya devam etti. Ancak Türkiye, ada halkına yüksek yaşam seviyesi sağlamak için çaba göstermişti. Güneyde ise Avrupalı devletlerin desteği sayesinde kısa bir süre de halkın yaşam standartları yükseltildi. Ekonomik seviyenin yükselmesi ile birlikte her iki toplum içerisinde de Avrupa standartların da siyasi sistem oluşturuldu ve birçok parti faaliyet göstermeye başladı.

1985 yılında BM aracılığı ile devam etmekte olan görüşmeler sonucunda bir antlaşma hazırlandı. Fakat Rumlar tarafından KKTC'ye fazla tavizler verildiği gerekçesi ile antlaşma kabul edilmedi. 1990 yılında ise Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin adanın tamamını temsilen Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunda bulunması sonucunda Kıbrıs sorunu giderek daha karmaşık hale gelmişti.⁴ 2002 yılına gelindiğinde 1985'den bu yana aralıklı olarak devam etmekte olan görüşmeler neticesinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından bir plan sunulmuş ancak bu planda ada içerisinde bir çözüm olmadı. Rum kesiminin 1990'dan süre gelen AB üyelik çalışmaları sonuç vermiş ve 2004'de Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile bütün adayı temsilen AB'ye üyeliği kabul edilmişti.

Bu araştırmanın amacı Soğuk Savaş döneminde kuzey komşumuz olan SSCB'nin Kıbrıs konusundaki uyguladığı politika ve bu uygulanmakta olduğu politikanın ilişkilerimizi hangi boyutta etkileyip veya etkilemediği incelenmektedir. Bu yönüyle diğer çalışmalardan farklı bir açıdan konuya yaklaşmaktadır. Çalışma sırasında resmi yayınlar ve süreli yayınlar sonrasında konu ile ilgili yazılı eserler incelenerek veriler oluşturulmuştur.

⁴ Müge Vatansever, Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.12, Özel Sayı, İzmir 2010, s.1519

BİRİNCİ BÖLÜM

İkinci Dünya Savaşı Sonrası SSCB-Türkiye İlişkileri ve Kıbrıs

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan ve 8 Mayıs 1945 gece yarısı Avrupa'daki bölümü resmen sona eren ikinci Dünya Savaşı, 6 yıl boyunca Avrupa başta olmak üzere dünyanın 5 kıtasında yaşamı muazzam etkiledi.⁵ Savaş içinde, Batılı müttefiklerin Birleşik Amerika'nın etrafında ve 'Birleşmiş Milletler' adı altında yapmış oldukları sıkı işbirliğinin savaştan sonra da devam ettirilebilmesi için birçok çalışmalar yapılmıştı.⁶ Diğer yandan SSCB'nin tehditkâr tutumlarına karşı Türkiye ise Avrupalı devletlerin desteğini aradı. Ancak Türkiye bu süreçte savaş yalnızlığı içerisindeydi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda ekonomik, askeri ve devletlerarası ilişkiler büyük bir değişim göstermişti. Savaş öncesinde güçlü devletlerarasında bulunan İngiltere, Almanya ve Fransa gibi devletler savaş sonunda tam anlamıyla güçlerini kaybetmiş durumdaydı. Savaştan sonra Monro doktrini'nin prensiplerini terk eden ve dünya devleti haline gelen ABD ile özellikle 1945 sonrasında aktif, yayılcı, emperyalist politika takip eden SSCB, dünya politikasına yön veren iki süper güç haline gelmişti.⁷ Türkiye, savaş döneminde her ne kadar yalnızlık politikası izlemiş olsa da savaş sonunda ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda zor günler geçirmekteydi. Bu süreçte ise SSCB tarafından Türkiye'ye verilen nota oldukça büyük bir şaşkınlık yaratmıştı. SSCB Dış İşleri Bakanı Vyacheslav Molotov, savaşın Avrupa'da 8 Mayıs 1945'te Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimiyle bitmesine 7 hafta kala 19 Mart 1945'te Moskova Büyükelçisi Selim Rauf Sarper'i makamına çağırarak bir nota verdi ve 1925 Antlaşmasının artık uzatılmayacağını

⁵ Baskın Oran, Türk Dış Politikası (Cilt:1 1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.387

⁶ Gönlübol vd..., age, s.191

⁷ Arzu Al, Türk Dış Politikası, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014, s.117

bildirdi.⁸ Kısacası 17 Aralık 1925'ten bu yana yürürlükte olan SSCB-Türkiye Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının değişen dünya düzeni içerisinde bir işlevi olmadığı dile getirildi. Türkiye uluslararası alanda içerisinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak için bir antlaşmaya varmak istiyordu. Türkiye bu nedenle 4 Nisan 1945'te verilmiş olan notayı cevapladı ve değişen dünya düzenine uygun yeni bir antlaşma önerdi. Dışişleri Bakanı Molotov ve Büyükelçi Sarper 7 Haziran 1945'te yapılan görüşme de SSCB'nin Türk-Sovyet sınırlarının ve Montrö Boğazlar Sözleşmesinin yeniden düzenlenmesi gibi istekleri gündeme geldi. Kabul edilemez bu istekler karşısında bir sonuca varılamadan ayrılmışlardı. 17 Temmuz 1945'de ABD, İngiltere ve SSCB Postdam Konferansında toplanmıştı ve yine savaş sonrası düzen görüşülmüştü.

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük zararlar görmüş ve savaş öncesi olanaklarını kaybetme noktasına gelmişti. Savaş sonrasında ise kurulmaya başlayan yeni dünya düzenine uyum sağlamaya çalışıyordu. Savaşın sona ermesiyle sömürgecilik ortadan kalkmaya başlamıştı. Bu neden ile hem ekonomisini düzeltme hem de 'üzerinde güneş batmayan' imparatorluk tanımını devam ettirmek istiyordu. Ancak, bu iki amacı birlikte gerçekleştirmenin mümkün olmayacağı kısa süre içinde anlaşılacak ve İngiltere'nin artık ekonomik ve dolayısıyla askeri gücü imparatorluğunu korumasına elvermediği için denizasıırı varlıklarından tek tek vazgeçme durumunda kalacaktı.⁹ Ortadoğu, İngiltere için önemli bir petrol kaynağı konumdaydı. Kıbrıs adasının Doğu Akdeniz'de bulunması bu bölgelere gerçekleştirilecek olan askeri hareketlerde ada içindeki üsler avantaj sağlamaktaydı. Bu neden ile İngiltere'nin Akdeniz bölgesine olan ilgisinin artması kaçınılmaz bir sonuç oluyordu. İngiltere İkinci Dünya Savaşı süresince Kıbrıs adasını askeri bir üs olarak kullandı. Bu yüzden bedeli ne olursa olsun Kıbrıs'taki iki büyük üssünü (Ağrotur ve Dikelya üsleri) elde tutma çabaları da aynı türden 'imparatorluk sonrası dönemde prestij arama, bulma kaygısı ve amacıyla' açıklanabilirdi.¹⁰ Ancak Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki konumu üzerinden Avrupa'da bir saygınlık elde etme düşüncesi ile diğer denizasıırı ülkelerde olduğu gibi kolay kolay vazgeçme düşüncesi bulunmamaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın Doğu Akdeniz'i etkilemeye başlaması, 1940 sonbaharında İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasıyla gerçekleşmişti.¹¹ Yunanistan, bu saldırıya karşı ne

⁸ Eral Tellal, Oran (Ed.), age, s.501

⁹ Şükrü Sina Gürel, Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, İmge Kitabevi, Ankara 2020, s.260

¹⁰ Mehmet Hasgüler, Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.51

¹¹ Gürel, age, s.123

kadar başarılı olsa da 1941’de gerçekleşen Alman saldırısı karşısında başarısız olmuştu. 1941 yılındaki bir diğer önemli gelişme ise Kıbrıs’ta 1931’de gerçekleşen ayaklanma sonrasında siyasi toplantıların yasaklanması ve siyasi partilerin kurulması yasağında bazı değişiklik yapılarak bu faaliyetlere izin verilmesiydi. Buradaki amaç savaş sürecinde Kıbrıslıların desteğini almaktı. Bu izin ile birlikte 14 Nisan 1941 ‘de AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi) kuruldu.¹²

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ‘katırcı’ olarak bilinen ve cepheye katırlarla erzak ve cephane taşımacılığında başarılı olan Kıbrıslılardan, İkinci Dünya Savaşı sürecinde de yararlanmak isteyen İngiliz Hükümeti savaş başlar başlamaz bu yönde çeşitli girişimlerde bulundu.¹³ Savaşın farklı cephelere yayılmasıyla birlikte arttan asker ihtiyacı için İngiliz ordusuna bağlı ‘Kıbrıs Alayı’ (Cyprus Regiment) kuruldu. Ancak başlangıçta Rum toplumu Enosis hareketine sert tutumlar sergileyen İngiliz Hükümetine karşı ada içerisinde Kıbrıs Alayı’na katılımları engelliyor ve Alman propagandası yapıyordu. Ancak Yunanistan’ın saldırıya uğramasıyla bu tutumları tamamen değişmişti. Ada içerisinde Türk, Yunan ve İngiliz bayrakları asılmış hatta bu toplumların dostlukları vurgulanarak destekleriyle bu savaşı kazanacakları dile getirilmekteydi. Bu durum Yunanistan’ın Alman işgalinden kurtulmasıyla birlikte tekrar eskiye dönmeye başlamıştı. Böylece ada içerisinde Enosis hareketleri yeniden kendini göstermekteydi.

Savaş sonunda Türk toplumunun aklındaki en büyük soru Kıbrıs’ı nasıl bir gelecek beklediği idi. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında, Yunan Hükümeti’nin ‘halkın moralini yükseltmek’ gerekçesiyle adanın Yunanistan’a verilmesi talebi olayların gelişimi içerisinde etkisiz kalmıştı, İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden sorunun ileride iki hükümet arasında halledilmesi vaadi ile ertelenmişti.¹⁴ İşte bu gelişmeler savaş sonunda Enosis hareketinin gerçekleşme ihtimalini akıllara getirmekteydi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ada içerisindeki etkinliğini arttırmak isteyen Rum tarafları kendini göstermeye başlamıştı. 1943’te yeniden faaliyete geçen Kıbrıs Rum Komünist örgütleri, başta AKEL ve ona bağlı İşçi Sendikası PEO, Enosis sloganına sarılarak milliyetçi Rum örgütlerinin ve bunların başındaki Rum Ortodoks Kilisesinin elinden bu

¹² Gürel, age, s.241

¹³ Mehmet C. Gazioğlu, Enosis Çemberinde Türkler- Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1), CYREP Yayınları, Lefkoşa 2000, s.320

¹⁴ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 135

etkin silahı almak ve kendi propagandaları için kullanmak çabası içindeydi.¹⁵ Yunan ulusal günlerinin kutlanmasında ve 1943 yılında yapılan belediye seçimlerinde kilise ve AKEL'in desteklediği adaylar, kıyasıya bir Enosis propagandası yürütmüşlerdi.¹⁶ Bu gelişmeler kilise ve Enosis hareketini benimseyenleri sürekli karşı karşıya getirmekteydi. Sesini daha iyi duyurma amacıyla olan AKEL 28 Ağustos 1944'te genel grev ilan etmişti. Ada içerisinde gerçekleşmekte olan sokak çatışmaları da hız kesmeden devam ediyordu. Genel grev yöntemiyle, Rum halkı ve sömürge yönetimi üzerinde güçlü bir baskı unsuru oluşturan AKEL, silahlı eylemlere hazır olmak için gizli girişimler içindeydi.¹⁷ Mart 1945'de askeri depolardan silah çalmaya başlamıştı. Yaşanan bu gelişmeler ile ada içerisindeki iç savaş etkinliğini arttırarak devam ediyordu.

1.1. İngiltere'nin Özerklik Çalışmaları

Ada içerisinde çatışmalarının kendini göstermeye başladığı dönemde adada özerklik yönetiminin kurulması tartışmaları ortaya çıkmıştı. Nisan 1943'te İngiliz Parlamentosu'nda ada içerisinde özerk bir yönetim kurulması görüşmeleri Rum halkı tarafından büyük bir tepki ile karşılandı. Çünkü Rumlar, Yunanistan'ın savaşa müttefikler yanında katılmış olduğu belirtiyordu. Bu neden ile Atlantik Belgesi'ni de dikkate alarak İngiltere'nin Kıbrıslı Rumların istekleri doğrultusunda hareket edeceği ve Enosisin gerçekleşmesine onay vereceği umut ve hayali içerisindeydi.¹⁸ Rum halkının bu tepkisinin nedeni böyle bir yönetimin kabul edildiğinde Rumların Enosis hareketinden vazgeçmesi anlamını taşımasıydı. Özerklik önerisi duyulur duyulmaz, kilise liderleri ve Rum Belediye Başkanları, Londra'ya telgraflar çekerek "Özerk yönetimi kabul etmeyeceklerini, tek ve değişmez emellerinin Enosis olduğunu" bildirilmişti.¹⁹ Ada içerisindeki Türkler de farklı nedenlerden özerklik verilmesi kararlarına karşı çıkmışlardı. Türkler adaya özerklik verildiğinde Türk halkının adada azınlık olarak bırakılmamasını ve kendi geleceklerinin garanti altına alınmasını istiyorlardı. Aksi halde özerklik yönetiminin Türk halkının sonu

¹⁵Gazioğlu, age, s.361

¹⁶ Turgay Bülent Göktürk, Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, Cilt.15, Sayı.30, 2015, s.321

¹⁷ Gazioğlu, age, s.362

¹⁸ 363

¹⁹ Göktürk, agm, s.321

olacağını Londra'ya çektikleri telgraf ile bildirmişlerdi. Bir sonuca varılmadan devam etmekte olan tartışmalar, 1948'de İngiltere'nin resmen özerklik teklifine kadar sürecekti.

1945-46 yılları arasında sık sık grevler tekrarlanıyor ve Rumlar ile sömürge yönetimi arasında çatımlar hız kesmeden devam ediyordu. 1946 yılına gelindiğinde İngiliz Sömürgeler Bakanı Greech Jones, Kıbrıs koloni yönetimini liberalleştirmek için çalışmalar yapıldığını açıkladı. Bu amaçla 1931 yılında sürgüne gönderilenlerin geri dönmesine izin verdi ve 1937 yılında dini yasakları kaldırdı. 1947 yılı başlarında ise İngiliz Hükümeti, adada özerk bir yönetimin ilk şekillerini uygulamak üzere Kıbrıs'a yeni bir vali olarak Lord Winster'i gönderdi.²⁰ Ancak Lord Winster adaya geldiğinde sadece Türkler tarafından karşılandı. Çünkü bu tarihlerde sürgünden dönmüş olan Girne Piskoposu Makarios, köylerden gelen gruplarla dolup taşan ve Enosise destek vermek için Lefkoşa'da toplanan binlerce kişilik kalabalığa 16 Şubat'ta bir konuşma yaptı.²¹ Bu konuşmasında adanın Yunanistan'a verilmesinin reddedildiğini, yapılmakta olan girişimlerin Enosisi ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu ve Lord Winster'in boykot edilmesi gerektiğini söylemişti. Alınan bu karar doğrultusunda Rumlar törende yer almadı. Bütün olumsuzluklara rağmen İngiliz Hükümeti iyi niyetlerini göstermek adına çalışmalarına devam ediyordu. Lord Winster, yeni bir anayasal yönetimi planladığını ve bu anayasal yönetim şekli için tavsiyelerde bulunmak, aynı zamanda gerekli tartışmaların yapılması için bir Danışma Meclisi kurulacağını açıkladı. Bu danışma meclisi Kıbrıs Baş Hâkimi Sir Edward Jackson başkanlığında 7 Kıbrıslı Türk, 12 Kıbrıslı Rum'dan olmak üzere toplamda 19 üyeden oluşmaktaydı. Bu dönemde uzun süredir ertelenmekte olan başpiskoposluk seçimi gerçekleşmişti. Enosis hareketinin önderi olan Baf Metropolit ve Başpiskopos Vekili Leontios, büyük çoğunluğun oylarını alarak seçimi kazandı.²² Ancak seçimlerden bir ay sonra Leontios'un hayatını kaybetmesi sonucu yerine Girne Piskoposu II. Makarios seçildi. II. Makarios özellikle Enosise yer verilmediği gerekçesiyle Danışma Meclisinin alacağı bütün anayasa tekliflerinin kabul edilmemesi yönünde çağrıda bulundu. Danışma Meclisinde Rum üyelerin sürekli olarak yeniledikleri tam bağımsızlık istekleri ve özellikle de yasama meclisinde yeni bir anayasa tasarısı verildiğinde ortaya çıkan uyuşmazlıktan dolayı Lord Winster, 12 Ağustosta Danışma Meclisinin kaldırıldığını ilan etti. 1948'de Kıbrıs'ta farklı bölgelerde sağcı ve solcuların mitingleri gerçekleşmekteydi ve bu

²⁰ Gazioğlu, age, s.375

²¹ George Hill, Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 483

²² Hill, age, s.484

mitinglerin büyük bir kısmı da iş bırakma grevi olarak yapıldığı için 1948 yılı Kıbrıs'ta 'grevler yılı' oluyordu.²³

1.2. Ada içerisindeki Gelişmeler ve Akel'in Faaliyetleri

1948 yılına gelindiğinde Türkiye, artık Kıbrıs ile yakından ilgilenmeye başlayacaktı. Bu dönemden başlayarak Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgilenmesi, büyük ölçüde Türkiye basınının ve bu arada da Türkiye'de yerleşik bulunan ya da eğitimlerini sürdüren Kıbrıslıların kamuoyu oluşturmalarıyla gerçekleşmişti.²⁴ Ocak ayından başlayarak Atina'da yayınlanmakta olan gazetelerde 'Kıbrıs'ta Türklerle hesaplaşma' gibi başlıklar yer almasıyla birlikte Türkiye'de Tasvir gazetesinde bu söylemlere karşılık verilmekteydi. 1948 Kasım ve Aralık da Tasvir, Kıbrıs konusuna ilgisini sürdürerek, bir dizi yazıyla 'Kıbrıs'ın Rumlara bırakılmayacağını' vurgulamaktaydı ve aynı yıl Kıbrıs konusuna kamuoyunun ilgisini çekilmesini sağlayan bir diğer yayın organı da Hürriyet gazetesi idi.²⁵ Kasım ayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü yaşamakta olan sorunlarla alakalı olarak bilgilendirmek üzere Kıbrıslı Türkleri temsil eden bir heyet ziyaret gerçekleştirmekteydi. 28 Kasım günü Lefkoşa'da Ayasofya Meydanı'nda Türkler tarafından büyük bir miting yapıldı. Ayasofya mitinginin zamanlanması yerindeydi, isabetliydi ve uzun yıllardan sonra Kıbrıs'taki Türk varlığı, hak ve hukukunu ilk kez böylesine büyük ve coşkulu bir mitingle dünyaya duyuruyordu.²⁶ Aralık 1948'de ise Kıbrıslı Türkler tarafından Ankara'da Kıbrıs Türk Kültür Derneği kuruldu. Derneğin amaçları, Türkiye'deki Kıbrıslıların faaliyetlerini bütünleştirmek, eşgüdüm içinde yürütmek ve Kıbrıslı Türklerle Türkiye arasındaki bağları güçlendirmektir.²⁷ Bu amaç doğrultusunda da çalışmalarını sürdürmekteydi. 25 Aralık'ta Kıbrıs Türklerine destek amacıyla Ankara'da üniversiteli gençler tarafından miting düzenlendi. Görüldüğü üzere 1948 yılı boyunca hem Türkiye'de hem de Kıbrıs'ta ada içerisinde yaşananlara dikkat çekmek ve Kıbrıslı Türklerin yalnız olmadığı gösterilmekteydi. Ancak yaşanmakta olan bu gelişmeler İngiliz Hükümeti tarafından önemsenmişti. 1949 Ocak ayında İngiliz Dışişleri Bakanlığı gönderilen bir genelge ile

²³ Gürel, age, s.295

²⁴ Gürel, age, s.306

²⁵ Gürel, age, s.307

²⁶ Gazioğlu, age, s.428

²⁷ Gürel, age, s.308

‘Türklerin korkularının yerinde olmadığını ve adanın hiç kimseye verilmesi gibi bir durumunun olmadığını’ kesin bir dil ile belirtilmişti.

Bu dönemde Kıbrıs Okullarında Yetişenler Cemiyeti’nin çabası ile 8 Eylül 1949’da Kıbrıs’taki bütün Türk kurumlarının temsilcileri Kardeş Ocağı’nda toplanarak Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu’nu kurmuş ayrıca 1943’de Dr. Fazıl Küçük’ün çabalarıyla kurulan Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) ile Kıbrıs Milli Türk Partisi birleşerek Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi oluşturulmuştu.²⁸

1949 yılındaki en önemli olay ada içerisinde gerçekleşen belediye seçimleri olmuştu. Seçim çalışmaları boyunca belediye sorunları yerine Rum sağcı ve solcuların yürüttükleri Enosis kampanyaları etkili oldu. Solcu Rumlar, 1949 belediye seçimlerine iki arzuyu birleştiren, uzlaştıran bir yeni sloganla ‘Özerk Yönetim-İlhak’ diğer bir grup olan kilise ve sağ örgütler ise ‘Enosis ve Sadece Enosis’ ile girmişlerdi.²⁹ Bu arada seçimlere katılan Türk Belediye Meclis üyeleri de büyük bir oranda yapacakları hizmetleri dile getirmişlerdi. Ancak yapılacak olan seçimler öncesinde her iki grubun da yürütmekte oldukları çalışmalar özellikle de Moskova’ya bağlı bir şekilde hareket etmekte olan AKEL’in seçimleri kazanma ihtimali ABD’yi rahatsız etmekteydi. Bu neden ile seçim çalışmalarını yakından izlemekteydiler. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından İngiliz Dışişleri Bakanlığına bir yazı iletilmişti.³⁰ Bu yazıda ‘Ada içerisinde bulunan komünist faaliyetlerinden rahatsızlık duyulduğunu ve bu seçimlerde milliyetçi partilere destek verilmesi gerektiğini ayrıca amaçlarının Kıbrıs’ın işlerine karışmak değil sadece iyi bir niyet olduğu’ belirtilmişti. Sonuç olarak ABD’nin bu iyi niyet önerileri İngiliz hükûmeti tarafından doğru olarak kabul edilerek uygulamaya konulmuştu. İşte bu gibi gelişmeler karşısında sadece Enosis söylemleriyle sağcılar oyların büyük bir kısmını kazanmıştı. Bu durum karşısında solcular özerk yönetim savunuculuğundan vazgeçerek sağcılara yaklaşıp onlarla işbirliği yapmaya karar vermişlerdi.

1949 yılında AKEL plebisit (referandum) ile Enosisin gerçekleştirebileceği düşüncesi ile girişimlerde bulunuyordu. AKEL bu amaçla kilise ile birleşerek Birleşmiş Milletlere birlikte bir bildiri gönderilmesi yönünde öneride bulunmuş ancak bu öneri kilise tarafından reddedildi. Bunun nedeni ise ada içerisindeki en büyük rakibine destek vermek istememesi ve böyle bir tutumun Yunanistan’ı zor durumda bırakabileceğini düşünmeleriydi. Kilisenin

²⁸ Derviş Manizade, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975, s.420-422

²⁹ Gazioğlu, age, s.429

³⁰ Gazioğlu, age, s.431

ortak girişim önerisini reddetmesi üzerine, AKEL 23 Kasım 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyine, Self-determination isteyen, 'Kıbrıs Halkı Büyük Britanya'yı Suçluyor – Birleşmiş Milletlere Bir Başvuru' başlıklı bir yazı sunmuştu.³¹ Bunun ile beraber AKEL bir imza kampanyası başlatmış ve evleri gezerek Enosis istiyorum yazılı kâğıtların altına imza toplamaya başlamıştı. Enosis önderliğini kaybetmek istemeyen kilise de ayrı bir plebisit kampanyası başlatmıştı. Bu gelişme karşısında AKEL başarısızlık ile karşılaşmamak için kiliseyi destekleyeceğini açıklamıştı. Bu arada Baf Metropolitisi bulunan Makarios (III. Makarios) ise plebisit olayının başarı ile sonuçlanması için büyük bir çaba gösterdi.³² İngiliz Hükümeti toplanmakta olan bu imzalarda bir sonuç çıkmayacağını çünkü kırsal kesimdeki halkın imza konusunda çekimser olduklarını ve devlet memurlarının da İngiliz Hükümetine bağlılık yemini ettikleri için düşünmekteydi. 15 Ocak 1950'de kiliselere konulan defterlere 'Enosis'e Evet' ya da 'Enosis'e Hayır' şeklinde imza atarak gerçekleştirilen plebisit sonucu, Rum halkının %96'sının 'Enosis'e Evet' dediği açıklamıştı. Ancak bu oylama sonucunun doğruları gösterip göstermediği bilinmemekteydi. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin bu oylamadan dışlanması ve söz konusu Enosis olduğunda Rum halkının bir araya gelerek iş birliği yaptığı açıkça gözler önüne serildi. İngiliz Hükümetini bu plebisit sonuçlarını kabul etmeye ya da düzenleyeceği bir halk oylamasını yapmaya çağıran kilise 14 Şubat'ta oylama sonuçlarını ilgililere duyurmak üzere Yunanistan, İngiltere, ABD ve SSCB dışındaki Birleşmiş Milletler üyelerine gönderdi.³³

Bu arada 23 Ocak 1950'de CHP Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı TBMM'de Kıbrıs halkına yapılmakta olan eziyetler gündeme getirmekteydi. Konuşmaya başladıktan sonra, elindeki bu şişelerin birinde 'Kıbrıs Toprağı' diğesinde de 'Kıbrıs Türklerinin Kanı' olduğunu ve bu şişe içindekilerle birlikte kendisine Kıbrıs Türkleri tarafından gönderildiğini dile getiriyordu.³⁴ İncedayı, Kıbrıslı Türklerin ada içerisindeki sorunlarını işaret ediyordu. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak söz alarak İncedayı'ya cevap veriyordu:

Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu bir müddet evvel Gazetecilerin bir sualine cevaben de söylemiştim. Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin' bu adayı başka bir Devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını

³¹ Gürel, age, s.300

³² Talat Ürer, Kıbrıs'ın Tarihçesi, Ankara Ticaret Odası, Ankara 2003, s.34

³³ Gürel, age, s.302

³⁴ Hüseyin Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2001, s.103

*biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket, bu vaziyeti değiştiremez, değiştiremeyecektir.*³⁵

Necmettin Sadak kesin bir dil ile Kıbrıs Sorunu diye bir sorun olmadığını vurgulamaktaydı. 14 Mayıs 1950 gerçekleşen seçimlerde Demokrat Parti iktidara gelmişti. Ancak yeni hükümet tarafından da Kıbrıs sorunu gündeme getirilmemekteydi. Hatta, gerek bu sıralarda ortaya çıkan Kore Savaşı ve Türkiye'nin bu savaşa asker göndermesinin Türk kamuoyunun ilgisini bir süre bu konuya çekmesi, gerekse Soğuk Savaş koşullarının kendisini iyice hissettirmeye başlamış olması Demokrat Parti'nin dış politikasını tamamen bu Batı-Doğu ikilemi çerçevesinde ele alması nedeniyle, Kıbrıs'a resmi ilginin arttığı pek söylenememektedir.³⁶ Yunanistan'ın 1951 yılı itibariyle Kıbrıs ile yakından ilgilenmesi sonucunda Türk kamuoyunun tekrardan dikkatini çekecekti.

Plebisit çalışmaları sürecinde göstermiş olduğu çalışmalarıyla ön plana çıkan III. Makarios, 18 Ekim 1950'de Başpiskoposluğa seçildi. Başpiskopos olan Makarios Yunanistan'da Enosis çalışmalarını hızlandırma çabasıındaydı. Bunun için Yunanistan'a giderek artan bir şekilde ABD'nin desteği almaya yönelmiş, İngiltere'ye olan bağımlılığı nispi olarak azalmaya başlamıştı.³⁷ ABD'nin Yunanistan'a desteğinin başlıca nedeni, bu dönemde, 'Batının genel çıkarları' açısından uyuşan ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı içine alan Orta Doğu bölgesine ilişkin politikalarında uyum sağlayamamalarıydı.³⁸ İngiltere ise 1947 itibariyle Hindistan ve Filistin gibi topraklarından çekilmek zorunda kalmıştı. Bu yüzden elinde bulunan Kıbrıs'ın da önemi artmaya başlıyordu.

14 Şubat 1951'de İngiltere Devlet Bakanı Younger, Avam Kamarası'na Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendine bağlama gibi bir dileği olmadığı güvencesini veriyordu. Ancak bu tarihten iki gün sonra Yunan Başbakanı Sofokleos Venizelos verdiği bir demeçte Younger'e cevap verircesine Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması gerektiğini resmen ileri sürdü.³⁹ Kıbrıs Türkleri, Venizelos'un bu demecini protesto etti. Ayrıca Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi Türkiye ve İngiltere hükûmetlerine kendilerine destek olmaları için telgraf göndermişlerdi. Yunanistan tarafından verilen bu demeç Türkiye'de basın tarafından sert tepkiler ile karşılanırken TBMM'de yeniden Kıbrıs sorunun gündeme gelmesini sağladı. Yunan Başbakanı Venizelos, New York Times gazetesine yaptığı açıklamasında Kıbrıs'ın

³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Toplantı 4, c.23, (23 Ocak 1950), s.288

³⁶ Faruk Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986), İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1991, s.30

³⁷ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.25

³⁸ Şükrü Sina Gürel, Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993, İmge Kitabevi, Ankara 2018, s.93

³⁹ Vehbi Zeki Serter, Ozan Zeki Fikretoğlu, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s.16 (Basım Yeri ve Tarihi Yok)

Yunanistan'a bırakılması durumunda İngiltere ve ABD'ye üs ve imtiyazlar verilebileceğini belirtmekteydi. Nisan 1951'de Türkiye Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü Hürriyet Gazetesine verdiği röportajda, Türkiye'nin Kıbrıs Türkleri ile yakından ilgilendiğini, Kıbrıs'ın siyasi statüsünde bir değişiklik olacağına ihtimal vermediğini ancak böyle bir değişiklik durumunda Türk Hükümeti ve Türk haklarına aykırı olarak yapılmayacağını belirtmekteydi.⁴⁰

18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişleri bu iki ülkenin ilişkilerinde bir hareketlenme meydana getirmiş, hatta karşılıklı dostluk ziyaretleri düzenlenmesine yol açmıştı.⁴¹ Ancak Yunan Kralı'nın Türkiye ziyaretinden hemen sonra 'Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Derneğinin' onursal başkanı seçilmesi ve Atina'da Kıbrıs için gerçekleştirilecek olan bir mitingın kalabalık olması için resmi kurumları tatil etmesi dostluk ilişkilerine aykırı tutumlar sergilediğini açıkça göstermekteydi. Artık Yunanlılar tarafından bir sorun haline getirilmiş olan Kıbrıs'ın durumu BM Genel Kurulu'nda Yunan delegesi D. Lambros tarafından ilk olarak 24 Kasım 1952'de söz konusu edildi.⁴² D. Lambros kendi kaderini belirleme ilkesinin (self-determination) Kıbrıs'a uygulanmasını istemesi, Türk delegesi Adil Derinsu tarafından eleştirildi ve 'self-determination Kıbrıs'ta uygulanacaksa toplumlara ayrı ayrı uygulanması gerektiği' belirtilmişti.⁴³ Bu gelişmeler ile tarafların Kıbrıs konusunda tutumları da hız kesmeden şekillenmeye başlamaktaydı.

Bu süreçte SSCB'nin Kıbrıs konusunda temel hedefi Doğu Akdeniz'de İngiltere ve ABD'yi zayıflatacak bütün gelişmeleri desteklemek olmaktı. Bu amaç ile Türkiye Yunanistan'ın NATO'ya girişlerinin ardından SSCB'nin Kıbrıs sorununu, 'NATO'nun Güneydoğu kanadını zayıflatmak için kullanılabilecek bir taktik araç' olarak gördüğü söylenebilirdi.⁴⁴

Özellikle Enosis söylemleri ile ön plana çıkmış olan Mareşal Papagos, 1952 yılında Yunanistan Başbakanı oldu. Bu tarihten itibaren de net bir biçimde Enosis istekleri dile getirilmekteydi. Eylül 1953'de Yunanistan Dışışleri Bakanı Stefanopulos, Yunan Parlementosu'nda Yunanistan'ın Kıbrıs davasından vazgeçmeyeceğini tekrarlıyor, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, Yunan baş delegesi, Kıbrıs'ta Rum çoğunluğun

⁴⁰ Serter-Fikretoğlu, age, s.17

⁴¹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1983, s.16

⁴² Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.16

⁴³ Serter-Fikretoğlu, age, s.17

⁴⁴ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.35

Enosis'ten yana olduğunu, bu sorunun dost İngiltere ile görüşülerek sonuçlandırılacağını, görüşmeler olumlu sonuca bağlanmazsa meseleyi Birleşmiş Milletlere getireceğini söylüyordu.⁴⁵ Papagos, Eylül 1953'de İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile gerçekleştirmiş olduğu görüşmelerde İngiltere'nin bu önerileri kabul etmemesi durumunda konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na götüreceğini belirtmişti. İngiltere'nin yine olumsuz cevap vermesi üzerine Yunanistan, 16 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs Sorununun 'Halkların hak eşitliği ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler' in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması' adı altında IX. Dönem Genel Kurul gündemine alınması için Birleşmiş Milletlere başvurmuştu.⁴⁶ 24 Eylül 1954'de Yunanistan'ın bu başvurusunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gündemine alınmasına 30 olumlu, 19 olumsuz ve 11 çekimser oy sonucunda karar verilmişti. 14 Aralık'ta birinci komite tarafından görüşmeler başladı. İngiltere, 1923 Lozan Antlaşması ile Kıbrıs adasındaki İngiliz egemenliğinin Yunanistan tarafından tanındığını kendi kaderini tayin etme amacının olmadığını yapılmak istenilenin yalnızca Enosis amacı taşıdığını ve ada içerisinde Müslüman Türklerin de bulunduğu için yapılmak istenilenin yanlış olduğu ayrıca Birleşmiş Milletler Yasasına aykırı bir şekilde ülkenin iç ilişkilerinin bir soruna müdahale olduğunu belirtmişti. Yunanistan karşı tezlerle konuyu savunmaktaydı. Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Genel Kurul'daki konuşmalarında, konunun İngiltere'nin bir 'iç sorunu' olduğu, bu açıdan örgütün sorunu incelemeye yetkili olmadığı yolundaki İngiliz tezini tamamen ve aynı gerekçelerle savunmuş, ilaveten son yıllarda ilgili maddenin apaçık hükümleri göz ardı edilerek yapılan benzer girişimleri açıkça eleştirmiş, bu durumun örgütün prestijini zedelediğini söylemişti.⁴⁷ Sonuç olarak konunun ayrıntılı bir şekilde görüşülmesini öneren Yeni Zelanda, El Salvador ve Kolombiya delegelerinin hazırladıkları bir karar tasarısı da komisyonda kabul edilmişti. Bu karar tasarısı şu şekildedir:

'Genel Kurul,

Şimdilik, Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karar alınmasının uygun olmadığını dikkate alarak, 'Halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması' adı altındaki maddenin daha fazla ele alınmamasını kararlaştırmıştır.'⁴⁸

Alınan bu karar Türkiye tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştı.

⁴⁵ Serter-Fikretoğlu, age, s.17

⁴⁶ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.42

⁴⁷ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.45

⁴⁸ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.43

1.3 Toplmlar Arası atışmalar Başlıyor

Takvimler 1 Nisan 1955’i gösterdiğinde ada içerisinde şu ana kadar gerçekleşmemiş olan en kanlı olayların temeli atıldı. Yunanistan, Kıbrıs’ı kendisine bağlamak için yasal yollardan amacına ulaşmayınca ada içerisindeki Türk nüfusunu yok etmek ve hedefine ulaşmak için bir EOKA olarak adlandırılan Ethniki Organisos Kypriou Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Organizasyonu) rgtn kurdu. Ancak bu örgüt yaşanan gelişmelerden sonra değil uzun yıllar önce hedeflerinin gerçekleşmemesi durumunda harekete geçmek amacı ile kurulmuştu. Yunan Hükümeti ve Makarios’un talimatları ile bu örgütün başına Yeoryos Grivas getirildi. 1951 Temmuz’unda ve 1952 Ekim’inde Kıbrıs’a giderek birkaç ay kalan Grivas, burada gerilla faaliyeti için keşiflerde bulunmuş ve Kıbrıs Rum örgütlerinin bu iş için katkılarını sağlamıştı.⁴⁹ Grivas, OXEN, PEON ve iftiler Birliği (PEK) yöneticileriyle anlaştı. 1954 yılında adaya gizli bir şekilde silah sevkiyatı yapıldı. Bir süre sonra ise Yunan Dışışleri Bakanı Stefanoplus’un direktifi ile 1 Nisan 1955’de EOKA, ilk bombalarını patlatarak resmen eyleme geçti.⁵⁰ Bu saldırılarda hedefler polis, askerler ve Rum içerisinde bulunan ve hain olarak nitelendirdikleri bulunmaktaydı. Ancak bu saldırılar kısa süre içerisinde ada içerisindeki Türk nüfusa da yönelmeye başlamıştı. Bu süreçte Atina Radyosu da silahlı saldırıya destek veriyor ve EOKA bildirilerinin okunduğu yayınlar yapmaktaydı. Faaliyete geçen Rum tedhişinden dolayı Türkiye, Yunanistan’a bir nota vererek, sorumluluktan kamayacağı konusunda bu devleti uyardı ve bunun hemen arkasından İngiltere, Atina Radyosunun Kıbrıs’a yönelik kışkırtıcı yayınlarına son vermesi için Yunanistan’a bir nota verdi.⁵¹ Yunanistan’ın verilmiş olan bu iki notaya da yanıtı olumsuz oldu. 21 Haziran 1955’de Lefkoşa’da bazı Türk mahallelerinin bombalanmasında birçok Türk yaralandı. Bu gelişmelerin ardından Dr. Fazıl Küçük, o dönemde Türkiye Başbakanı olan Adnan Menderes’e bir telgraf göndererek, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin anavatan’ın koruyuculuğuna kaldığını belirtmiş, ‘Yüz bin Kıbrıs Trk sabırsızlıkla sesinizi işitmek istiyor’ demişti.⁵² İngiltere bu gelişmeler karşısında yeni bir politika uygulaması gerektiğinin farkına varmıştı çünkü konun yeniden Birleşmiş Milletlere götürülmesini istemiyordu.

⁴⁹ Gürel, age, s.344

⁵⁰ rer, age, s.35

⁵¹ Serter-Fikretoğlu, age, s.19

⁵² Serter-Fikretoğlu, age, s.20

İngiltere ada içerisinde gerçekleşen bunalımın son bulması için 30 Haziran 1955'te İngiltere Dışişleri Bakanı Harold Macmillan tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye gönderilen bir nota ile 'Doğu Akdeniz Bölgesindeki Güvenlik Sorunlarını' görüşmek üzere 29 Ağustos 1955'te Londra'ya davet etti. Bu davet ilk önce Türkiye, ardından da Yunanistan tarafından kabul edildi. Türkiye'nin Londra Konferansında izleyeceği politika Adnan Menderes tarafından açıklanmıştı. Adnan Menderes, Kıbrıs hakkında 24 Ağustos 1955 tarihinde gazetecilere verdiği demecinde çok sert bir dil kullanmış ve Yunanistan'ı irrendentiste politika gütmekle suçlamıştı.⁵³ 29 Ağustos 1955'te Londra Lancaster House'de konferans toplandı. Konferansı toplanma amacı Doğu Akdeniz'in güvenlik sorunu olsa da Kıbrıs sorunu dışında hiçbir konu görüşülmedi. Konferans açılışında İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan, İngiltere'nin yaşanan gelişmeler karşısında bölgedeki sorumluluklarının arttığını ve Kıbrıs'ta sadece üs bulundurmasının yetmeyeceğini tamamen adayı elinde bulundurması gerektiğini belirtmekteydi. Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ise İngiltere'nin sorumluluklarının farkında olduklarını, ancak bunların yerine getirilebilmesi için adada üs sahibi olmasının yeterli olacağını söyleyerek, Kıbrıslıların Self-determination istediklerini, ancak Yunanistan'ın adadaki İngiliz kuvvetlerini buradan ayrılmasını zaten akıllarına getirmediklerini bildiriyordu.⁵⁴ Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise Kıbrıs'ın coğrafi konum olarak Anadolu'nun uzantısı olduğuna değindi. Herhangi bir savaş durumunda Türkiye'ye batı ve güney limanlarından ikmal yapabileceğini ayrıca güney limanlarının hepsinin Kıbrıs bölgesinde bulunduğunu, bu neden ile Kıbrıs'ı elinde bulunduran devletin Türkiye'nin güvenliğini ihlal ettiğini belirtti. Adanın bu koşullar içerisinde Yunanistan'a değil Türkiye'ye verilmesinin yerinde ve doğru bir karar olacağını belirtmişti. 6 Eylül'de, Türkiye ve Yunanistan'ın görüşlerini açıklamalarından sonra İngiliz Dışişleri Bakanı; İngiltere'nin yeni anayasal reform tasarısını açıklıyor ve şimdiye kadar Kıbrıs'ın kavuşturulamadığı bir ileri aşamanın, kendini yönetme (self-government) aşamasının bu yeni anayasa ile gerçekleşebileceğini söylüyordu.⁵⁵ Bu açıklamaya Türk ve Yunan heyetleri tarafından karşı çıkıldı. Ancak konferans, daha sonrasında yaşanan başka gelişmelerden dolayı bir gelişme gösteremeyecekti.

5 Eylül 1955 gecesi Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinin yakınında bomba patlamıştı. İlk önce radyolardan yapılan haberler ile duyuruldu. Ardından İstanbul Ekspres

⁵³ Gönlübol..., age, s.341

⁵⁴ Gürel, age, s.350

⁵⁵ Gürel, age, s.351

gazetesinin 16.00'da ikinci baskıya giderek haberi büyük puntolarla ve detaylandırarak 'Atamızın Evi Bomba ile Hasara uğradı' manşetini atması, siyaset tarihimize '6-7 Eylül Olayları' olarak geçen kitle hareketinin kıvılcımı oldu.⁵⁶ İstanbul'da yapılan 6-7 Eylül'deki eylemlerinde Rumlara yönelik saldırılar gerçekleştirildi. Bu olayların ardından ABD, Türkiye'yi kınadı. Ancak bu kınama İngiltere tarafından olumsuz karşılandı. İngiliz Hükümetinin asıl korkusu, ABD'nin Yunanistan'ın BM'deki girişimlerini yeniden teşvik eder bir tutum takınmasıydı ama korkulanan aksine ABD 'sorun çıkartan tarafın Yunanistan olduğunu ve eğer Rumlara dur denmese olayların süreceğini, bunları durdurmanın da BM'deki Yunan başvurusunun geri çevrilmesi olduğu' iletili.⁵⁷ İngiltere ABD'nin desteğini de aldıktan sonra BM'de önce Genel Komisyonda sorunun gündeme alınmasını önermiş ve BM Genel Kurulu da 23 Eylül 1955'de 28 olumlu, 22 olumsuz ve 10 çekimser oyla, Genel Komisyon Kararına uyarak Kıbrıs sorunun Onuncu Genel Kurul gündemine alınmamasını kararlaştırdı.⁵⁸

Bu dönem Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki gergin bir dönem olmuştu. Türkiye her ne kadar ilişkileri yumuşatma yoluna gitmişse de Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda etkin bir şekilde varlığından rahatsız olmuştu.

İngiltere ise ada içerisinde devam etmekte olan olayları bastırmak için girişimlerde bulunmaya devam etmişti. Ada'daki barış ve güvenliğin sağlanması şartına bağlı olarak sınırlı bir özerklik tanınmasını öngören bir anayasanın hazırlanması için Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi Makarios ile vali Sir John Harding arasında görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerden Türk toplumunun temsili konusunda görüş birliğine varılamaması nedeniyle bir sonuç alınamamıştı.⁵⁹

9 Mart 1956'da İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'ndan yapılan bir açıklama ile Başpiskopos Makarios terör faaliyetlerinde bulunma sebebinden tutuklanarak Seychelles (Seyşel) Adalarına sürgüne gönderildi. 19 Mart 1956'da Vasilya köyünde Türklere karşı gerçekleştirilen saldırı ada içerisinde Türklere karşı yoğun saldırıların başladığı tarih olmuştu. İngiltere, Makarios'un adadan gönderilmesini fırsatını değerlendirerek anayasa çalışmalarını hızlandırdı. 1956 yılında Lord Radcliffe, Kıbrıs'a gelerek yeni anayasa için bölge hakkında incelemelerde bulundu. Hazırlanan anayasa 19 Aralık 1956'da açıklandı.

⁵⁶ Şerif Demir, Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 2007, S.12, s.43

⁵⁷ Gürel, age, s.352

⁵⁸ Gürel, age, s.352

⁵⁹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.18

Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu tarafından müzakere esası olarak kabul edilen Radcliffe tasarısı, Yunanistan tarafından sömürge idaresinin devam ettirilmesi olarak nitelendirilerek reddedilmişti.⁶⁰

1957'de Yunanistan, Kıbrıs Sorununun yeniden gündeme gelmesi için Şubat 1957 ve Aralık 1957 olmak üzere iki defa BM'ye başvurmuş ve 'self-determination' tekrar savunmuştu. Bu arada dikkat çeken gelişmelerden bir tanesi de Mart 1957'de İngiltere Sömürgeler Bakanlığının Makarios'un serbest bırakılacağını açıklamış olmasıydı. 1957 Kasımında Kıbrıs'ta meydana gelen ikinci önemli olaydan birincisi, Kıbrıs'ta Rum tedhişçiliğini büyük ölçüde çökerten vali Sir John Harding'in İngiltere'ye geri çağırılması yerine sivil bir valinin atanması ve ikinci olay ise İngiltere İşçi Partisi'nin Rum görüşüne yaklaşarak, Rum toplumunu Kıbrıs'ın esas ögesi, Türk toplumu ise önemsiz bir azınlık olarak gösteren bir bildiri yayınlaması olmuştu.⁶¹

19 Haziran 1958'de İngiltere'nin önceden Yunan ve Türk hükümetlerine bilgi verdiği Macmillan Planı adı altındaki yeni önerileri, Avam Kamarası'nda açıklanmıştı ve Macmillan Planına göre: 'a. Kıbrıs, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu ile olduğu gibi Yunanistan ve Türkiye ile de bağlara sahip olacaktı. Ayrıca, Türk ve Yunan hükümetlerinin birer temsilcisi, İngiliz Vali ile yeni politikanın uygulanması için iş birliği yapacaklardı. b. Kıbrıslıların, İngiliz vatandaşlıklarının yanı sıra Türk ve Yunan vatandaşlıklarını kazanmalarına da olanak sağlanacaktı. c. İki toplumun ve Türkiye ile Yunanistan'ın görüşleri alınarak, temsil hükümet ve özerklik getiren yeni bir anayasanın yapılmasına başlanacaktı.'⁶² Bu plan açıkça taksim ve ortaklık içermekteydi. Ancak Yunanistan bu planın uygulanmasını önlemek için 15 Eylül 1958'de BM'ye başvurdu. Yunanistan buradan da istediği bir sonucu elde edemedi çünkü BM Komisyonu, ada içerisinde tek bir milletin bulunmadığını nüfusun iki düşman cepheye bölündüğünü ve bağımsızlık verilmesinin bu durumlarda uygun olmadığını belirtiyordu.⁶³ Ama ada içerisinde tedhişçiliğin artmaya başlaması ve NATO'nun sağ kanadının da sarılmasından dolayı BM ve NATO'nun tavsiyeleri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında ilgili sorunların görüşülerek çözülmesi yönündeydi.

⁶⁰ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.19

⁶¹ Serter-Fikretoğlu, age, s.26

⁶² Hasgüler, age, s.224

⁶³ Serter-Fikretoğlu, age, s.29

1.4 Kıbrıs Konferansı

5 Şubat 1959'da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunanistan Başbakanı Kostandinos Karamanlis ile Dışişleri Bakanı Evangelos Averof Zürih'te görüşmemelere başladılar. 11 Şubat 1959'da yayınlanan bir bildiri ile anlaşmaya varıldığı ve 17 Şubat 1959'da Londra'da sonuca bağlanmak için 'üçlü konferans' gerçekleştirileceği açıklandı. Kıbrıs tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturan 'Kıbrıs Konferansı' (Üçlü Konferans) 17 Şubat 1959 sabahı 11.40'ta Lanchaster House'ta (Londra) başladı ve 19 Şubat 1959'da, Zürih'te varılan anlaşmanın tüm taraflarca kabul edilip imzalanmasıyla sonuçlandı.⁶⁴ 23 Şubat 1959 tarihinde konferansın kabul ettiği kararlar açıklanmış ve Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu aynı gün verdiği bir demeç ile alınan kararları açıkladıktan sonra konuşmasının sonunda: 'Artık Kıbrıs için yeni bir istikbal açılmıştır. İki cemaat gittikçe samimi olarak bir iş birliği ile vahdete doğru giderken kendilerinin harsen bağlı oldukları Türkiye ve Yunanistan ile müdafaa ve anayasalarını nizam altına alabilen tam bir ahenk içinde çalışmak ve Türkiye ile Yunanistan bir nifak membaı olacak yerde tam bir teşriki mesainin sembolü olarak bu iki memleket arasında her gün biraz daha kuvvetlenmesini temenni eylediğimiz ahengin tarsinine yarayan bir hattı vasıl olacaktır. Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri liderlerinin bir kardeşlik havası içinde tanzim ve intacına muvaffak oldukları bu anlaşmaların beklenen meyvelerini vermesini ve Doğu Akdeniz'de sulh ve emniyetin takviyesini hadim olmasını...' temenni ettiğini belirtmişti.⁶⁵

İkinci Londra Konferansında imzalanan kararlar başlıca dört konudaki anlaşmaları kapsamakta idi:

1. Kıbrıs üzerindeki İngiltere egemenliğinin Kıbrıs Cumhuriyetine devrine dair bir kurulma antlaşması,
2. Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve anayasa düzenini teminat altına alan garanti antlaşması,
3. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yapılacak askeri ittifak antlaşması ve
4. Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasasının temel maddeleri.⁶⁶

⁶⁴ Serter-Fikretoğlu, age, s.31

⁶⁵ Gönübol..., age, s.367

⁶⁶ Gönübol..., age, s.368

Önemli saydığımız bazı antlaşma maddeleri aşağıdadır:

1. Kıbrıs'ta bir Cumhuriyet kurulacak ve Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk Toplumundan seçilecekti,
2. Cumhuriyetin resmi dili Rumca ve Türkçe olacaktı,
3. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı 5 yıl süre ile seçilecekti,
4. Cumhuriyetin tarafsız desen ve renkte kendine has bir bayrağı olacaktı,
5. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısında toplanacaktı. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı kendi toplumlarına bağlı bakanları atayacaklardı. Bakanlar Konseyi 7 Rum ve 3 Türk Bakan'dan oluşacaktı. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı veto hakkına sahip olacaklardı.
6. Yasama yetkisinin kullanımında %70 oranında Rum, %30 oranında Türk görevlendirilecekti.
7. Kamu yönetiminde %70 oranında Rum, %30 oranında Türk görevlendirilecekti.
8. Kıbrıs'ın en büyük 5 kentinde, Türkler ayrı belediyeler kuracaklardı.⁶⁷

Kıbrıs Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı (muavini) ise Dr. Fazıl Küçük oldu.⁶⁸ Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre devlet iki toplumun ortaklaşa yetki ve sorumluluğuna dayanmaktaydı. Kıbrıs Devleti ve Anayasası İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti altına alınmıştı. Bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddelerinin, uluslararası niteliği teyit edilmiş, taraflar bu anayasa uyarınca kurulmuş ve düzenlenmiş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü tanımayı, güvenliğini sağlamayı kabul etmişler ayrıca Türkiye bu antlaşma ile ada hakları olduğu kadar Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin de haklarını güvence altına almıştı.⁶⁹ İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesinden ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden geniş ölçüde ilham alınmak suretiyle tespit edilmiş, hatta bazı noktalarda daha da ileri gidilmişti ve Hakları fiilen sağlamak için Yüksek Anayasa Mahkemesi kurulmuştu.⁷⁰ Zürih ve Londra Konferansları sonucu, Kıbrıs'ta Mart ayı

⁶⁷ Serter-Fikretoğlu, age, s.31

⁶⁸ Erol Manisalı, Düünden Bugüne Kıbrıs, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000, s.36

⁶⁹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.20

⁷⁰ Nihat Erim, Yeni Doğan Bir Devlet: Kıbrıs, Orta Doğu Dergisi, Yıl.1, Sayı.1, Ankara 1961, s.14

sonunda geçici bir hükümet kurulmuş ve gerekli çalışmalar yapılarak Kıbrıs Anayasası hazırlandıktan sonra imzalanan Lefkoşa Antlaşması ile bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta ilan edildi.⁷¹ 17 Ağustos 1960'da İngiltere adına görev alan son İngiliz Valisi Hugh Mackintosh Foot adadan ayrıldı. 24 Ağustosta 1960'ta ise Kıbrıs Cumhuriyeti BM'ye üyeliği onaylanmış oldu. Bu yaşanan gelişmeler karşısında SSCB, Kıbrıs halkının bağımsızlığını olumlu karşıladığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığını çünkü İngiliz sömürge yönetimine karşı verilen savaşın sonun kazanıldığını ifade ediyordu.⁷²

⁷¹ Hamza Eroğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Gemi Matbaacılık, Ankara, s.14

⁷² Erel Tellal, SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964, Siyasal Kitabevi, Ankara 2020, s.169

İKİNCİ BÖLÜM

Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluşu Sonrasındaki Gelişmeler

16 Ağustos 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı her iki toplum basınında farklı yankılar buldu. Basın ve tüm diğer kurumlarıyla Türk toplumu, Cumhuriyetin kuruluşunu büyük bir mutluluk ile karşılamıştı. Rum liderliği ve basını ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin baştan Enosis'e giden yolda bir adım, bir sıçrama tahtası olarak değerlendirmişlerdi, 16 Ağustos 1960 tarihli Ethniki gazetesinde; ' Kıbrıs antlaşmalarını bir hedef olarak değil, nefes alınacak bir durak olarak görmeli, tarihi amacımıza ulaşmak için el ele vererek yolumuza devam etmeliyiz' sözlerine yer verilmişti.⁷³ Ada içerisinde etkin bir grup olan AKEL'in ise konu ile ilgili yorumu da benzerlik taşımaktaydı. AKEL Merkez Komitesi adına Genel Sekreter Yardımcısı Andreas Fandis, 1960 Haziranın da Lefkoşa'nın Neo Dimokratis gazetesine verdiği demeçte, 'Zürich ve Londra Antlaşmaları bize hakiki bir bağımsızlık vermediğine göre Kıbrıs halkının temel hedefi yine hakiki bir bağımsızlık, adanın silahlardan tecrit edilmesi ve demokratik bir anayasanın kabul edilmelidir' demekteydi.⁷⁴ AKEL'in bu yaklaşımı ada içerisindeki faaliyetlerini destekleyen SSCB tarafından da yine desteklenmişti. Çünkü SSCB, her ne kadar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adadaki halkı İngiliz sömürgesinden kurtararak bağımsızlığı getirdiğini ifade etse de bu durumun kendi çıkarları doğrultusunda tam bir bağımsızlık getiremediğinin de farkındaydı. Bu gelişmelerden kesin olarak görülen husus Rum toplumunun kuruluşundan itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis yolunda atılmış olan bir adım olarak gördükleriydi.

Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanmaktayken Türkiye'de ise büyük bir siyasal hareketlilik kendini göstermekteydi. Londra Antlaşmalarının imzalandığı tarihten Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettiği tarihe denk geçen sürede Türkiye'de önemli bir siyasal değişiklik yaşandı ve 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el

⁷³ Serter-Fikretoğlu, age, s.43

⁷⁴ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.68

koydu, Kıbrıs'ta bağımsızlık çözümünü oluşturan kadro iktidardan uzaklaştırıldığı gibi yargılanmaya da başlandı.⁷⁵ Milli Birlik Komitesi (MBK) 28 Mayıs'ta yaptığı açıklamada Türk dış politikasının izlediği politikalar ve Londra Antlaşmasına sadık kalacağını bildirdi. Ancak Türk basını üzerinde oluşturulan baskı ile darbe öncesindeki yönetim büyük eleştirilere maruz kalmaktaydı. DP yönetimi ile yakın ilişkilerde bulunan ve siyasetteki faaliyetleri beğenilmeyen Dr. Fazıl Küçük de aynı eleştiri oklarının hedefi haline gelmişti. 30 Haziran 1960 tarihli Akis Dergisinde Dr. Fazıl Küçük hakkında yönetimi terk etmesi gerektiğini hakkında şu sert sözler dile gerilmekteydi:

‘Artık iyice anlaşılıyordu ki. Doktor yeni yolda yürüyebilecek bir ‘lider’ değildi. Doktor için tek çıkar yol, Cumhurbaşkanı Yardımcılığından istifa etmek ve hatta siyasetten tamamen çekilmektir. Hiç şüphesiz, Anavatan kendisine bu istikamette hiç bir baskı yapmayacaktı. Doktor içinde bulunduğu durumu anlamalıydı. Onun hatalarına iştirak etmemiş olan genç dostları da Doktora gereken tavsiyede bulunmalıydılar. Eğer Dr. Küçük, Kıbrıs Türk Cemaati arasındaki dayanışmanın devamını hakikaten istiyorsa, onun birliğini ve bütünlüğünü kendi mevki ve ikbalinden hakikaten daha üstün görüyorsa, bir an önce çekilmeli, ‘sabık’ olmaktan korkmamalıydı. Koskoca bir gençlik ve aydın kütlesine rağmen iktidarda kalınamayacağını en taze ve canlı örneği gözünün önündeydi.’⁷⁶

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen MBK'nın açıklanan dış politika hedeflerinde bir değişiklik yaşanmadı. 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961'e dek süren 27 Mayıs yönetiminin dış politikasının genel değerlendirmesi yapılacak olursa, bu dönemde iç politikada yaşanan bunalımların dış politikayı ikinci plana ittiği kesin olarak söylenebilirdi.⁷⁷

2.1. Kıbrıs Cumhuriyetinde Anlaşmazlıklar

Cumhuriyetin kuruluşunda 1963 yılına kadar geçen süre boyunca Rum halkı tarafından Cumhuriyeti işlemez hale getirme girişimleri ve Türk halkının Cumhuriyeti yaşatma çabaları arasındaki mücadele göze çarpmaktaydı. Bunlardan bir tanesi de yeni vergi yasasının çıkarılmasıydı. Rum ve Türk toplumu gelir vergisi konusunda da bir uyuşmazlık yaşamışlar ve gelir vergisi kabul edilememişti. Bir diğeri ise ordu sorunu olmuştu. Kıbrıs

⁷⁵ Melek M. Fırat, 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s.67

⁷⁶ Akis Dergisi, Yıl.6, Cilt.18, Sayı.306, Ankara 1960, s.28

⁷⁷ Fırat, age, s.75

Cumhuriyeti anayasasına göre Kıbrıs ordusu %60'ı Rum, %40'ı Türklerden oluşturulacaktı.⁷⁸ Rumlar kurulacak ordunun karma bir sistem ile kurulmasını istiyordu ancak anayasada ülke içerisinde bir topluma bağlı kişilerin yoğun olarak oturduğu bölgelerde güvenlik kuvvetlerinin o toplumdaki oluşması gerekiyordu. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık üzerine Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak anayasal veto hakkını kullanmış ve karma ordu uygulamasını reddetmişti. Diğer bir problem ise anayasanın Kamu görevlilerinin %70'nin Rum, %30'nun Türk oluşmasından kaynaklanmaktaydı. Rumlar anayasaya uymayarak ada içerisinde görev yapabilecek oranda Türk, memur olmadığını iddia etmişlerdi.

Diğer belirgin problem ise ayrı belediyeler sorunu olmuştu. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 173. Maddesinde yer alan, 'Cumhuriyet'in en büyük beş kentinde (Lefkoşa, Limasol, Baf, Magosa ve Larnaka'da) bu kentlerin Türk halkı tarafından ayrı belediyeler kurulur' ifadesi, bu gerekçeye dayalı Türk toplumu tezinin ilgili taraflarca benimsendiğini göstermekteydi.⁷⁹ Ancak bu ifadeler Rumlar tarafından uygulanmak istenmemiş ve birleştirilmesi önermişti.⁸⁰ 31 Aralık 1962'de Türk Toplum Meclisi çıkardığı Türk Belediyeler Kanunu ile ayrı belediyelerin sürdürülmesini onayladı. Ancak belediyeler kararının kaldırılması için karar alındı. Belediyeler kanunun uygulanması için Türk toplumu Meclis Başkanı Rauf Denktaş ve Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides yaptıkları görüşmelerde bir sonuca varamadı. Bu gelişmeler karşısında Türk toplumu Anayasa Mahkemesine başvurduysa da Makarios, ada içerisinde Türk belediyelerin kurulmasının sonrasında Türk yönetiminin kurulmasına neden olabileceği gerekçesi ile Türkler lehine verilecek herhangi bir kararı kabul etmeyeceğini açıklamış ve Bölge Gelişme Komitesi Kanunu yürürlüğe koydu. İlerleyen süreçte Anayasa Mahkemesi Türk lehine karar verse de Makarios bildiği yoldan devam etmeyi tercih etmişti. Anayasa Mahkemesi Başkanı Alman Prof. Dr. Ernst Forsthoff ve Sekreteri Dr. Heinze ortaya çıkan baskılardan dolayı istifa etmek zorunda kalmış ve bütün bu gelişmeler karşısında cumhuriyet sistemi işleyemez bir hal almaya başlamıştı.

Cumhuriyet rejiminin işlemez duruma getiren Rumların içeride giriştikleri gizli faaliyetlerde kendini göstermekteydi. Aslında ada içerisinde 1960 yılından itibaren Türklere karşı uygulanmak istenilen soykırım (Akritas Planı) 1963'de yoğun bir şekilde

⁷⁸ Hamza Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Emel Matbaacılık, Ankara 1975, s.30

⁷⁹ Serter-Fikretoğlu, age, s.45

⁸⁰ Ürer, age, s.45

ortaya çıkmaktaydı. Buradaki hedef Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkarak, Türk toplumunu Yunan esaretine sorarak Enosisi gerçekleştirmekti. Rum-Yunan müşterek Kıbrıs Devletinin tek hâkiminin Rum toplumu olduğu görüşünü kabul ettirmeye öngören Akritas Planı'nın Enosisi gerçekleştirmek için bir araç olduğu ve her uygun ortamda uygulamaya çalıştığı yaşanılan facialardan görülmüştü.⁸¹ 25 Nisan 1961'de dağıtılan bir Rumca bildiride, OPEK adlı yeni bir gizli örgütün kurulduğu duyuruluyor ve Rum halkına, Türklerle ticari ilişkilerin kurulması yasaklanıyor hatta ilerleyen süreçte Türkler ile alışverişte bulunanlar şiddetle cezalandırılıyordu.⁸² 1962 yılında ise daha kanlı olaylar kendini göstermeye başlamıştı. 17 Mart 1962'de Rumlar tarafından Turunçlu Köyü Türklerine saldırı düzenlendi. Çok geçmeden 25 Mart 1962'de yine Rumların düzlendiği Bayraktar ve Ömeriye Camilerine saldırılar gerçekleşti. Bu saldırılar karşısında Türkiye ağır kınamalarda bulunuyordu.⁸³ Bitmeyen kanlı saldırılara ek olarak Makarios her fırsatta Rum mücadelesinin bitmediğini ve Enosis çağrısını kesin bir dil ile vurgulamaktaydı. 30 Ağustos 1962'de ABD Başkan Yardımcısı L. Johnson Kıbrıs'a gelmişti. Türkler ada içerisinde yaşadıkları gerçekleri anlatmaya çalışırken Rumlar, yine self-determination verilmesi için ikna çabalarını sürdürüyorlardı.

Ekim 1962'de gözler bir anda Kıbrıs'tan uzaklaşarak dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin karşı karşıya gelmesine neden olan Küba Füze Krizine kaymıştı. Bu kriz ABD'nin Türkiye'ye, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile başlamış ve Soğuk Savaş gerginliğinin zirveye ulaşmasına neden olmuştu. 27 Mayıs 1960 darbesiyle SSCB ile yarım kalmış ilişkilerimiz yeniden kurulmaya başladığımız bir dönemde Küba Füze Krizi yeni gerginliklere yol açıyordu. Çünkü o yıllarda kanayan bir yaramız olan Kıbrıs ve Kıbrıs'taki yıkıcı Rum faaliyetlerini AKEL aracılığı ile destekleyen bir SSCB başlı başına bir gergin ortam yaratıyordu. Ancak Türkiye'deki füzelerin kaldırılmasıyla birlikte bu sorununda ortadan kalktı düşünülmekteydi. Ama Amerikan Polaris Denizaltısının İzmir'e gelmesi ve bazı parlamento üyeleri tarafından da ziyaret edilmesi SSCB tarafından yine hoş karşılanmıyor ve yapılması planlanan beş yıllık plan, iki yıllık bir süreye indiriliyordu. Bu tarihlerde Türk basını da tepkisini gösteriyordu. 24 Nisan 1963 tarihli Yarın Dergisi'ne yazan Fahir Armaoğlu ise: 'Bu son olay, bütün Türk-Rus münasebetlerinin tarih içindeki akımında Rus davranışının klasik özelliğini bir kere daha doğrulamakta ve Sovyet Rusya'nın son zamanlarda Türkiye'ye karşı durumunu

⁸¹ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.27

⁸² Serter-Fikretoğlu, age, s.53

⁸³ Serter-Fikretoğlu, age, s.55

değiştirdiği hususundaki iyimserliğe de bir darbe teşkil etmektedir. Bütün Türk-Rus münasebetleri şunu göstermektedir ki, Türkiye ne zaman savunma güvenliğini güçlendiren bir tedbire başvurmuş ise, kuzey komşumuz en azından hoşnutsuzluğunu açığa vurmuş ve çoğu zamanda tehdit yoluna gitmiştir.. Modası geçmiş ve etkisiz Jüpiter füzelerinin toprağımızdaki varlığına rağmen iki yıldır yaklaşma çabasında bulunan komşumuz şimdi daha etkili olan Polaris’ler gelince, yine sinirlenmeye tehdit yoluna gitmeye başlıyor.’⁸⁴ sözlerine yer veriyordu. Türkiye yine de Akdeniz’de yaşamakta olduğu problemlerde ve ekonomik dar boğazdan çıkmak adına SSCB ile arasındaki ilişkileri yumuşatma ve geliştirmek amacı ile 29 Mayıs - 14 Haziran 1963 tarihleri arasında Türk Parlamento Heyeti Sovyetlerin davetlisi olarak Moskova’ya bir ziyaret düzenliyordu. Bu ziyaret SSCB tarafından oldukça hoş karşılanıyor hatta Tass ajansının haberine göre Türk parlamento heyeti Moskova’dan sonra Volgograd’a halk tarafından çiçekler ile karşılandı.⁸⁵ Komünist Partisi Birinci Sekreteri Nikita Kruşçev: ‘Münasebetlerin soğumasının günahı bizde. Artık toprak istemiyoruz. Türkiye ve Rusya da münasebetlerini geliştirmek durumundadır. Karşılıklı ticari münasebetlerimizi arttırmalıyız. Arzu edilirse mali ve teknik her türlü yardımı yapmaya hazırız.’ sözlerine yer veriyordu.⁸⁶ Kruşçev ile görüşmesinin ardından Türk Parlamento Başkanı Suat Hayri Ürgüplü verdiği demeçte; ‘Mevcut münasebetlerin iyi olduğunu ve her gün giderek geliştiğini ifade ettik ve Sovyet Başbakanı, devletlerarasındaki görüş ayrılıklarına rağmen genel bir barıştan yana taraf olduklarına bildirdi.’ sözlerine yer veriyordu.⁸⁷ Başbakan İsmet İnönü’de Türk Parlamento Heyetimize ziyaret sırasında özellikle Kruşçev tarafından gösterilen ilgili için Sovyet Ankara Büyükelçisine teşekkür etmişti.⁸⁸

2.2. Kanlı Noel ve Türkiye’nin Müdahalesi

Kıbrıs’ta ise sular durulmuyor ve Rum şiddeti hız kesmeden devam ediyordu. Anayasa ihlalleri ile yetinmeyen Rumlar, 30 Kasım 1963’de Kıbrıs Anayasasının on üç temel maddesinin değiştirilmesi, Türk Cemaatine tanınan hakların sınırlandırılmasını teklif

⁸⁴ Fahir H. Armaoğlu, Türk-Sovyet Münasebetleri, Yarın Dergisi, Sayı.2, 24 Nisan 1963, s.23

⁸⁵ Türk Parlamento Heyeti Volgograd’da, Milliyet Gazetesi, 02.06.1963, s.1

⁸⁶ Aydın Yalçın, Kruşçof Türk Parlamento Heyetine Neler Söyledi, Yarın Dergisi, Sayı.14, 17 Temmuz 1963, s.14

⁸⁷ Kruşçev Türk Heyeti İle Görüştü, Milliyet Gazetesi, 13.06.1963, s.7

⁸⁸ A. Suat Bilge, Güç Komşuluk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s.347

ederek Türklerin azınlık durumuna getirmektir.⁸⁹ Zürich ve Londra antlaşmalarına aykırı olan, Türklerin hayatı hak ve menfaatlerini zedeleyen böyle bir teklifin müzakere konusu dahi olması söz konusu olmayacağından Türk hükümeti tarafından reddedilmişti.⁹⁰ Planları gerçekleşmeyen Makarios, ada içerisindeki Türkleri etkisiz hale getirmek için başka planlara başvuracaktı. 3 Aralık 1963'te EOKA örgütünden Markos Dragons'un heykeline bombalı saldırı gerçekleşti. Olay Rumlarca düzenlenmiş ve iki toplum arasındaki ilişkilerin çok kritik olduğu bir dönemde Rumlara harekete geçme gerekçesi sağlamak amacıyla suç Türklere mal edilmek istenmişti.⁹¹ Artık istenilen olmuştu ve çok daha şiddetli çatışmalar kendisini göstermeye başlamaktaydı. 20-22 Aralık 1963 gecesi sebepsiz yere ve kanunsuz olarak Türklerin üzerini aramaya kalkan Rum polisler, Türklerin itiraz etmesi sonucunda iki Türk'ün öldürülmesi ve bir kısmının yaralanması, ertesi günde Rum polislerin Türklere karşı silahlı saldırılarda bulunması, Türklere karşı hazırlanmış bulunan katliam olaylarının başlamasına bahane olmuş ve olaylar hızla gelişmişti.⁹²

24 Aralık 1963'te Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri adadaki duruma müdahale eden bildiride: 'Garantör devletler olarak Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, Türk ve Rum toplumlarını, sürüp giden karışıklıklara son vermeye çağırırlar. Ayrıca bugünkü durumu doğuran güçlüklerin çözümüne yardımcı olmak amacıyla, ortaklaşa arabuluculuk önerirler' ifadeleri kullanıldı.⁹³ Ancak bu bildiriye rağmen aynı günün gecesinde Kumsal Bölgesine, Yunan Alayı'ndan takviyeli Rumlar tarafından saldırı yapıldı. Baskında, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayında görevli Doktor Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu, saklandıkları banyonun küveti içinde makineli tabanca ateşine tutularak şehit edildi ve yüzlerce Türk esir alınarak götürüldü.⁹⁴ Bu sırada gelişmeler üzerine 25 Aralık gece yarısı ve sabah karşı Başbakan İsmet İnönü'nün Pembe Köşkünde bir toplantı gerçekleştirildi. İnönü ve yardımcıları Kıbrıs'ta bir katliam halini almış bulunan ateşi durdurmak için İngiliz, Yunan ve Türk birliklerinin adada iki taraf arasına girmesini isteyen, aksi halde Türk Silahlı Kuvvetlerinin tek başına müdahale edeceğini bildiren bir nota hazırlayarak bunun ilgili devletlere verilmesini kararlaştırdı ve nota, sabaha karşı verildi.⁹⁵ Yine aynı gün Türk Hava Kuvvetlerine mensup beş jet uçağı Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşları yaptı. Türk

⁸⁹ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.40

⁹⁰ Eroğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, age, s.17

⁹¹ Serter-Fikretoğlu, age, s.60

⁹² Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s31

⁹³ Serter-Fikretoğlu, age, s.73

⁹⁴ Serter-Fikretoğlu, age, s.63

⁹⁵ Akis Dergisi, Yıl.10, Cilt.28, Sayı.496, 28 Aralık 1963, s.6

Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği uçuşlar üzerine Rumlar, Türkiye'nin müdahale konusunda kararlı olduğunu anlayarak ateşkes antlaşması yaklaşmışlardı. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın askeri temsilcileri ile yaşanan olaylar sonucunda da toplanan toplantıda 'Yeşil Hat' (Tarafsız Bölge) Antlaşması imzalanarak, Kıbrıs'ın taksimi yolunda adım atıldığı söylenebilirdi.⁹⁶ Bu antlaşmaya göre de Rum ve Türk bölgelerinin arasında Yeşil Hat oluşturulması ve bu bölge de İngiliz askerlerinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştı.

Uluslararası alanda artık çok daha büyük sesler getirmeye başlayan Kıbrıs, SSCB'nin ilgisini de giderek bu dönemde çekmeye başlamıştı. Aslında bu tutumun değişiminde Makarios büyük bir etkiye de sahipti. Türk jetlerinin uçuşu karşısında endişelenen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, olaydan hemen sonra Kıbrıs'taki SSCB Büyük Elçiliği ile uzun görüşmeler yapmış ve bunun sonucunda SSCB'den bir açıklama gelmişti.⁹⁷ Aralık ayı sonundan itibaren adada meydana gelen olaylar sonucunda Türkiye Hava Kuvvetleri'ne ait uçakların Kıbrıs üzerinde 'ihtar uçuşu' yapmaları üzerine SSCB, 31 Aralık 1963 tarihinde Türkiye Hükümeti'ne bu hareketini protesto eden, fakat çok sert olmayan bir nota vermişti.⁹⁸ Bu nota sonrasında Makarios, 'bağımsızlık mücadelemizde yalnız değiliz' sözlerini kullanıyor ve SSCB'nin artık desteğini göreceğini biliyordu.⁹⁹ Kıbrıs sorunun ilk olarak SSCB basınında yer alışı ise 28 Aralık 1963 tarihinde Pravda'da yayınlanan 'Sömürgeciliğin yankısı' adlı makale ile olmuştu ve bu makalede olayların çıkarılmasının asıl nedenin garantör devletlerin Kıbrıs'ın iç işlerine müdahalesi olduğu belirtiliyor sonra şöyle devam ediliyordu: 'Türk Hava Kuvvetlerinin jet uçakları ada üzerinde ihtar uçuşları yapmakta ve savaş gemileri Kıbrıs çevrelerinde seyretmektedir. Kıbrıs'ta savaş durumunda olan Türk Birlikleri de kullanılmakta ve Larnaka'daki İngiliz askeri üssünün komutanları asayişi sağlamak bahanesi ile zırhlı arabalar kullanmaktadır. NATO çevrelerinin Kıbrıs'taki olayları izlemekte, demokrat ve vatansever davranışları bastırmak için planlar hazırlamakta olduğu görülmektedir'¹⁰⁰ ifadelerini içermekteydi.

1 Ocak 1964'te Makarios, Türk müdahalesi tehlikesinin geçtiğini düşünerek Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasındaki, İttifak ve Garanti Antlaşmalarını feshettiği açıkladı. Yunanistan dışında, Türkiye ve İngiltere bu antlaşmaların geçerli olduğunu belirtti. Üç

⁹⁶ Dinora Zhumatayeva, Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekatı'nın SSCB Kamuoyuna Yankıları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2013, s.119

⁹⁷ Aysel Aziz, 1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt.24, Sayı.3, 1969, s.170

⁹⁸ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.68

⁹⁹ İsmail Şahin, Soğuk Savaş Dönemi SSCB'nin Kıbrıs Politikası, VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu Türk-Rus İlişkileri, Giresun 2017, s.324

¹⁰⁰ Aziz, agm, s.170-171

garantör devletin sözcülüğünü yapan Duncan Sandys, 2 Ocak 1964'te üç gün boyunca taraflarla yaptığı görüşmeler sonunda Londra'da toplanacak bir konferansta Kıbrıs uyuşmazlığının taraflar arasında görüşülmesine karar verildiğini açıkladı.¹⁰¹ 4 Ocak'ta Kıbrıs'taki durumun kötüleşmesinden dolayı garantör devletler BM başvurarak tarafsız bir gözlemci gönderilmesini istedi ve 17 Ocak'ta tarafsız gözlemci olarak Hintli General P. S. Gyani görev aldı. 15 Ocak 1964'te Londra Malbourn House'ta toplanan konferans bir sonuca varamadan dağıldı. Bu konferansa Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin başkanlığında bir heyet ve Kıbrıs Türk toplumunu temsilen de Rauf Denktaş katıldı. Londra Konferansında, Rumlar bağımsız Kıbrıs parolası ile Zürich ve Londra antlaşmalarından mevcut garantileri bir tarafa iterek Enosis politikasını, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri ise Zürich ve Londra antlaşmalarının Türklerin hakkını koruyamadığı, bu nedenle Türklere fiili garanti verilmesi, bunun da ancak Kıbrıs Türklerini bir araya getirecek federal bir yönetimle mümkün olacağını görüşünü savundu.¹⁰² Böylece konferans bir sonuç vermedi.

Kıbrıs'taki şiddet olayların artması ve Londra Konferansında bir sonuca varılamamasından ABD, ilgili devletlerin kabul etmesi halinde, Kıbrıs'a barışı sağlamakla görevli NATO askerlerini göndermeyi önerdi. ABD tarafından da desteklendiği açık olan bu öneri Kıbrıs sorununun temelinde Rum ve Türk Kıbrıs halkının bir arada yaşama zorluğundan çok, NATO'nun Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının korunması kaygısı olduğunu ortaya koyuyordu.¹⁰³ Bu öneri Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk temsilcileri tarafından kabul edildi. Ancak Makarios bu öneriyi reddetti nedeni ise Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanmasında NATO değil BM gücünün olmasını istemesiydi. Bu arada Londra Konferansında bir sonucu varılamaması ve sonunda soruna taraf olmayan ABD'nin işin içine girerek NATO gücünü Kıbrıs'ta görevlendirilmesi Makarios olduğu kadar SSCB'yi de rahatsız etmişti. Bu neden ile 7 Şubat 1964'te Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve ABD'yi kınayan bir nota verdi. Notada, SSCB'nin Akdeniz'deki duruma kayıtsız kalmayacağını belirterek, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karışma planlarını ve uluslararası ilişkilerde bu gibi metotlara başvurulmasının iyi karşılanmayacağını söylemekte ve ilgili hükümetler ve özellikle, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu olan Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri, dışarıdan körüklenen tutkularını ve gerginliği giderecek tedbirleri almaya edilmesini ve sürekli olarak Kıbrıslıların kendi sorunlarını kendilerinin çözümlesinler veya

¹⁰¹ Serter-Fikretoğlu, age, s.74

¹⁰² Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.41

¹⁰³ Fırat, age, s.127

BM'ye götürülmesini istiyordu.¹⁰⁴ Buna cevap olarak Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Londra Antlaşması'ndaki maddeleri savunmuş, bu antlaşmaların geçerliliği üzerinde durmuştu.¹⁰⁵ Yunanistan verilmiş olan notayı olumlu bir şekilde karşıladı. Makarios ise diplomatik ve askeri destek sağlamak amacıyla EOKA'da içerisinde aktif bir rol oynayan V. Lyssarides'i Moskova'ya gönderiyor, Kruşçev'e ilettiği mesajda Kıbrıs'ın 'ulusal egemenlik ve bütünlük' mücadelesinde SSCB'nin destek ve yardımından dolayı teşekkürlerini bildiriyordu.¹⁰⁶ Aslında verilen bu nota ile birlikte SSCB artık karşımıza konu ile ilgili bir taraf olarak çıkıyor ve sorunda söz sahibi olmak istiyordu. Genel olarak, SSCB'nin Kıbrıs sorunun ilk safhasındaki tutumlarını şu iki amaç üzerinde toplamamız mümkündür;

1. Yunanistan ile Makarios'un tezi olan Enosis ve Türkiye'nin tezi olan taksim, Rum halkının yüzde kırkını oluşturan komünistlerin durumunu ve yaşama olanaklarını çok güçleştirecekti. Oysa Kıbrıs sorunu bu iki şekilden herhangi birisine ulaşmadığı sürece, gerek Yunanistan'daki ve gerekse Orta Doğu'daki komünist çalışmaları için değerli bir üs olarak sürdürülebilirdi. Bunun için de adanın bağımsızlığı ve bu bağımsızlığın zayıf bir yönetim içinde yürütmesi SSCB'nin lehine olacaktı.
2. Kıbrıs sorunun BM'ye aktarılması, buhrana bir çözüm şeklini bulmayı uzatacak ve sorunun uzaması da Türk ve Yunan halkının birbirlerine karşı duydukları kin ve nefreti derinleştirecekti. Bu ise, NATO'nun sağ kanadının önemini azaltacak ve hatta zayıflatacaktı. NATO'nun kurulmasına başlangıçtan bu yana karşı olan SSCB'nin bu durumdan ne kadar hoşnut olacağı açıktı.¹⁰⁷

SSCB'den de aldığı destekle NATO içi bir çözüme Makarios'un karşı koyacağının anlaşılması üzerine BM'ye gitmekten başka çözümü kalmayan İngiltere, 15 Şubat'ta BM Güvenlik Konseyine başvurdu.¹⁰⁸ Güvenlik Konseyinde SSCB yine Makarios destekler şeklinde açıkça fikirlerini ortaya koymuştu. Sovyet Delegesi Fedorenko, Güvenlik Konseyinin 19 Şubat toplantısında ilk sözü alarak, Kıbrıs'ta endişe verici durumun NATO'nun bazı devletler tarafından, özellikle Türkiye ve İngiltere tarafından meydana getirildiği ve bu hareketlerin bağımsız bir BM devletinin hükümdarlık haklarını bozduğunu

¹⁰⁴ Aziz, agm, s.173

¹⁰⁵ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.69

¹⁰⁶ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.69

¹⁰⁷ Aziz, agm, s.175

¹⁰⁸ Fırat, age, s.128

belirtti.¹⁰⁹ Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihinde kabul ettiği karar tasarısında, Kıbrıs'ta güvenliğini sağlayacak bir BM barış gücünün kurulması ve uyuşmazlığın barışçı yollarla çözülmesinde yardımcı olacak bir arabulucunun seçilmesi tavsiye edilmişti.¹¹⁰ 4-14 Mart arasında geçen süre içinde Girne ve Ktima bölgelerinde çatışmaların devam etmesi üzerine Türkiye, Kıbrıs hükümetine bir nota göndererek eğer çatışmalar durdurulmazsa bunu Kıbrıslı Türklerin toptan ortadan kaldırılması amacını taşıdığı gerekçesiyle uluslararası bir suç olarak kabul edeceğini ve garanti hakkını kullanarak tek başına müdahalede bulunacağını açıkladı.¹¹¹ 14 Mart'ta BM barış gücü adaya çıkmaya başlamıştı. Barış gücü komutanlığına Hintli General P. S. Gyani, arabuluculuğa ise Finlandiyalı Sakari Tuomioji atandı. Aslında BM barış gücünün Kıbrıs'a gelmiş olması, adada bir savaş olduğunu ve barış ortamını yalnızca ben sağlayabilirim şeklinde bir anlam taşımaktaydı.¹¹² Türkiye'de ise heyecan son haddine varırken 16 Mart 1964'te toplanan TBMM, gerektiğinde Garanti Antlaşmasının ilgili maddesi uyarınca Kıbrıs'a asker çıkarması için hükümete tam yetki verdi. Bu sırada 4 Mart BM Güvenlik Konseyi kararı gereğince de Kıbrıs'ta BM Barışı Koruma Gücü 27 Mart'ta kuruldu.¹¹³

Bu dönemde yetki alanını artırmak isteyen Makarios iki farklı karar almıştı. Buna göre yurtdışında bulunan Türk Cemaati Meclis Başkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a dönmesine izin verilmeyeceği hakkındaydı. Bu karar, 26 Mart 1964'te General Gyani tarafından Dr. Küçük'e iletilmişti, bu haber üzerine artık toplumun en yetkili organı haline gelen Türk Cemaat Meclisi, 28 Mart günkü toplantısında oy birliği ile şu kararı aldı: 'Denktaş adaya dönmedikçe, Türk toplumu BM arabulucusu ile görüşmelere katılmayacaktı.'¹¹⁴ Makarios'un ikinci kararı ise Türk ve Yunan Hükümetlerine 31 Mart 1964'te gönderdiği nota ile olmuştu. Bu notaya göre Kıbrıs'ta artık güvenliğin sağlandığını bu neden ile Türk ve Yunan birliklerinin adadan çekilmesi gerektiğini iletmesiydi. Türkiye'nin bu teklifi reddetmesi üzerine de, 4 Nisan'da İttifak Antlaşmasını tek taraflı olarak feshettiğini bildirdi ancak Türk hükümeti, hukuksal geçerliliği olmadığını belirterek, Makarios'un tek başına aldığı bu kararı tanımadığını açıkladı.¹¹⁵ Washington'da yapılacak CENTO Askeri Komitesi Toplantısına hareketinden önce, 19 Nisan 1964'te verdiği bir demeçte, Türkiye

¹⁰⁹ Aziz, agm, s.177

¹¹⁰ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.36

¹¹¹ Fırat, age, s.128

¹¹² Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s.194

¹¹³ Tellal, age, s.134

¹¹⁴ Serter-Fikretoğlu, age, s.77

¹¹⁵ Fırat, age, s.130

Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay şu sözleri söylemişti: ‘Perde önünde çığırtkanlık yapan Makarios’tur ama çığırtkanlığı perde arkasından yönetenin Yunanistan olduğı ortaya çıkmıştır. Bundan böyle muhatımız Yunanistan’dır. Bugüne kadar NATO yara almasın diye çok çalıştık. Bütün hür dünya bilsin ki sabrımız sona ermektedir.’ Diğer tarafta ise yaşanan son gelişmeler karşısında daha etkili bir şekilde rol almaya başlayan SSCB vardı. Makarios’a verilen notanın hemen ardından SSCB’nin Ankara Büyük Elçisi Nikita Rıjov aracılığı ile Türkiye’ye gizli nota verildi. Verilen notada, Türkiye’den Kıbrıs sorunun barışçı yollarla çözölmesi ve dünya barışına hizmet etmesi istenmekte ve Türkiye ile Rusya arasındaki politikanın Lenin ve Atatürk zamanındaki ilişkiler açısından gözden geçirilmesi dileğinde bulundu.¹¹⁶ Yine aynı dönemde SSCB tarafından Makarios’a gönderilen bir mektupla, SSCB’nin kesinlikle Enosise karşı olduğunu aksi takdirde SSCB garantisini devam etmeyeceğini ve Kıbrıs için en iyi çözümün self-determinasyon olduğunu belirtti.¹¹⁷

2.3. Johnson’dan İnönü’ye Mektup ve Erenköy Saldırıları

Kıbrıs’ta tansiyonun ve şiddet olaylarının artması üzerine Türkiye 6 Haziran 1964’de adaya müdahale etmeye hazırlanıyordu. Müdahale öncesinde konu ile ilgili olarak ABD’yi bilgilendirmek amacı ile Başbakan İsmet İnönü tarafından 4 Haziranda bilgilendirme yapıldı. Ancak 5 Haziranda ABD Başkanı Johnson tarafından Türkiye’ye gönderilen mektup çok sert sözler içermekteydi. ABD mektupta Kıbrıs’a yapılacak bir müdahaleyi onaylamadığını bildiriyordu. Ayrıca Türkiye’nin 1960 antlaşmaları gereğince müdahale hakkının olmadığını, yapılacak bir müdahale de ABD tarafından verilen askeri yardım malzemelerinin kullanılmasını onaylamadığını, yapılacak olan müdahale sonucunda SSCB müdahalesine karşı Türkiye’ye yardım edemeyeceklerini ve bu konun gizli kalmasına olanak olmadığını, bu neden ile BM Güvenlik Konseyine bilgi verileceğini açıkça belirtilmişti. Bu gelişme üzerine müdahale kararından vazgeçildi. İnönü, Johnson’a 13 Haziranda cevap verdi. Türkiye’nin Kıbrıs sorununda ABD ile istişare halinde olduklarını öteki garantör devletlerle de aynı durumun mümkün olduğunu ama Yunanistan’ın Kıbrıs’ta anayasal düzenin çöküşüne destek vermekte ısrarlı olduğu, Türkiye’nin tek taraflı müdahale hakkını kullanabilmekte gerekli koşullarının olduğunu ve Türkiye’nin yapacağı

¹¹⁶ Aziz, agm, s.183

¹¹⁷ Kurşçev Enosise Karşı Olduğunu Makarios’a Bildirdi, Cumhuriyet Gazetesi, 12.04.1964, s.1

müdahalenin tamamen Garanti Antlaşmasına uygun olduğunu belirtmekteydi.¹¹⁸ ABD, Doğu Akdeniz’de Kıbrıs sorunu uzadıkça NATO’nun güney kanadında oluşabilecek bir güvenlik probleminin önüne geçmek için İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve BM arabulucusu ile görüşmeler yapmak üzere Cenevre’ye davet etti. Cenevre Konferansı 9 Temmuz 1964’de başladı. Ancak yine ortak bir uzlaşma noktası bulunamaması sebebi ile Cenevre’de yapılan Acheson Planı görüşmeleri 31 Ağustos’ta dağıldı.¹¹⁹

Cenevre’de görüşmelerin devam ettiği süreçte ada içerisindeki çatışmalar devam etmekteydi. Rumlar, adanın kuzeybatı kıyısında Türklerle meskûn bulunan Erenköy ve Mansura bölgesini de ele geçirmek için ağır silahlarla karadan ve denizden saldırıya geçmiş, şehirleri ablukaya almıştı.¹²⁰ Türkiye, NATO ve BM’ye durumu iletti. Türk jetleri 7 Ağustos’ta ihtar uçuşları yaptıysa da bir sonuç alınamaması üzerine Türk jetleri 8-9 Ağustos tarihlerinde Rumlar üzerine bomba atmıştı. Çok sayıda Rum askeri yaralandı ve öldü. 8 Ağustos tarihinde yaşanan gelişmeler karşısında Bakanlar Kurulu şu kararları aldığı açıkladı;

- ‘1. Türk Hava Kuvvetleri, Kıbrıs’tan ve Yunanistan’dan gerçekleştirilecek bir saldırıya karşı tam alârm haline getirilmiştir.
2. Yunanistan’ın Trakya sınırında, Ege adaları cephesinde ve Kıbrıs’taki saldırılarına karşı savunma ve karşı koyma tedbirleri alınmıştır.
3. Kıbrıs’ta olası bölgelerde aynı zamanda veya birbirini takiben yapılmakta olan saldırı hazırlıklarına karşı, havadan devamlı bir teyakkuz halinde bulunularak, baskınlar vakit kaybetmeden tespit edilecektir.
4. Bakanlar Kurulu açık ve gizli yapılan bütün saldırı düzenlemelerine karşı, memleketi hazırlıklı bulunduracaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareketleri ve girişimleri bağlı bulunduğumuz NATO teşkilâtına, zamanında haber verilmektedir.’¹²¹

Bu gelişmeler üzerine Yunanistan’ın yolladığı jetler Lefkoşe üzerinde moral uçuşu yaptılarsa da, konunun BM’ye intikal etmesi üzerine Türkiye de ateşkes çağrısına olumlu yanıt verdi.¹²² Bu sırada yapılan harekât sonrasında ABD’den konuyla ilgili tam bir destek göremeyen Makarios, en büyük destekçisi SSCB’den yardım istedi. Nitekim Türk Hava

¹¹⁸ Fırat, age, s.132

¹¹⁹ Cenevre Görüşmeleri Bir Süre İçin Kesildi, Milliyet Gazetesi, 01.09.1964, s.1

¹²⁰ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.38

¹²¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.29

¹²² Fırat, age, s.138

Kuvvetlerine bağlı jetlerin 8 Ağustos günü Rum mevzilerine karşı giriştiği bombardımandan bir gün sonra Kruşçev'in İnönü'ye gönderdiği mektubun oldukça yumuşak bir üslupla kaleme alınmış oluşu dikkat çekiciydi.¹²³ İlgili mektup 9 Ağustos'ta sadece İnönü'ye değil aynı zamanda Makarios ve BM Genel Sekreteri U-Thant gönderilerek bu durumun hemen son ermesini istenildi.¹²⁴ Ayrıca bu arada ilk kez SSCB Lefkoşa Büyükelçisi Yermoşin'in Türk kısmına geçerek, Türk cemaat lideri Dr. Fazıl Küçük'ü ziyareti de SSCB'nin hafif de olsa Türk tarafına meylettikleri hissini vermekteydi.¹²⁵ Oysa böyle bir hisse kapılmak doğru olduğu kadar yanıltıcı olabilirdi çünkü SSCB, aynı dönemde Rum yönetimi ile bir silah antlaşması gerçekleştirmekteydi. Bu durumda bize SSCB'nin görünenin ardında başka planları olduğunu da göstermekteydi. Ancak bu yardımın ne gibi sonuçlar ortaya çıkartacağı konusunda bazı görüşlere sahip Özcan Ergüder, 20 Ağustos 1964 tarihli Kim dergisinde şu sözlere yer vermektedir: 'Şu anda doğru olacak bir teşhiste, SSCB'nin Makarios'a yardım etmeye başlamasıyla beraber, Kıbrıs'ın bir Doğu-Batı meselesi halini alacağıdır. SSCB'nin yapacağı yardımın şekli ve hacmine çok şey dayanacaktır. Ancak bu yardımın askeri bakımından ciddi bir şekil alması üzerine asıl kaybedecek olanın Makarios'un dolayısıyla Kıbrıs Rumlarının kendilerinin olacağını şimdiden görebilmek güç değildir. Her şeyin üstünde şu sebepten ki, SSCB yapacağı yardım başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin Makarios'u tamamen yalnız bırakmasına yol açabilirdi'¹²⁶ ifadelerini kullanıyordu.

Son gelişmeler karşısında 3 Eylül 1964'te mecliste bir konuşma gerçekleştiren İnönü: 'SSCB son dönemlerde yaptığı bütün girişimlerde ada içerisindeki Rum ve Türk halkın haklarının koruduğunu söylemektedir. Federatif bir ülke olan SSCB'nin bizimde istediğimiz gibi federasyon şekline uygun olması gerekir. SSCB'nin Türk halkının açıktan öldürülmesi gibi şeklinde katliamı hoş görmesi beklenemez. SSCB'nin bize bildirileri üzüntü ile karşılanırsa da açıklamalarında Kıbrıs yönetiminin zulümleri destekliyor anlamı çıkartılmasının yanlış olduğu düşünüyorum.' bu sözlere yer veriyordu.¹²⁷ 10 Eylül 1964'te Türkiye, Kıbrıs Türklerine yiyecek ve tıbbi malzeme göndereceğini açıklaması üzerine Makarios, 11 Eylül akşamı yaptığı açıklamada Kıbrıs, hükümetinde izin alınmadan bir yardım yapılamayacağını, Türk gemilerinin Kıbrıs sahiline yaklaşmasına izin verilmeyeceğini söylemesine rağmen Türkiye'nin 280 tonluk Kızılay yardımı malzemesi,

¹²³ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.69

¹²⁴ Tellal, age, 171

¹²⁵ Aziz, agm, s.192

¹²⁶ Özcan Ergüder, Kıbrıs ve Rusya, Kim Dergisi, Yıl.7, Sayı.318, 20 Ağustos 1964

¹²⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.58

‘Hasan Yörük’ motorlusu ile Kıbrıs’a ulaştırdı.¹²⁸ 1 Ekim 1964’te SSCB, Kıbrıs arasında yeni gelişmeler yaşıyordu. SSCB, Kıbrıs ordusunun modernleşmesi için yeni bir askeri antlaşma imzaladı. Ancak bu antlaşma Kıbrıs için beklenen sonucu vermediği gibi, olumsuz gelişmelere yol açarak Makarios ile Yunanistan Başbakanı Papandreu’nun yollarını ayırdı: Kıbrıs’a her türlü desteği hazır olan Papandreu, yılmaz bir anti-komünistti ve SSCB ile yakınlaşmanın fiiliyata dökülmesine izin veremezdi.¹²⁹

Ancak asıl dengelerin değişmesinde etkili olan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in 30 Ekim-6 Kasım 1964’te gerçekleştirmiş olduğu Moskova ziyaretiydi. Ziyaret öncesi Başbakan İnönü ile görüşen Erkin hazırlıklarını tamamladı. Erkin ‘Sovyet Rusya’da bütün ileri gelenler ile görüşeceğim ve onlar ile ayrı kamplara mensubuz ancak ayrı kamplara mensup olmamız bizim iyi komşuluk münasebetleri kurmamıza engel değildir.’ sözlerine yer veriyordu.¹³⁰ Erkin’in havaalanında Prezidyum üyesi Voronov ile Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko karşıladı ve Gromiko ‘Mesai arkadaşım Erkin’in gelişini memnuniyetle karşılıyor ve yapacağımız temaslara büyük önem veriyorum.’ ifadelerini kullandı.¹³¹ Gerçekleştirilen görüşmeler sırasında Kıbrıs konusunda bazı konular ele alındı:

1. Antlaşmalara kesin olarak uyulması teyit edildi.
2. SSCB Enosisi onaylamadığı ve Kıbrıs sorunun çözümünde bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tanıdığını teyit etti.
3. Sorunun çözümünde iki cemaatin varlığının kabul edilmesi ve Rumları çoğunluk olduğu için hâkimiyette bulunması iddialarının hoş karşılanmadığının altını çizmişti.
4. Tekrardan anlaşmazlıkların barış yoluyla yapılmasının altı çizildi.¹³²

Yayınlanan ortak bildiri de görüşmeler sırasında ele alınan, BM yasalarında açıklandığı gibi milletlerarası hukuka ve küçük milletlerin haklarının korunmasına uyulması gerektiği ve Kıbrıs’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne ek olarak, ama her iki ulusal toplumun yasal haklarına saygı gösterme, adada iki ulusal toplumun varlığını tanıma gibi ilkelerin tekrardan altı çizildi.¹³³ Bu ortak bildiri ile SSCB’nin 1959 Antlaşmalarının temeli olan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin iki toplumun eşit haklara dayalı varlığını kabul ettiğini ilan

¹²⁸ Serter-Fikretoğlu, age, s.78

¹²⁹ Melek Fırat, Oran (Ed.), age, s.731

¹³⁰ İnönü Rusya Ziyareti İçin Erkin İle Görüştü, Milliyet Gazetesi, 28.10.1964, s.7

¹³¹ Erkin Moskova’da, Milliyet Gazetesi, 31.10.1964, s.1

¹³² Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.6

¹³³ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.18,19

ediyordu ve Moskova Enosisi reddettiğini resmen açıklıyordu. SSCB, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki görüşlerine saygı göstermeye başladığı gibi iki bu görüşmelerde ticaret, ekonomi ve kültür alanlarında ilişkilerin geliştirilmesi içinde büyük bir adım olarak algılanmaktaydı.¹³⁴ 5 Kasım 1964 tarihli yazısında Özcan Ergüder konuya şu şekilde yaklaşmaktaydı: 'Türk-Rus yakınlaşmasını, Kıbrıs'tan ibaret görmek, Türkiye'nin girdiği yeni dış politika gelişmesini küçümsemek, hatta böyle bir gelişmeye girilmemiş olduğu yolunda yanlış bir hükme varmak olacaktır.'¹³⁵ Görüldüğü gibi bu yakınlaşma her iki açıdan da değerlendirilmek isteniyordu. Sonrasında ortaya çıkan haberlere göre Feridun Cemal Erkin bütçe komisyonun gizli oturumunda Kıbrıs sorununda çekingen bir politika izlediği konusundaki yorumlara açıklık getirerek: 'SSCB'nin antlaşmalara saygın gösterdiğini ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını tanıyarak her iki toplumunda varlığı buna ek olarak haklarını varlığını kabul ederek barış içinde yaşamalarını sağlamayı kabul etmiştir. Ayrıca Türk diplomasisinin başarısını ve SSCB dâhil diğer komünist topluluklarda da devamıza ilginin arttırdı.' Sözleri ile dile getirdi.¹³⁶

4-13 Ocak 1965'te SSCB Yüksek Şura Prezidyum Başkanı Nikolay Viktoroviç Podgorni ve beraberindeki Sovyet heyeti Türkiye'ye gelmiştir. Ankara, İzmir ve İstanbul'da gezi ve inceleme gerçekleştiren heyet Sovyet-Türk ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda gerçekleştirilen görüşmelerde Kıbrıs konusu da görüşüldü ve Moskova'da anlaşılan ortak bildiri teyit edildi.¹³⁷ Podgorni ve beraberindeki heyet Esenboğa Havalimanı Senato Başkanı Enver Aka, Millet Meclisi Başkanı Fuat Sirmen tarafından karşılandı. Şeref salonunda Aka ve Sirmen ile yaptığı görüşmelerde yeni bir Türk parlamento heyetini Rusya'ya davet edeceğini ve bu ziyaretlerin daha bir dostluğun başlangıç olduğunu dostluğun bundan sonra gelişeceğini belirtmişti.¹³⁸ Heyet Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakan İsmet İnönü ile görüşmelere devam etti. Başbakan İnönü ile 1 saat 45 dakikalık uzun bir görüşmenin ardından gazetecilerin sorularına yanıt veren Podgorni Türk ve Sovyet dostluğuna değiniyordu. Gazetecilerden gelen Sovyetlerin Kıbrıs'a yardım ettiği sürece Türk-Sovyet dostluğunun gelişeceğine inanıp inanmadığı sorulduğunda ise 'Türk-Sovyet dostluğu gelişmek zorundadır ve gelişecektir. Türk-Sovyet dostluğu için hiçbir set hiçbir engel yoktur.' sözleri dostluğun altını net bir şekildi çiziyordu.¹³⁹ Sovyet heyeti

¹³⁴ Bilge, age, s.347

¹³⁵ Özcan Ergüder, Türkiye ve Sovyetler, Kim Dergisi, Yıl.7, Sayı.329, 5 Kasım 1964

¹³⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.47,48

¹³⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:2, Ekim 1964, s.20

¹³⁸ Sovyet Parlamento Heyeti Dün Geldi, Milliyet Gazetesi, 05.01.1965, s.1

¹³⁹ N. Podgorni Dün Mecliste Konuştu, Milliyet Gazetesi, 06.01.1965, s.7

TBMM’ de bir ziyaret bulunuyor. Burada TBMM Başkanı Sirmen misafir heyet başkanın kürsüye çıkarak konuşma yapmak istediğini ve bu durumu oylamaya sunacağını belirtiyordu. Ancak Adalet Partisi sıralarından sesler yükselerek bazı milletvekilleri TBMM kürsüsünde yalnızca TBMM üyelerinin konuşma yapmasına izin verildiğini sadece istisnayı durumlarda yabancı devlet liderlerinin konuşma yapabilmesi durumunun bulunduğunu ama bunun bu gün için geçerli olmadığını savunmuştu.¹⁴⁰ Adalet Partisi üyelerinin katılmaması ile gerçekleştirilen oylama sonucu konuşma kabul edildi. Sovyet lider konuşmasında ‘Kıbrıs halkının egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, iki millî cemaatin barış içinde yaşamasını sağlanacak şekilde her iki halkın kanuni haklarına riayet edilmesi ve Kıbrıs’ta iki cemaatin varlığını tanıma esasında barış yoluyla halledilmesine taraftarız. Bu tutum, bütün Kıbrıslıların menfaatlerine uygundur.’ sözlerine yer verdi.¹⁴¹ Ayrıca sözlerine ‘Kıbrıs sorunu, hiçbir yabancı müdahale ve özellikle askerî müdahale olmadan barış yolu ile çözülmelidir. Müdahale, Rumlara ve Türklere yeni sorunlar getirebilir. Kıbrıs sorunundaki tutumumuzun taraflarca, barış ve halkların bağımsızlığı anlayışla karşılanacağını ümit etmekteyiz.’ şeklinde devam etti.¹⁴² Konuşmasının ardından Adalet Partisi liderli bu kez de konuşmanın radyo ve gazetelerde yayınlanmaması gerektiğini çünkü komünizm propagandası olduğu iddia edildi. TBMM Başkanı Sirmen ‘Konuşmanın mecliste yapıldığını anayasa uyarınca aleni görüşmelerin gizlenemeyeceğini’ belirtti.¹⁴³ Podgorni, dışişleri komisyonunda Sovyet-Türk ilişkileri sırasında yaptığı görüşmelerde ‘Kıbrıs’a yapılan Rus yardımında taarruza elverişli olmayan hafif silah verildiği ve Kıbrıs konusundaki tezlerinin Türk tezlerine yakın olduğunu’ belirtmişti.¹⁴⁴

Sovyet heyet İzmir ardından İstanbul’a geçerek ziyaretlerine devam etti. 12 Ocak tarihinde Podgorni ve İnönü arasında resmi olarak ikinci bir görüşme gerçekleştirildi. Bu görüşmenin ardından gazetecilerin soruna yanıt veren Podgorni ‘Sovyetlerin Kıbrıs’ta toprak bütünlüğünün korunmasını istediğini Komünist Çin’in barışı bozacağını zannetmediğini’ belirtti. 13 Ocak’ta ise Sovyet heyeti ziyaretini tamamlayarak Moskova’ya döndü. Türkiye’yi ziyaretten yaklaşık 1 hafta sonra Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko devletin resmi yayın organı olan İzvestia’ ya yaptığı açıklamada ‘Adada yaşayan

¹⁴⁰ Ebru Gençalp, Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Tür Sovyet İlişkileri 1965-1980, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2014, s.5

¹⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı.4, c.4, (5 Ocak 1965), s.154

¹⁴² TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı.4, c.4, (5 Ocak 1965), s.154

¹⁴³ N. Podgorni Dün Mecliste Konuştu, Milliyet Gazetesi, 06.01.1965, s.7

¹⁴⁴ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:4, Ocak 1965, s.48,49

iki cemaatin özel durumlarını içine alıp Türk ve Rumların menfaatlerine uygun iki ayrı ve bağımsız federal bir Kıbrıs Hükümeti kurmanın mümkün olacağını' söylüyordu.¹⁴⁵ 22 Ocak 1965'te SSCB'nin yaptığı bu açıklama karşısında Dışişleri bakanlığı tarafından şu sözler; 'Yapılan açıklama olumlu karşılanmıştır. Bu açıklama ile SSCB Enosis karşısında olduğunu açıkça dile getirmiştir. Kıbrıs sorunun durumu bakımından Türk tezi olan federasyonu destekleyen bir durum almıştır. Yapılan açıklamanın Rumların anladığı anlamda self-determination ile hiçbir şekilde ilgisi yoktur.' İfade edildi.¹⁴⁶ Bu açıklama Kıbrıs Rumları ve Atina da büyük bir telaş ile karşılandı. Yunan başbakanı Papandreu 23 Ocak'ta yaptığı açıklamada 'Siyasetimiz hiçbir zaman başka devletlerin onayına bağlı olmamıştır. Siyasetimiz onaylandığı zaman memnun oluruz, onaylanmadığı zaman sadece üzülürüz hareket tarzımız değişmez. Kıbrıs için kendi geleceğini seçme hakkının olduğunu ve bağımsız olması gerektiğini savunuyoruz. Bunu da BM ilklerine dayanıyoruz.' sözlerine yer verdi.¹⁴⁷ Bu gelişmelerin ardından Ocak ayında TBMM Başkanlık Divanı da Moskova'ya bir ziyaret düzenledi.

Bu sırada basında bazı SSCB gemilerinin Kıbrıs limanına silah ve mühimmat getirdiğine dair haberler yer almaktaydı. Bu durum karşısında 2 Şubat 1965'te SSCB Ankara Büyükelçisi Ekselans Rijov Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e bir ziyaret gerçekleştiriyor. Görüşmenin ardından Dışişleri Bakanlığı; 'uzun süredir herhangi bir SSCB gemisinin Kıbrıs limanına silah getirmediğini sadece 26-29 Ocak tarihleri arasında Magosa Limanına Polermi adlı bir geminin geldi ve kereste indirdi. Daha sonrasında Limasol limanına giden gemi aynı türden ürünler indirdi. Bu işlemler gündüz ve herkesin gözü önünde yapıldı. Gazete haberlerine göre Nikola Burdenko adlı gemi 15-16 Ocakta Kıbrıs'a silah getirdi bilgisi veriyor. Bu gemi 15 Ocak'ta Somali limanına vararak makine indirmiştir. Bu gemi hiçbir şekilde Kıbrıs'a uğramadı.' şeklinde açıklamada bulundu.¹⁴⁸ İlerleyen günlerde Podgorni bir televizyon konuşmasında Kıbrıs hakkında; 'SSCB Kıbrıs konusunda Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve Toprak bütünlüğüne saygı göstermekte, iki cemaatin haklarına saygı göstermek doğrultusunda barış içinde çözülmesine taraftar, Kıbrıs sorununda yabancı müdahaleye karşıdır.' Sözlerine yer verdi.¹⁴⁹ Aslında bu açıklama silah yardımı konusuna bir açıklık getirmek içinde yapıldığını düşünülebilirdi. 3 Mart 1965'te SSCB Ankara Büyükelçisi, Genel Sekretere bir

¹⁴⁵ Federasyon Kıbrıs İçin Tek Çare, Milliyet Gazetesi, 22.01.1965, s.1

¹⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:4, Ocak 1965, s.58

¹⁴⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:4, Ocak 1965, s.59

¹⁴⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:5, Şubat 1965, s.67

¹⁴⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:5, Şubat 1965, s.73

ziyaret düzenledi. Bu ziyarette; ‘SSCB’nin federasyon yönetimini destekleyen tutumunda değişiklik olmadığını ve Kıbrıs siyasetlerinin aynı olduğunu’ dile getiriyordu.¹⁵⁰ Ancak 5 Mart 1965’te SSCB Lefkoşa Büyükelçisi Yermoşin, basın SSCB’nin self-determinationu destekliyor mu sorusuna; ‘Self-determination ile kastedilmek istenilenin ne olduğunu ve Kıbrıs’ta dış müdahaleye karşı olduklarının’ açıklıyordu.¹⁵¹ Bir gün ara ile yapılan bu açıklamalar dikkat çekmekteydi. Asıl dikkat çeken nokta ise 10 Nisan 1965 tarihinde Makarios’un Arap bir gazeteye verdiği açıklama da; ‘Elimizde SSCB füzeleri bulunuyor ancak SSCB personelimiz yok’ sözlerine yer veriyordu.¹⁵² Genel olarak bakıldığında her fırsatta SSCB’nin kendilerine silah yardımı iddia eden Rumlar ve bu durum her koşulda yalanlayan bir SSCB vardı. Bu gelişmeler karşısında da SSCB ile gerçekleştirilen yakınlaşmanın ne kadar doğru olduğunu sorusu akıllara gelmekteydi. AP İstanbul Milletvekili Muhittin Güven bu konuda; ‘Bir korumadan kurtulmak için bir başka korumanın altına girmek ne kadar doğru olduğunu ve SSCB ile gerçekleştirilen ilişkilerin iyi anlamda gelişip gelişmediğinin tartışma konusu olduğunu’ dile getiriyordu.¹⁵³

26 Mart 1965’te BM Güvenlik Konseyi arabulucusu Galo Plaza, Kıbrıs sorunu ile ilgili hazırladığı raporunu açıklamıştı. Rapor da problemin ikili görüşmeler ile çözülebileceğini, çatışmaların asıl nedeninin Enosis olduğunu ve gerçekleşme durumunda Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale edeceğini belirtiyordu. Türkiye, 4 Nisan’da özellikle 1959-60 Antlaşmalarının artık çalıştırılmaz nitelikte olduğu saptamasını yapması ve Türk tarafının önerdiği federasyon tezini dikkate almaması nedeniyle raporu reddetti.¹⁵⁴ Yunanistan ve Rum yönetimi ise bazı konular hariç genel anlamda raporu kabul ettiklerini bildirdi. Yine aynı dönemde Rumlar, tarafından değiştirilmek istenilen 1960 Anayasası için de çalışmalara başlanmıştı.

Bu arada Türk-Sovyet görüşmeleri de hız kesmeden devam ediyordu. 17 Mayıs 1965’de Sovyetler Dışişleri Bakanı Gromiko ve eşi Türkiye’ye bir ziyaret daha gerçekleştirdi. Gromiko bu ziyaretin amacını iade-i ziyaret olarak tanımlıyordu. İlk temaslar Dışişleri Bakanlığında yapılan görüşmeler ile sağlandı. Ancak burada Kıbrıs konusuna hiç girilmedi. 18 Mayıs’ta gerçekleştirdiği görüşmelerde Gromiko Kıbrıs konusunda Sovyetlerin görüşlerinin değişmediğini ve adada iki ayrı milli cemaatin haklarının

¹⁵⁰ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:6, Mart 1965, s.30

¹⁵¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:6, Mart 1965, s.31

¹⁵² Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:7, Nisan 1965, s.31

¹⁵³ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:7, Nisan 1965, s.95

¹⁵⁴ Kudret Özersay, Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.84

korunmasının ancak federasyon ile mümkün olacağının bir kez daha altını çizdi.¹⁵⁵ Genel olarak görüşmeler ekonomi ve Kıbrıs sorunu şekillenmişti. 18 Mayıs 1965'te Kıbrıs Rum Hükümeti İçişleri ve Savunma Bakanı Yorgacis yaptığı bir açıklamada 30 Eylül 1964'te Moskova'da gerçekleştirilen anlaşma gereğince SSCB tarafından Kıbrıs'a verilen uçaksavar füzelerin Aralık 1964'te İskenderiye'ye gönderildiği ardından Kıbrıs'a teslim edildiğini duyurdu.¹⁵⁶ Bu açıklama tarihinin SSCB'nin Türkiye ziyaretine denk gelmesi de elbette dikkat çekiciydi. 21 Mayıs'ta görüşmelerden sonra düzenlenen bir basın toplantısında Kıbrıs konusuna da değinerek 'Kıbrıs meselesine barış içinde devamlı bir çözüm bulunmalıdır. Adanın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü, iki cemaatin varlığı onların haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini ayrıca SSCB'nin Kıbrıs'a silah sevkiyatı ile ilgili çıkan haberlere inanmamak gerekir.' şeklinde açıklamada bulundu.¹⁵⁷ Görüşmeler sonucunda her iki devlet adına ortak bir bildiride yayınlandı. Bu bildiride ilişkilerde barışçıl ve yumuşama yönteminin devam ettirildiğinin ve BM prensipleri doğrultusunda hareket edilmeye de devam edileceğinin altı çiziliyordu. Kıbrıs konusunda ise iki ülke 6 Kasım 1964'te Moskova'da yayınlanan ortak bildiriye bağlı kalacaklarını ve önceki görüşlerinin aynen geçerli olduğu vurgulandı.¹⁵⁸ Bu gerçekleştirilen görüşmeler ile farklı yorumlarda yapılmaktaydı. Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmesinde Millet Partisi görüşlerini açıklamak üzere söz alan Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin; 'Kıbrıs konusunda en yakın komşularımızın bizi yalnız bıraktığını ancak bu durum düzelmesi için iyi niyet heyetleri gönderilmesinin faydalı bir davranış olduğunu ve SSCB ile bu anlamda gerçekleştirilen görüşmelerin Millet Partisi tarafından da desteklendiğini yine çok dikkat olunması gerektiğinin' altını çiziyordu.¹⁵⁹ Dışişleri Bakanlığı yayınladığı bir beyanatta Kıbrıs konusunda; 'Temaslar ile SSCB'nin Kıbrıs konusundaki tutumlarında değişimler olduğu ve bu değişimlerin ilişkilerde olumlu etkisini unutmamak lazımdır. Gromiko'nun ziyareti sırasında Kıbrıs konusu da etraflı görüşüldü. SSCB Kıbrıs sorunundaki tutumunun değişmediğini 6 Kasım 1964 Türk-Sovyet ortak bildirisinde Kıbrıs konusunda yer alan teyit etmişti. Kısacası SSCB iki halkın haklarına saygı gösterilmesi gerektiğinin ve çözümün ise iki halkın varlığına uygun olması gerektiğini tekrarlamıştı. Ayrıca 21 Mayıs

¹⁵⁵ Türk-Rus Görüşmeleri Dün Başladı, Milliyet Gazetesi, 19.05.1965, s.1

¹⁵⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:8, Mayıs 1965, s.51

¹⁵⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:8, Mayıs 1965, s.51

¹⁵⁸ Gençalp, agm, s.8

¹⁵⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:8, Mayıs 1965, s.81

1965'te verilen açıklamada Kıbrıs'ta iki halk için oluşturulacak müşterek idarenin federasyon olacağı konusundaki görüşlerini de yenilemişti.' sözlerine yer verildi.¹⁶⁰

30 Mart 1965'te sadece Kıbrıs Rum milletvekillerinin katılımıyla toplanan Kıbrıs Temsilciler Meclisi, 1960 anayasasında ve antlaşmalarında dayanağını bulunan Kıbrıs Rum Toplum Meclisini feshetti ve Temsilciler Meclisi, bu toplum meclisinin yetkilerinin bir bölümünü üstlenecek bir eğitim bakanlığı da kurdu.¹⁶¹ Bir diğer anayasa değiştirme girişimi de 23 Temmuz 1965'te gerçekleşti. Toplanan Temsilciler Meclisi Rum üyeleri, Cumhurbaşkanı ve meclis üyelerinin hizmet süresini bir yıl için uzatma kararı aldı ve bu karar ile birlikte hem Cumhurbaşkanı hem de Meclis üyelerinin seçimi için birleşik seçim listesi ve birleşik seçim bölgeleri ön görülmekteydi.¹⁶² Temsilciler Meclisinin Türk üyeleri ise gerçekleştirdikleri toplantıda alınan bu kararların anayasaya aykırı olduğunu bildirdi. İngiltere Rum yönetiminin gerçekleştirdiği bu kararı protesto etti. Türkiye ise gerçekleştirilen değişiklikler için Makarios'a bir nota verdi ve BM Güvenlik Konseyine ilgili konu için başvurdu. BM Güvenlik Konseyinde görüşülen konunun 10 Ağustos 1965 tarihli kararı şöyleydi:

1. Konsey 4 Mart 1964 tarihli kararı yine destekler,
2. O karar gereğince ilgili tarafların durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınmaları gerektiğinin kararını verir.¹⁶³

3 Temmuz 1965'te yayınlanan Akis dergisinde Kosigin şu sözleri; 'Münasebetlerimiz iyi bir yolda ilerlemektedir. Her birimizin içişleri kendi halklarımızı ilgilendirir. Türkiye'nin iç meseleleri de Türk halkını ilgilendirir. Biz bu duruma karışmayız. Gerçekleşecek olan Başbakan Ürgüplü' nün ziyareti önemli bir gelişme olacaktır. Türkiye ile dostluk için her şeyi yapmaya hazırız ve ilişkilerimiz eskisinden daha iyi olacaktır. ' açıklıyordu.¹⁶⁴ Bu durum bize SSCB'nin karşılıklı ilişkilerden son derece memnun olduğunu bir kez daha gösteriyordu. 2 Ağustos 1965'te bir demeç veren İnönü; 'Rumların BM Güvenlik konseyinde bağımsızlık savunurken bunun Enosis ile gerçekleşeceğini vurgulaması ve SSCB delegesinin bu duruma şiddetle karşı çıkması kendileri mahcup duruma düşürdü. SSCB konun federatif hal içinde çözüleceğini açıklıyordu.' Sözlerine yer vererek

¹⁶⁰ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:8, Mayıs 1965, s.86,87

¹⁶¹ Özersay, age, s.85

¹⁶² Serter-Fikretoğlu, age, s.79

¹⁶³ Serter-Fikretoğlu, age, s.79

¹⁶⁴ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:9, Haziran 1965, s.70,71

SSCB'nin Kıbrıs konusunda Türk tezine yakınlığı belirtiliyordu.¹⁶⁵ Türk-Sovyet ilişkisinde karşılık ziyaretleri devam ediyordu. 9-17 Ağustos 1965 tarihinde Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Moskova'ya eşi ve beraberindeki bir heyet ile ziyaret düzenledi. Kendileri bu ziyaretin amacını; 'Ziyaret sırasında bir anlaşma imzalamanın söz konusu olmadığını, Türk-Sovyet ekonomik ilişkilerinin değerlendirileceği, bazı projeler gerçekleştirileceğini ve şartlar uygun olursa bunların görüşüleceğinin' net bilgisini verdi.¹⁶⁶ Ancak yine de Kıbrıs Türklerinin durumu da kısa da olsa görüşüldü. Görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiri de bu konu hakkında; 'Türk hükümeti Kıbrıs içerisindeki son olaylar hakkında bilgi vermişti. İki taraf bu konu hakkındaki görüşlerini belirtmişler ve SSCB Dışişleri Bakanlarının 21 Ocak ve 21 Mayıs 1965 beyanlarında bulunan görüşleri teyit etti. Taraflar, Kıbrıs meselesinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmek şartıyla ve Kıbrıs'taki iki cemaatin Türk ve Rum haklarına saygı gösterilmesi ve cemaatin varlığını tanıması üzerine barış içinde yaşamalarını sağlayarak barışçı yollarla halledilmesi gerektiği düşüncesindedir.' sözlerine yer vermektedir.¹⁶⁷ Dışişleri Bakanlığı yetkilileri de bildiri hakkında şu yorumları yaptılar;

1. Türk hükümetinin ada içerisindeki tehlikeli gelişmeler hakkında bilgi vermesi, Makarios'un davranışlarının tehlikeli olduğunun SSCB tarafından da kabul edilmesi,
2. Kıbrıs sorununda anlaşmazlıkların kanun önünde çözülmesinin bildiride bulunması Kıbrıs ile ilgili en önemli bölünü açıklamaktadır. SSCB böylece Kıbrıs konusunun acele şekilde değil Kıbrıs anayasası ve antlaşmalara uygun olarak çözülmesini Rum yönetime hatırlatmaktadır.¹⁶⁸

Makarios 18 Ağustos 1965'te yayınlanan Türk Sovyet bildirisi karşısında memnun olmadığını ve SSCB'nin Kıbrıs'ta iki toplumu kabul etmekle federasyonu desteklemesini meselenin demokratik açıdan çözülmesine yardımcı olmayacağını belirtti.¹⁶⁹ Yine aynı gün Türk-Sovyet münasebetleri ile ilgili bir açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel; 'Biz herkes ile olmayı amaç edinmiş bir milletiz. Bu dostların milli çıkarlarımıza uygun olması şarttır.' sözlerine yer verdi.¹⁷⁰ 25 Ağustos 1965'te Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Türk-Sovyet bildirisinin Kıbrıs hakkındaki kısmı için; 'Emperyalist görüşlerin yer

¹⁶⁵ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.53

¹⁶⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.5

¹⁶⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.69

¹⁶⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.70

¹⁶⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.40

¹⁷⁰ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.41

aldığı ve iki toplum iddiası, geniş bir çoğunluğa, yabancı işgalinin çoğaldığı az bir azınlığın aynı doğrultu da irdeleme amacı gütmektedir.’ şeklinde sert bir çıkışta bulundu.¹⁷¹

23 Eylül 1965’te BM Genel Kurulunda önemli gelişmeler yaşanmıştı. Genel kurul farklı sorunları olduğu gibi Kıbrıs sorununu da görüşmek üzere toplanmıştı. Yapılan uzun görüşmelerin ardından 18 Aralık 1965’te Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karara varıldı. B.M Genel Kurulunda kabul edilen karar tasarısı 57 oyla onaylamış, Türkiye’nin de içinde bulunduğu 5 devlet aleyhte oy kullanırken, SSCB ve diğer 53 üyede çekimser kalmıştır.¹⁷²

Genel kurulca kabul edilen kararın iki önemli maddesi bulunmaktaydı. Bunlar:

1. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin BM eşit bir üyesi olarak, herhangi bir yabancı müdahale olmaksızın, şart uyarınca tam egemenlik ve bağımsızlığa hakkı olduğu ve bundan yararlanmasının zorunluğu olduğunu göz önünde tutulacağını,
2. Tüm devletlere hem şartta hem de özellikle 2. maddenin 1. ve 4. fıkralarında öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine, bütünlüğüne, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri ve herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaları gerektiğini bildirmesiydi.¹⁷³

Özellikle SSCB’nin çekimser kalmasında bu iki madde önemli bir yeri vardı. Türkiye ise 1. maddede belirtildiği gibi ‘dışarıdan yabancı karışması kabul edilemez’ nedeni ile bu kararı olumsuz karşılamıştı çünkü bunun anlamı Türkiye’nin garantör devlet olarak kendi soydaşlarını koruma hakkının elinden alınmasıydı.¹⁷⁴

1965 sonunda Türkiye ve Yunanistan’da önemli siyasal değişimler yaşandı: Türkiye’de yapılan seçimler sonucunda Adalet Partisi (AP) iktidara geldi, Yunanistan’da ise uzlaşmaz tutumuyla ABD için hep bir sorun oluşturan Y. Papandreu hükümeti istifa etti ve yerine sürekliliği olmayan koalisyonlar kurulmaya başlandı.¹⁷⁵ Yeni göreve başlayan her iki hükümetin de dış politikadaki amacı Doğu Akdeniz’de NATO için rahatsızlık yaratan Kıbrıs sorununu çözmektir. Böylece ABD’den ekonomik ve askeri yardım alınabilecekti. Yunanistan ve Makarios, 10 Ekim 1964’te Kahire’de yapılan Bağlantısızlar Konferansının

¹⁷¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:11, Ağustos 1965, s.45

¹⁷² Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:15, Aralık 1965, s.41

¹⁷³ Özersay, age, s.87

¹⁷⁴ Aysel Aziz, Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları 1965-1970, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt. 24, Sayı.4, Ankara 1969, s.220

¹⁷⁵ Fırat, Oran (Ed.), age, s.734

da desteğini sağlamış olduğu için, BM Genel Kurulundan 18 Aralık 1965'te tamamen kendi görüşlerini yansıtan ve Kıbrıs Türklerine azınlık muamelesi öngören 2077 sayılı kararın çıkmasını büyük bir memnuniyet ile karşıladı.¹⁷⁶ Bu karar ile birlikte anayasal iki toplumun varlığı ve Türk toplumunun hakları göz ardı ediliyordu. Türk Kamuoyunda büyük bir tepkiyle karşılanan BM kararı üzerine Meclis, 27 Aralık 1965'te Kıbrıs sorununa ilişkin genel görüşmeleri başlattı.¹⁷⁷ Ancak görüşmeler AP ve CHP tartışmasına dönüşmesinden dolayı bir sonuca varılamadı.

BM arabuluculuk faaliyetlerinin devamı süresince ve 1966 yılı başlarından itibaren, Kıbrıs uyuşmazlığının çözümüyle ilgili olarak taraflar doğrudan görüşmeler yapılması yolunda bazı adımlar atılmış olsa da bu görüşmeler bir süre gerçekleşmemişti.¹⁷⁸ Yunan Hükümeti ile Makarios arasında beş gün süren görüşmelerin sonunda Atina'da 2 Şubat 1966'ta bir ortak bildiri yayınlandı.¹⁷⁹ Kıbrıs'ta azınlık haklarını korumak konusunda BM garanti vermeye yükümlendiklerini ancak Enosis olmadan Kıbrıs sorunun çözüme ulaşamayacağını dile getirildi. Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Rum-Yunan ortak bildirisi ile Türkiye Milli Güvenlik Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırarak, toplantı sonrasında Yunanistan'a sert nitelikte bir nota verdi.¹⁸⁰ Başbakan yaptığı açıklamada; 'Türkiye ve Türk Cemaati, Enosisi ve Türk Cemaatine baskı yapılması kabul edemez. Yunanlıların bu yolda girişecekleri hareketler tarafımızdan aynen karşılık görecektir ve ortaya çıkacak sonuçların bütün sorumluluğu Yunanistan'a ait olacaktır.' sözlerine yer verdi.¹⁸¹ Ayrıca Türkiye, Lozan Antlaşması ile kurulan dengenin bozulmaması ve antlaşmaların tek taraflı olarak değiştirilmemesi unsurları çerçevesinde, ikili görüşmelere başlanabileceğini de açıklamıştı.¹⁸²

30 Eylül 1966'da Pravda gazetesinde Kıbrıs Meselesi başlıklı bir makale yayınlandı. Gazetenin başyazarı Nikolai Bragin bu yazısında üç ana başlık üzerinde durduğunu söyleyebiliriz. Bunlar;

1. Kıbrıs sorunun temelinde NATO ülkesi olan Türkler ve Rumların olduğunu ve her ikisinin de tek amacının Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını sonlandırma amacı taşımaktaydı,

¹⁷⁶ Umut Arık, Kıbrıs Krizi, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.2, Sayı.1, 2011, s.9

¹⁷⁷ Fırat, age, s.208

¹⁷⁸ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.40

¹⁷⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:17, Şubat 1966, s.22

¹⁸⁰ Serter-Fikretoğlu, age, s.80

¹⁸¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:17, Şubat 1966, s.26

¹⁸² Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.42

2. Son dönemde gerçekleşen görüşmelerden Kıbrıs halkının haberi olmadığını, tek amacının NATO'nun gücünü arttırmak ve Acheson planını gerçekleştire bilmektir,
3. ABD'nin amaçları için Yunanistan'a Enosis karşılık ada içerisinde askeri üs istemesiydi.¹⁸³

20 Aralık 1966 tarihinde Sovyetler Devlet Başkanı Aleksei Kosigin Türkiye'ye bir ziyaret düzenledi. Bu ziyaretinin amacını ziyaret öncesinde Pravda Gazetesine verdiği demeçte; 'Türkiye ile Sovyet Birliği arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve Atatürk tarafın açılmış olan realist politika esasına dayanan mükemmel Türk-Sovyet ilişkilerine dönmeyi amaçlamaktadır.' sözlerine yer verdi.¹⁸⁴ 18 Aralık 'ta karşılıklı ilişkiler kapsamında Türkiye dışişlerince verilen bilgide SSCB Kıbrıs ile ilgili iki halkın varlığını tanıma, barış içinde yaşamaları konusunda sorunun barış yoluyla halledilmesi konusunda açıklamaları vardı ve bu konuda bizde mutabık kalındığını belirtti.¹⁸⁵ Gerçekleştirilen görüşmelerde ekonomik konulara yer verilirken elbette Kıbrıs konusu da vardı. Kosigin, Başbakan Demirel adına verdiği bir davette şu sözlere yer veriyordu; 'Sovyetler Birliği dünyanın herhangi bir yerinde çıkan anlaşmazlıkları barış yoluyla halledilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Bu, Kıbrıs problemi için de böyledir. Sovyet hükümeti bu mesele üzerindeki fikrim defalarca söylemiştir. Biz teyit etmek isteriz ki Sovyetler Birliği kati surette Kıbrıs cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne taraftardır. Biz, yabancı askerlerin adadan çıkartılması ve askerî üslerin tasfiyesi gerektiği kanaatindeyiz. Kıbrıs meselesi Kıbrıslılar tarafından çözülmesi gereken bir meseledir. Pek tabii olarak bu millî meselenin hallinde kuvvet bir vasıta olarak kullanılmamalıdır. Kıbrıs'taki her iki cemaatin Türklerin ve Rumların kanunî haklarına riayet edilmelidir.'¹⁸⁶ İstanbul ziyareti sırasında Kıbrıs konusunda gelen sorulara; 'Ankara konuşmasında anlattığı gibi bağımsız bir devlet olarak görmek istiyoruz.' Sözlerini yineliyordu.¹⁸⁷ 27 Aralık 1966'da yayınlanan Türk-Sovyet ortak bildirisinde Kıbrıs konusunda; ' konu ile ilgili geniş görüşlerde bulunulduğunu, SSCB Başkanında daha önceki açıklamalarında ve Türk-Sovyet ortak bildirilerinde Kıbrıs konusundaki tutumların aynen onaylandığını ayrıca 4 Mart 1964 Güvenlik Konseyi kararınca BM üyelerinin Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek hareketlerden uzak durmaları gerektiği vurgulandı.' açıklama yapıldı.¹⁸⁸

¹⁸³ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:24, Eylül 1966, s.39,40

¹⁸⁴ Sovyet Başkanı Bugün Geliyor, Milliyet Gazetesi, 20.12.1966, s.9

¹⁸⁵ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.80

¹⁸⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.90

¹⁸⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.95

¹⁸⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.105

Aynı gün açıklama yapan Kıbrıs Rum hükümeti Kosigin'in Türkiye'nin tezini destekleyen bu açıklamasını resmen protesto ettiğini açıkladı ayrıca Kiprianu, SSCB Büyükelçisi Pavel Ermosin'i davet etti ve Kosigin Türkiye ziyaretinde yaptığı açıklamaların Kıbrıs hükümeti tarafından kabul edilmediğini bildirdi.¹⁸⁹ 29 Aralık'ta Başbakan Süleyman Demirel gazetecilerin 'Kosigin ziyareti sırasında SSCB ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet olarak tanımlıyoruz sözleri karşısında biz tanımlıyor muyuz' sorusu üzerine; 'Türkiye anlaşmaların varlığını kabul etmiş ve anlaşmaların sadece Makarios tarafından ihlal edildiğini açıkladık. Sorduğunuz soruya gelince sadece anlaşmaların yürürlüğünü teyit etmektedir.' şeklinde cevap verdi.¹⁹⁰

25 Mart 1967'de Türk-Sovyet Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalandı ve böylece Sovyetler önemli sanayi işletmelerinin kurulumunda yardımcı olacaktı.¹⁹¹ Bu durum Türkiye ekonomisi açısından büyük bir gelişmeydi. 21 Nisan 1967'de Yunanistan'da askeri darbe gerçekleşti. Yeni hükümet Kıbrıs konusunda bir değişiklik olmayacağını ve ikili görüşmelerinde devam edeceğini bildiriyordu. 1967 Kıbrıs bunalımı sırasında SSCB'nin Türkiye'ye karşı tutumu, 1964 bunalımı ile kıyaslandığında daha yumuşak bir çerçevedeydi bu tutumda Yunanistan içerisindeki faşist Albaylar Cuntasının yönetiminde olmasının da payı vardı ve Enosis gerçekleştiğinde Kıbrıs da Albayların yönetime geçecek ve gerçek anlamda bir NATO üssüne dönüşecekti.¹⁹² Bu neden ile SSCB'nin nezdinde Makarios'un önemi artıyor ve Makarios Atina ile arası bozuldukça, iç politikada Akel'e daha yakınlaşıyor, dış politika açısından ise SSCB ile daha yakın ilişkiler içerisine giriyordu.¹⁹³ Her iki taraf ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan SSCB, Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunuyordu. İlerleyen süreçte Kıbrıs'ta Rum katliamları hız kesmeden devam etmekteydi. Türklerin adaya giriş çıkışları engelleniyor ve eziyet ediliyordu. Bu zor şartlar altında Türkiye Kıbrıslı soydaşlarımız için Kızılay tarafından hazırlanan 1500 tonluk yardım malzemesini gönderdi.¹⁹⁴ Türklere karşı kurulan bubi tuzakları ile de kadın ve çocuk ayırt etmeden cinayetler gerçekleştiriliyordu. Yunanistan'da yeni kurulan hükümet ile hem Kıbrıs sorununu görüşmek hem de ikili ilişkileri gözden geçirmek üzere 9-10 Eylül 1967'de Keşan ve Dedeoğlu'da görüşmelerde bulunduysa da bir sonuca varılamadı. 4 yıldır Türkiye'de bir tür sürgün hayatı yaşamakta olan Rauf Denktaş ve

¹⁸⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.39

¹⁹⁰ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:27, Aralık 1966, s.40

¹⁹¹ Çağatay Benhür, Soğuk Savaşta Sıcak Temas, Palet Yayınları, Konya 2018,s.24

¹⁹² Fırat, age, s.235

¹⁹³ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.70

¹⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:20 Mayıs 1966, s.49

arkadaşları 1967 yılı Ekim ayı sonlarında Türkiye’den gizlice Kıbrıs’a giriş yapmaya çalışırken Rum polisi tarafından yakalanmıştı.¹⁹⁵ Tutuklanma haberinin üzerine Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunda serbest bırakılmaları için Rum toplumu ile görüşmeler yapılmıştı. 12 günlük tutukluluğun ardından Rauf Denктаş ve arkadaşları serbest bırakılarak, Türkiye’ye dönmüşlerdi.¹⁹⁶

19 Eylül 1967’de Sovyetlerin daveti üzerine Başbakan Süleyman Demirel Sovyetlere bir ziyaret düzenledi. Kosigin ile gerçekleştirilen görüşmelerde Türk-Sovyet ilişkileri, milletlerarası meseleler, Ortadoğu’daki ve Vietnam sorunları ele alınırken Kıbrıs konusunda Kosigin, Sovyetlerin Kıbrıs probleminin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün muhafazası esasına dayanan barışçıl yolla çözülmesi gerektiği vurguladı.¹⁹⁷ Görüşmeler sonrasında yayınlanan ortak bildiride;

‘Hükümet başkanlarının Kıbrıs sorunun, Kıbrıs devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün muhafazası esasına istinaden, Türk ve Rum millî cemaatlerinin kanun önündeki haklarını ve menfaatlerini ve güvenlik ve karşılıklı itimat içinde yaşamalarını sağlayacak şekilde barışçı yollarla halledilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir. Taraflar 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararı gereğince, bütün Birleşmiş Milletler üyelerinin Kıbrıs’da durumu kötüye götürecek hareketlerden sakınmalarının ciddi bir durum olduğunu bir kere daha belirtmişlerdir.’ Sözlerine yer verilmişti.¹⁹⁸

15 Kasım 1967’de Grivas liderliğinde Rumlar Boğaziçi ve Geçitkale köylerine işgal etmek üzere Türklere saldırı düzenledi. Türkiye bu gelişme karşısında Garanti Antlaşmasının yetkisi ile Kıbrıs’a müdahale karar verdi. Yunan Hükümetine bir ultimatoma veren Türkiye, adada Milletlerarası Antlaşmalara aykırı olarak bulunmakta olan on beş bin kişilik Yunan ordusunun bir an önce adadan çıkarılmasını, Erenköy ve Geçitkale’ye vahşi saldırılar yapan Grivas’ın adayı terk etmesini, işgal edilen köylerin Türklere iadesi gibi diğer şartların hemen yerine getirilmesini istemekteydi.¹⁹⁹ Bu arada muhtemel bir Türkiye, Yunanistan çatışmasını önlemek amacı ile Cyrus Vance başkanlığında bir diplomatik arabulucuyu devreye sokan ABD, Atina üzerindeki etkisini kullanmış ve Türkiye’nin verdiği notada yer alan taleplerin büyük çoğunluğunun yerine getirilmesini sağlamıştı.²⁰⁰

¹⁹⁵ Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, age, s.288

¹⁹⁶ Serter-Fikretoğlu, age, s.81

¹⁹⁷ Türk-Sovyet Görüşmeleri, Milliyet Gazetesi, 21.09.1967, s.7

¹⁹⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, sayı:26, Eylül 1967, s.85

¹⁹⁹ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.44

²⁰⁰ Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası, age, s.289

1967 bunalımı sonrasında Kıbrıs Türkleri bu avantajlı durumlarından yararlanarak, 1964'ten bu yana fiilen sürdürdükleri ayrı yaşama durumlarını hukuksal bir çerçeveye oturtarak ve 28 Aralık 1967 günü Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni (KGTY) ilan ettiler.²⁰¹ 1960 Anayasasının tam olarak gerçekleşebileceği bir yönetim kuruluncaya kadar varlığını devam ettireceği söyleniyordu. KGTY başına Dr. Fazıl Küçük, yardımcılığına da Rauf Denктаş geldi. 13 Nisan 1968'de Rauf Denктаş adaya döndü. Özellikle 1967 yılı bunalımının ortaya çıkardığı gerginliğin de etkisiyle BM, Kıbrıs sorununun çözümü konusundaki girişimlerini hızlandırmış ve taraflar 25 Haziran 1968'de toplumlararası görüşmelere katılmaya ikna edilmişti, görüşmeler BM Genel Sekreteri gözetiminde devam ederken görüşmeler 1971'de çıkmaza girdi.²⁰² Böylece görüşmeler Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımlarıyla devam etti. Ancak yine anayasal problemlerde uzlaşıl原因amasından dolayı görüşmelerde bir sonuç vermedi.

8 Temmuz 1968'te Dışışleri Bakanı Sabri Çağlayangil SSCB'ye bir ziyaret düzenlendi. Bu ziyaret öncesinde 2 Temmuzda Sovyet gazetecilere bir açıklama yapan Çağlayangil bu ziyaretin ilişkilerimize katkı sağlayacağını ve iyi komşuluk münasebetlerinin gelişimini arttıracığına değiniyordu.²⁰³ 8 Temmuz günü SSCB hareketinden öncesi demeç veren Çağlayangil; 'SSCB'ye dört gün sürecek resmi bir ziyaret düzenleyeceğim. Bu ziyarette günümüzün önemli milletlerarası problemleri ve ikili ilişkilerimizi gözden geçirerek fikir alışverişinde bulunma fırsatımız olacak.' noktalarını vurguladı.²⁰⁴ Ardından SSCB'ye hareket etti. 9 Temmuz'da Gromiko'nun Çağlayangil şerefine verdiği yemekte; 'İki komşuya yakışır şekilde dostane çerçevede ilişkilerin geliştirildiği' şeklinde açıklamalarda bulunuldu.²⁰⁵ Ancak Kıbrıs konusunda herhangi bir açıklamaya yer verilmediği görüldü. Nitekim 12 Temmuz'da yayınlanan Türk-Sovyet ortak bildirisinde Kıbrıs konusunda; 'Türkiye Kıbrıs konusunda son durumu iletmiş ve karşılıklı görüşlerde bulunmuştu. Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, iki cemaatin çıkarları ve güvenliği sağlanarak sorunların barış yoluyla çözülmesi dile getirildi. Taraflar 4 Mart 1964 Güvenlik Konseyi kararınca bütün BM üyelerinin Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek hareketlerden kaçınılması bir kere daha belirtti.' sözlerine yer veriliyordu.²⁰⁶ Aslında bildiride de yer verildiği gibi aynı görüşler yeniden vurgulandı.

²⁰¹Fırat, Oran (Ed.), age, s.738

²⁰² Özersay, age, s.90

²⁰³ Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:46, Temmuz 1968, s.44

²⁰⁴ Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:46, Temmuz 1968, s.45

²⁰⁵ Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:46, Temmuz 1968, s.46

²⁰⁶ Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:46, Temmuz 1968, s.49

12 Kasım 1969'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Moskova'ya bir ziyaret düzenledi. Bu ziyaret Sovyetlere Devlet Başkanı statüsünde yapılan ilk ziyaret olması açısından büyük önem arz etmekteydi. Resmi görüşmeler 13 Kasım sabahı başladı. Aynı gün Başbakan Podgorni Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay adına bir öğle yemeği verdi. Bu yemekte konuşan Cevdet Sunay Kıbrıs konusunda; 'Kıbrıs'ta iki ayrı halkında anayasa ile tanınmış haklarının adil bir siyasi çözüme ihtiyacı olduğu vardır. Kıbrıs'ta hızlı bir çözüme ulaşmak için tarihi gerçekleri mutlaka göz önünde bulundurularak ona uygun hareket edilmelidir.' açıklamada bulundu.²⁰⁷ Moskova'nın ardından Leningard'a geçen Sunay burada da büyük bir ilgi ile karşılandı. Türk yetkililerin açıklamasına göre, durumun çok enteresan ilerlediği rutin görüşmeler yapılması beklenirken görüşmelerin beklenenden daha iyi ve ileri gitti aktarılıyordu.²⁰⁸ 19 Kasım'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Podgorni şerefine verdiği yemekte Podgorni; 'Kıbrıs konusunda bilinen tutumlarının aynı şekilde devam ettiği Kıbrıs halkının çıkarları göz önüne alınarak çözümler bulunması gerektiğini' iletti.²⁰⁹ Bu durum Türk-Sovyet ilişkilerinde istenilen bir tutumdur. Görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiri de Kıbrıs Sorunu hakkında: 'İki taraf Kıbrıs meselesinde de fikir alış verişinde bulunmuşlardır. Türk tarafı bu husustaki son gelişmeleri açıklamıştır. Taraflar bu konuda daha önce çeşitli vesilelerle açıklanmış olan pozisyonları doğrulamışlardır. Taraflar bu ihtilâfa barışçı bir şekli bulunması gerektiğinde mutabıktırlar. Taraflar Türk ve Rum kesimleri temsilcileri arasında halen yapılmakta olan görüşmelerin iki kesimin hak ve menfaatlerini hesaba katacak şekilde ve Kıbrıs Devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü esasına istinaden barışçı bir nihaî çözüme yol açacağı göstermişlerdir.' sözlerine yer verilmekteydi.²¹⁰ 21 Kasım'da SSCB dönüşü yaptığı açıklama da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; 'Kıbrıs konusu üzerinde duruldu ve Avrupa'da daha sağlam güvenlik şartlarının sağlanması görüşüldü.' sözlerine yer verdi.²¹¹

Bu sırada 12 Mart 1971 günü Türk Silahlı Kuvvetleri kumanda zincirinin en üst kademeleri Cumhurbaşkanı, Senato ve Millet Meclisi Başkanlıklarına verdikleri bir muhtıra ile 'kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin' kurulmasını, 'bu hususta süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetlerinin, kanunların kendisine vermiş olduğu görevi yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almağa kararlı' olduğunu

²⁰⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:62, Kasım 1969, s.82

²⁰⁸ Ruslar Daha Sıkı İlişki İstiyor, Milliyet Gazetesi, 16.11.1969, s.1

²⁰⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:62, Kasım 1969, s.90

²¹⁰ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:62, Kasım 1969, s.97

²¹¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:62, Kasım 1969, s.93

açıklamıştı.²¹² Bunun üzerine aynı gün Başbakan Süleyman Demirel istifa etti. 2.5 yıl sürecek olan bu ara rejim döneminde dış politikada çok yönlülük görülmekteydi. Toplumlararası görüşmelerin devam ettiğini dönemde Kıbrıs konusunda da bir durgunluk dönemi yaşanmaktaydı. 14 Ekim 1973’de yapılan genel seçimler ile ara rejim son bulmuş oldu. Seçim sonuçlarınca 25 Ocak 1974’te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Millî Selâmet Partisi (MSP) koalisyon hükümetini kurmuştu. Bu iki farklı partinin dış politika da söylemleri de bulunmaktaydı. Bülent Ecevit ‘Ortanın Solu’ sloganıyla bir yandan Kıbrıs’ta federasyon tezini benimsemekte, bir diğer taraftan da antiemperyalist ve ABD karşıtı kitlelerin desteğini alıyor, Necmettin Erbakan’ın İslamcı çizgideki MSP ise söylem olarak Batı’ya ve dolayısıyla ABD’ye karşıydı.²¹³

2.4. Birinci Barış Harekâtı

Toplumlararası görüşmelerin devam ettiği dönemde Rumlar arasında da Enosiste yöntem tartışmaları kendini göstermekteydi. Bu tartışmalar Rumlar arasında bölünmeleri ortaya çıkarmaktaydı. EOKA-B adlı gizli bir örgüt kuran Grivas yanlısı grup Enosisi kısa süre içerisinde ve zor kullanarak gerçekleştirmeyi isterken, Makarios önderliğindeki grup Türk müdahalesine neden olmamak için, Enosisi uzun süreli bir yıpratma stratejisine bağlıyordu.²¹⁴ 28 Ağustos 1971’de Grivas, gizlice adaya dönmüş ve EOKA-B’nin başına geçmişti böylece Enosisi gerçekleştirme yolunda Yunanistan’da bulunan ‘Cunta Yönetimi’ ile Makarios’un görüşleri birbirinden fazlasıyla farklıydı.²¹⁵ Makarios, sert tutumları ile cunta yönetimini eleştiriyordu.

11-17 Nisan 1972’de SSCB Başkanı Podgorni’nin Türkiye’ye ziyaret düzenledi. Bu ziyaret sırasında sırasın da Podgorni şerefine verilen yemekte konuşan Cumhurbaşkanı Kıbrıs konusunda kısaca ; ‘Kıbrıs sorunun Türkiye için milli, önemli ve haklı davadır, Türk toplumunun güvenli ve huzur içinde yaşamalıdır. SSCB Kıbrıs ve bölgede barışın sağlanması için en iyi çözümün ne olduğunu bildiğini biliyoruz.’ değindi.²¹⁶ Yine aynı yemekte konuşan Podgorni; ‘SSCB aynı şekilde Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemektedir. Enosis’e karşıdır. Kıbrıs

²¹² Gönlübol..., age, s.538

²¹³ Fırat, Oran (Ed.), age, s.740

²¹⁴ Serter-Fikretoğlu, age, s.85

²¹⁵ Ergenekon Savrun, Ön Asya’nın Anahtarı Kıbrıs, Biyografi Net Yayınları, Ankara 2020, s.201

²¹⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:90, Mart-Ağustos 1972, s.21

meselesinin dışarıdan hiçbir karışma olmadan Kıbrıs halkının çıkarları doğrultusunda barış yolu ile çözülmesinden yanızdır. İki halkada saygımız bulunuyor ve uygun bir anlaşma yolunu bulmalarında başarılar dileriz. Ada içerisinde bulunan askeri üslerin kaldırılması da problemlerin çözümünde Kıbrıs halkının çıkarına uygun olurdu.’ açıklamasında bulundu.²¹⁷ 16 Nisanda’ Başbakan Nihat Erim Podgorni şerefine verdi yemekte Kıbrıs konusunda; ‘Kıbrıs’ın bağımsızlığına saldırılar hiç bir zaman Türkiye tarafından gelmedi ve her iki toplumun güvenlik ve huzur içinde yaşaması asıl hedefimiz oldu. Ancak 1963’ten bu yana Türk toplumunun haklarının elinden alınmış olması ve geri verilmemiş bulunması, barış isteyenlerin dikkatinden kaçmamıştır. Barış amacının devam ettiği dönemde Kıbrıs’a Kıbrıs Rum yönetimi tarafından gizlice yüksek oranda silâh ve mühimmat defolanmış olması, Kıbrıs’taki durumu gerginleştirdi. Bu durum, barış ve güvenliği ciddi anlamda tehdit etmektedir. Türkiye, Kıbrıs cumhuriyetinin oluşmasında temel olan anlaşmalardan asla ayrılmayacak ve Kıbrıs’ın bağımsızlığının korunması için çalışmalarına devam edecektir. SSCB, Kıbrıs’ta iki cemaatin haklarına dayanan bağımsızlığının korunması için aynı ciddiyeti göstermesi, Kıbrıs sorununa barışçıl bir şekilde çözülmesinde önemli rolü olacaktır.’ açıklamasını yaptı.²¹⁸ Türk- Sovyet ortak bildirisi yayınlandı. Bu bildirinin Kıbrıs ile ilgili kısmında, ‘Taraflar, Türk ve Kum halkının barış ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayacak olan iki halkın menfaatlerine saygı gösterilerek, Kıbrıs sorunun barış ile çözülmesine, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasına istediklerini ayrıca her koşulda Enosise karşı olduklarını iletiler. Taraflar arası görüşmelerin devamı istediklerini ve tam bir eşitlik içinde gerçekleymesinde olumlu sonuca varılacağını’ belirtildi.²¹⁹

Bu görüşmeler sırasında imzalananmış olan 8 maddelik ‘İyi Komşuluk İlkeleri Bildirgesi’ iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin göstergelerinden biri oldu.²²⁰ Yeni hükümet ve Kıbrıs konusundaki sert tutumlarından vazgeçen SSCB, arasında ilişkilerin gelişmekte olduğunun güzel bir göstergesiydi. Diğer taraftan ise Türkiye ve Yunanistan 1973-1974 yılları arasında kıta sahanlığı konusunda karşı karşıya gelecekti. Türkiye, 1 Kasım 1973’de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) Ege denizinde maden arama ayrıcalığı tanıdı. Ancak bu durum 1963 yılından bu yana bölgede aynı faaliyetleri gösteren Yunanistan tarafından tepki ile karşılandı. Aslında bölge Yunan adalarının batısında Türk

²¹⁷ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:90, Mart-Ağustos 1972, s.23

²¹⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:90, Mart-Ağustos 1972, s.28

²¹⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:90, Mart-Ağustos 1972, s.37

²²⁰ Fırat, Oran (Ed.), age, s.778

kıta sahanlığı içerisindeydi. Ama bu durumu Yunanistan farklı yorumlamaktaydı. 29 Mayıs 1974'te Türkiye kıta sahanlığıyla açısından araştırılmalar yapması için Çandarlı gemisini ege denizine göndermiş ve Çandarlı kendisine eşlik etmekte olan Türk savaş gemilerinin korumasında Ege denizinde altı gün araştırma yapmıştı.²²¹ Yunanistan yine her ne kadar bu durumu protesto etse de Türkiye, TPAO'ya Ege denizde yeni ayrıcalıklar tanıdığını Resmi Gazete ile açıkladı.²²²

15 Temmuz 1974'te Yunanistan tarafından desteklenen Ulusal Muhafızlar askeri bir darbe yaparak Kıbrıs'ta yönetime el koydu. Lefkoşa Rum radyo istasyonunu ele geçiren darbeciler Yunan ulusal marşıyla kesilen bildirilerinde adanın tamamına egemen olduğunu, Makarios'un öldürüldüğünü ve aynı zamanda Kıbrıs'ta bir Elen Cumhuriyeti kurulduğunu duyurmaktaydı.²²³ Türkiye aynı gün yaptığı açıklamada yapılan girişimin Yunan müdahalesi olduğunu ve kabul edilemez olduğunu bildirdi. İngiltere'nin darbecilerin varlığını tanımadığını ve adada anayasal sistemi bozduğu görüşünde olduğunu açıklamasından sonra ABD, Kıbrıs'taki bu değişimi kabul etmeyeceğini bildirmişti.²²⁴ SSCB ise gerçekleşen darbeyi, adayı Yunanistan'a bağlama amacına yönelik bir girişim olarak değerlendirmişti. Darbe sonrasında Nicos Sampson'un Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak yemin ettiği ve 16 Temmuz'da yaptığı açıklamayla Enosis yanlısı bir hükümet kurduğunu açıkça bildiriyordu.²²⁵ Bu sırada darbeci yönetimin elinden kurtulmayı başaran Makarios, Kıbrıs'taki gelişmeleri görüşmek üzere toplanan BM Güvenlik Konseyine gitti. 19 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen görüşmeler de söz alan Makarios:

'Darbe, Yunanistan'daki askeri rejim tarafından planlanmış ve Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) yönetimindeki Yunanlı subaylar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yunan askeri rejimi Kıbrıs'ın bağımsızlığını katletmiştir. Kıbrıs halkının demokratik haklarını ve aynı zamanda bağımsızlığı ile egemenliğini çiğneyerek, kendi diktatörlük sistemini Kıbrıs'a yaymıştır.'²²⁶ İfadelerini kullandı.

Bu gelişmeler karşısında TBMM de müdahale kararı alındı. Bülent Ecevit, 16 Temmuz'da İngiltere ile birlikte müdahale yapma teklifi için Londra'ya gitti. Ancak İngiltere'nin ortak

²²¹ Gürel, Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993, age, s.144

²²² T.C. Resmi Gazete, 06.06.1974, s.35

²²³ Serter-Fikretoğlu, age, s.85

²²⁴ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.50

²²⁵ Özersay, age, s.93

²²⁶ Ürer, age, s.63

bir harekâta yanaşmayacağı anlaşıldı. Bülent Ecevit; 17 Temmuz tarihinde yapılan görüşmede Başbakan Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı Callaghan'dan hiç olmazsa daha az kan dökülmesi için İngiliz üs bölgelerinden çıkartma yapma izni istedi.²²⁷ İngiltere bu teklifi de kabul etmedi. Bülent Ecevit, Londra'dan istediği sonucu alamayınca yalnız hareket geçmekten başka bir yol olmadığını anladı. Türkiye'ye döndüğünde Milli Savunma Bakanlığına giderek hazırlıkların hangi aşamada olduğu konusunda bilgi aldı. Düzenlenecek olan harekât iki aşamalı olarak hazırlanmıştı. İlk olarak denizden kuvvet çıkarılacak, aynı anda ise Beş Parmak Dağlarının Lefkoşe tarafına hava indirme birliği atılacaktı ve bu iki kuvvet birleşerek köprübaşlarını tutarak bir cep oluşturulacaktı, ardından ikinci aşamada ise yeni kuvvetler takviye edildikçe Türk Silahlı Kuvvetleri Erenköy ve Magosa'ya yönünde genişleyecekti.²²⁸ Hazırlıklar bu doğrultuda devam etmekteydi. 20 Temmuz sabah 05.00'da Türk askeri adaya çıkmaya başlamadan önce Rauf Denктаş Lefkoşa'da bulunan Türk Bayrak Radyosunda tüm dünyaya harekâtın başladığını şu sözlerle ilan ediyordu:

‘Türk Silahlı Kuvvetleri şu dakikadan itibaren Ada’nın çeşitli yerlerine çıkmaya ve inmeye başlamış ve bu harekât, 1960 anlaşmalarının anavatanımız Türkiye’ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmakta Kıbrıs’ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden sağlamak için girişilmiş ve sadece bu gayeyi savunan sınırlı bir polis harekâtı.’²²⁹

Türk Silahlı Kuvvetleri 20 Temmuz 1974 sabah 06.05’de Kıbrıs’a asker çıkarmaya başladı. Aynı saatlerde Başbakan Bülent Ecevit Ankara Radyosunda konuşuyordu ve tüm dünyaya resmen Türkiye’nin müdahale kararını açıklıyordu:

‘Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs’a indirme ve çıkarma hareketi başlamıştır. Biz aslında savaş için değil, barış için yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Ada’ya gidiyoruz. Bu karara, ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra karar verdik. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın görüşmelerde bulunduğumuz müttefiklerimiz ABD ve İngiltere’ye meselelerin müdahalesiz halledilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar

²²⁷ Ürer, age, s.66

²²⁸ H. Emre Oktay, Türk Tarihinin Kayıp Yılları Kıbrıs Sorunu, Akis Yayınları, İstanbul 2015, s.132

²²⁹ İbrahim Artuç, Kıbrıs’ta Savaş ve Barış, Kastaş Yayınları, 1989, s.157

sonuç vermediyse, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tanrının milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim...'²³⁰

20 Temmuz 1974 günü sabah 06.00'da Kıbrıs Rum Yönetimi genel seferberlik ilan edildiğini radyodan duyuruyor ve eli silah tutan herkesi silahaltına çağırıyordu.²³¹ Bu durumdan açıkça anlaşılıyor ki Rum yönetimi Türkiye'nin harekâtını bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin yeniden işler hale getirilmesi olarak görmüyor ve Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı direneceğini işaret ediyordu. Harekât hava, kara ve denizden olmak üzere üç farklı koldan yürütülecek ve yaklaşık 8 bin asker adaya çıkarılacaktı. Denizden çıkanlar Girne civarındaki köprübaşlarını tutmakta ve arkadan gelenlerin güvenliğini sağlıyor, hava indirme harekâtı hem Tuğgeneral Sabri Evren Komutasındaki paraşüt taburları ile hem de Tuğgeneral Sabri Demirbağ komutasındaki helikopterlerle taşınan komandolar vasıtasıyla gerçekleştirilmekte, bu sırada hava indirme tugayı 20 Temmuz saat 07.05'de iki kademeli olarak indirme harekâtını tamamladı.²³² Ancak paraşütlerle ilk inen askeri birliklere Lefkoşe tarafından ateşe açılmaya başlanmış ama 1 şehit ve birkaç yaralı verilmesine rağmen saat 10.00 da Pınarbaşı, Gönyeli bölgelerinde karargâhlarını kurdu, ardından saat 11.55 gibi ikinci kademe paraşüt indirmesi başladı.²³³ Limasol'dan alınan ilk haberler, bölgede Rumlar, Kıbrıs ve Yunan bayraklarını indirmişlerdi ayrıca birçok Rum evlerine Türk bayrağı asılıyordu, saat 07.20'de ise Kıbrıs'daki Rum birlikleri, karargâh damlarına 'beyaz bayrak' çekmişti.²³⁴ 08.20'de ise helikopterler taşıdıkları komandoları Beş parmak dağlarına bıraktı. Buradaki amaç daha önceden de belirlendiği üzere deniz birlikleri ve hava indirme birlikleri birleşerek güvenli bir cep oluşturacaktı. Bu sırada Yunan Dışişleri Bakanı Kiprios, bakanlığa çağırıldığı Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Kamuran Gürün'e Yunanistan Hükümeti adına sözlü ilk ultimatomu verdi: 'Derhal çıkartmanın durdurulması ve askerlerinizi geri çekin, size bugün saat 16.00'ya kadar süreniz var. Bu gerçekleşmediğinde sonuçlardan Yunanistan sorumlu olmayacaktır' dedi.²³⁵ Büyükelçi, isteklerinin imkânsız olduğu cevabını verdi.

Harekâtın başladığı sabah Türkiye'de halk sokaklarda sevinç gösterileri yaparken, Yunan halkı tam anlamıyla sessizliğe bürünmüştü çünkü Atina radyo ve televizyonu saatler 11.00'e yaklaştığı halde hala Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarması ile ilgili hiçbir haber

²³⁰ Artuç, age, s.162

²³¹ Serter-Fikretoğlu, age, s.87

²³² Oktay, age, s.138

²³³ Oktay, age, s.138

²³⁴ Savrun, age, s.209

²³⁵ Mehmet Ali Birand, 30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, Mart 1990, s.144

vermemiştir.²³⁶ Türk müdahalesinin haberleri yabancı radyolarla etrafa yayıldıkça, yavaş yavaş Atina'nın ünlü Anayasa Meydanındaki dükkânların kepenkleri kapanmaya ve halk sessiz, ancak telaşlı adımlarla bankalara ve dükkânlara doğru koşuşmaya başlıyordu.²³⁷ Cunta yönetimi artık saklanacak durumda olmayan gelişmeleri radyoda açıklıyor ve seferberlik ilan ediyordu. ABD başkanı özel temsilcisi aynı gün Atina'ya giderek Yunanistan Dışişleri Bakanı ve cunta yönetimi ile görüşmeler yaptı. Buradaki amacı durumun Türkiye-Yunanistan savaşına dönüşmesini engellemekti. Cunta yönetimi ise 'Bizi aldattınız, Türkiye'ye taarruz edeceğim' şeklinde oldukça sert çıkışlarda çıkışlar yapıyordu, sonunda Yunan yöneticiler bazı ödünler vererek bir orta yol bulundu. Alınan ortak kararlar:

1. Darbeye katılan Yunan subaylar geriye çekilecekti.
2. Türk askeri, barışa kadar Kıbrıs'ta şimdiki yerlerinde kalacaklardı.
3. Derhal bir barış konferansı toplanacaktı.²³⁸

Bu arada Ankara'da toplanması beklenmekte olan TBMM saat 15.00'te toplanmış ve Başbakan Bülent Ecevit'in konuşmasının ardından savaş kararını (bu sırada savaş sabah erken saatler de başlamıştı) ve muhalefet milletvekillerinin de katılımlarıyla, oybirliği ile onaylamıştı.²³⁹ Bülent Ecevit, TBMM'deki konuşmasında:

'Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs'ta başladığımız hareket aslında bir savaş olmanın dışında bir barış hareketidir. Uzun yıllardır, önce toplumlararası savaşlar halinde, sonra bir toplumun kendi içinde savaş yaraları ala ala bugüne gelmiş bir adaya bir bakıma barış getirmek üzere, özgürlük ve barış getirmek üzere girilmiş bir harekettir... Hükümetin, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve bütün milletimizin Kıbrıslı aziz soydaşlarımızla birlikte başlattıkları bu harekete yüce meclisimiz bugün büyük bir güç kattı. Günlerin uykusuzluğunun verdiği yorgunluğu üstünden atmış olarak huzurunuzdan ayrılıyorum.'²⁴⁰ Bu sözlere yer verdi.

Kıbrıs'ta çatışmalar devam ederken aynı gün toplanan BM Güvenlik Konseyi, 353 sayılı kararı kabul etti. Bu karar yedi maddeden oluşmaktaydı. Buna göre Güvenlik Konseyi:

1. Tüm devletleri, Kıbrıs'ın egemenliğine bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye,

²³⁶ Artuç, age, s.207

²³⁷ Birand, age, s.143

²³⁸ Artuç, age, s.208

²³⁹ Artuç, age, s.209

²⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı 13, c.13, (20 Temmuz 1974), s.10

2. Çatışmanın tarafı olan tüm devletleri, ilk adım olarak ateşi kesmeye,
3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde birinci paragrafa aykırı olacak tüm askeri müdahalelere bir an önce son verilmesine,
4. Uluslararası antlaşmalar uyarınca bulunanlar dışındaki tüm askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden geri çekilmesine,
5. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'yi bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi için görüşmelere başlamaya,
6. Tüm tarafları, BM barış gücüyle adadaki görevini yerine getirmesini sağlamak için, tam bir işbirliği yapmaya,
7. Durumu devamlı olarak inceleme altında bulundurmaya ve Genel Sekreter'den konuyla ilgili rapor istemeye karar verdi.²⁴¹

22 Temmuz öğleden sonra Girne ve varoşları doğuda ise Çatalköy, batıda Lapta-Karava'ya kadar, Boğaz bölgesi ile Dikomo-Sihhari-Vuno Rum köyleri de Türk Silahlı Kuvvetlerinin eline geçmiş durumdaydı.²⁴² 20 Temmuz sabahı Girne'nin batısında denizden yapılan harekâtla karaya çıkarma sağlanmış, 21 Temmuz öğle üzeri Beşparmak Dağları aşılmış, boğaz temizlenerek, hâkim tepeler ele geçirilmişti, Güney ve Kuzeydeki birliklerimiz birleştirilerek daha önceden hazırlanan plana uygun olarak gerçekleştirilmişti.²⁴³ 22 Temmuz 1974'te tekrar toplanmış olan Güvenlik Konseyi, 353 sayılı Güvenlik Konseyi'nin karar suretinin hükümlerini gereğince, halen çarpışmakta olan taraflara hemen silahlı çatışmaya son vermelerini istemişti.²⁴⁴ Taraflar aynı gün saat 17.00'da ateşkesi kabul etti. Kıbrıs'ta ateşkesin sağlanması ile Yunan hükümeti istifa etmiş ve Karamanlis, Fransa'dan Atina'ya dönmüş burada bir ulusal birlik hükümeti kurmuş, Kıbrıs'ta ise Sampson çekilerek yerine eski Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides geçmişti.²⁴⁵ Bu gelişmeler karşısında bir açıklama yapan Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, 'Kıbrıs'ta giriştiğimiz harekât, Kıbrıs'a olduğu kadar Yunanistan'a da özgürlük getirecek demiştim. Tahminlerin beni yanıltmadı.' demiştir.²⁴⁶

²⁴¹ Özersay, age, s.96

²⁴² Serter-Fikretoğlu, age, s.88

²⁴³ Eroğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, age, s.27

²⁴⁴ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.67

²⁴⁵ Ürer, age, s.66

²⁴⁶ Serter-Fikretoğlu, age, s.88

2.4.1. Harekât Sonrası Tepkiler

Türkiye'nin gerçekleştirdiği harekât sonrasında elbette dünyanın farklı yerlerinden çeşitli tepkiler de gelmekteydi. Yunanistan dışında sert olmamak kaydıyla tepkiler geliyordu. Yunanistan cunta yönetiminin Makarios'a düzenlediği darbeye karşı sessiz kalmayı tercih eden ABD, Türkiye'nin harekâtına da sert tepki göstermekten kaçınmaktaydı ısrarla üzerinde durduğu nokta, gelişmelerin bir Türk-Yunan savaşına dönüşmesine izin verilmeyeceğiydi.²⁴⁷ Bu neden ile ABD, Türkiye'nin yaptığı müdahilinin 'kaosun büyümesini önleyen ama riskler taşıyan' bir gelişme olarak yorumluyordu.²⁴⁸ İngiltere'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarmasının ardından ilk tepkisi askeri durumun bir çatışmaya dönmesini önlemek için derhal görüşmelere başlanmasını istemek olmuştu ve İngiltere Savunma Bakanlığı yaptığı açıklama ile bu yaşanmakta olan gelişmelere hiçbir şekilde askeri bakımdan karışmayacağını bildirmişti.²⁴⁹ Moskova radyosu ilk olarak harekât haberlerini hiçbir yorum yapmadan vermiş ve sonrasında radyonun yapmış olduğu haberine göre 'Ankara hükümeti bu kararı barışçı bir çözüm yolu bulmak amacıyla yapılan çalışmaların başarısızlığa uğramasından sonra almıştır.' şeklinde bir yorum getirilmişti.²⁵⁰ Sovyet Komünist Partisi Birinci Sekreteri Leonid Brejnev, yaptığı açıklamasında her ne kadar dış askeri müdahaleye karşı çıkmışsa da Türk müdahalesine değinmemiş sadece Yunan Cuntasını hedef almıştı ve bu durumun sorumlusu olarak NATO'yu işaret etmişti.²⁵¹ Genel olarak bakıldığında SSCB, Kıbrıs'ta meydana gelen darbeyi, adayı Yunanistan'a bağlama amacına yönelik bir hareket olarak değerlendirmiş, bu neden ile Türkiye'nin müdahale kararını olumlu karşılanmıştı.²⁵² Ancak SSCB'nin buradaki müdahaleye olumlu bakış sadece Makarios yönetiminin yeniden işleye belirliliğinin kazanması sağlamak amacı taşımaktaydı. Çünkü SSCB'nin temel amacı için adanın her koşulda Kıbrıs'ın bağımsızlığı en önemli noktaydı.

Federal Almanya Başbakanı Helmut Schmidt, Başbakan Bülent Ecevit'e bir mesaj ileterek, Yunanistan ve Türkiye'nin dünya ile Akdeniz'deki barışı ve NATO'daki

²⁴⁷ Fırat, Oran (Ed.), age, s.743

²⁴⁸ Manisalı, age, s.61

²⁴⁹ Kasım Yargıcı, İngiltere Askeri Harekâta Karışmayacak, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵⁰ Türk Görüşü Dün Moskova'ya Anlatıldı, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵¹ Kasım Yargıcı, Brejnev: Darbeden Önceki Devreye Dönülsün, Milliyet Gazetesi, 22.07.1974, s.5

²⁵² Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.132

parçalanmayı önlemek için bir savaş durumundan uzak durulmasını istemişti.²⁵³ Ayrıca Türkiye ve Yunanistan arasında meydana gelebilecek bir savaşın tam bir felaket olacağını dile getirilmişti. Hollanda Hükümeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini anlayışla karşıladıklarını ve devletlerarası görüşmelerin bir an önce başlamasını, adaya bağımsızlığı ile bölgesel bütünlüğünün sağlanmasını istediklerini belirtmişlerdi.²⁵⁴ Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto, Başbakan Bülent Ecevit'e bir mesaj göndererek 'Pakistan'ın Türkiye'nin tecavüzü durdurmak için giriştiği barış harekâtında tam anlamıyla desteklediğini' bildirmişti.²⁵⁵ Kanada Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ise konuya farklı bir açıdan bakarak Kıbrıs Barış Gücünde bulunan 480 kişilik Kanada birliklerini tek taraflı olarak çekeceğini bildirmişti. Durumu kötü ve son derece tehlikeli olarak nitelendiren sözcü, Birleşmiş Milletler Barış Gücünün geleceğiyle ilgili her türlü kararın, Güvenlik Konseyince alınması gerektiğini söylemişti.²⁵⁶ Yugoslavya resmi bir açıklama yapmasa da siyasi çevrelerden edinilen bilgiye göre bir kaygı havası olduğu bunun nedenin ise Yugoslav sınırının hemen yakınında bir Türk-Yunan savaşı olması ihtimalinden çekinmelerindendi.²⁵⁷

Yukarıda görüldüğü üzere tepkilerden genel olarak bu harekâtın desteklendiği kadar durumun bir Yunanistan Türkiye savaşına dönüşmeden çözülmesi gerektiği fikri ortaktı.

2.4.2. Birinci ve İkinci Cenevre Konferansı

ABD ve NATO üyesi bazı ülkelerin çalışmaları sonucunda, Güvenlik Konseyi'nin 21-22 Temmuz 1974 tarihli kararı ile öngörülen ateşkes antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, Kıbrıs'ta anayasal düzene dönülmesini sağlamak ve ilgili taraflar arasında bunun kalıcılığının sağlanacağına dair gerekli güveni yaratacak düzenlemeleri yapmak üzere Cenevre görüşmelerine başlandı.²⁵⁸ Kıbrıs meselesinin, garantör devlet olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki görüşmeler 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında Cenevre'de gerçekleştirildi. Cenevre görüşmelerinde İngiltere heyetine Dışişleri Bakanı James Callaghan, Türk heyetine Dışişleri Bakanı Turan Güneş ve Yunan heyetine Dışişleri

²⁵³ Orhan Türel, Schmidt: Taraflar Savaştan Kaçınmalı, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵⁴ Türkleri Anlıyoruz, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵⁵ Karaçi: Pakistan Halkı Türkiye'nin Yanında, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵⁶ Kanada: Durum Vahim, Milliyet Gazetesi, 21.07.1974, s.3

²⁵⁷ Niyazi Ahmet Banoğlu, Kıbrıs Dosyası, Kervan Yayınları, İstanbul 1974, s.97

²⁵⁸ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.57

Bakanı Yorgo Mavros başkanlık etmekteydi.²⁵⁹ Cenevre’de gerçekleştirilmekte olan bu üçlü konferansta Yunanistan ateşkesin görüşülmesi, Türkiye ise adaya verilecek yeni statü için toplandığını iddia etmekteydi.²⁶⁰ Konferans toplamda 3 defa kesilme tehlikesi içine girmişti. İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan’ın uyguladığı diplomatik baskılar Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından hiçbir şekilde olumlu karşılanmamıştı. Türkiye’nin kesin uyarı almaya alışık bir ülke olmadığı, bu neden ile de baskı ve tehditler altında istemediği çözümlere zorlanamayacağı bildirerek başka teklifler yoksa konferansın dağılabileceğini, İngiltere Dışişleri Bakanına bildirilmiş ancak ABD Dışişleri Bakanı Kissinger’in telefonla katılması üzerine uyuşulmayan 4. madde Başbakan Bülent Ecevit’le anlaşarak sonuca varılmıştı.²⁶¹ 30 Temmuz 1974’de Türkiye’nin taleplerinin büyük oranda kabul edilmesi ile antlaşma imzalanmıştı. Varılan antlaşmaya göre:

1. Bir güvenlik bölgesi kurulacaktı.
2. Yunan ve Rum askerleri tarafından işgal edilmiş bulunan bütün Türk bölgeleri derhal boşaltılacaktı.
3. Gözaltına alınmış bulunan asker ve sivil personel ya mübadele edilecek veya serbest bırakılacaktı.
4. Kıbrıs’ta barış sağlanması ve Anayasa’ya uygun hükümetin yeniden kurulması için görüşmelere devam edilecekti. Cenevre toplantısına katılmış bulunan üç dışişleri bakanı tarafından yayınlanmış olan deklarasyon da:

‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nde Kıbrıs Rum Toplumu ve Kıbrıs Türk Toplumu olmak üzere 2 otonom var olduğunu not etmişlerdi.’ denilmişti.²⁶²

Aynı zamanda bu antlaşmada 8 Ağustos’ta İkinci Cenevre Konferansının toplanması ve bu konferansa Kıbrıs Rum ve Türk toplumu temsilcilerinin de katılması kararlaştırılmıştı. Türkiye, bu antlaşma ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu Barış Harekâtını hukuki temellere oturtmuş oldu. 30 Temmuz 1974 Cenevre Antlaşması ile sonuçlanan 1. Cenevre Konferansı, Türkiye’nin diplomasi alanında kazandığı büyük bir başarı olarak belirtilmişti.²⁶³ Antlaşmanın imzalanmasından sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Turan

²⁵⁹ Serter-Fikretoğlu, age, s.88

²⁶⁰ Sabahattin İsmail, 20 Temmuz Barış Harekâtı’nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul 1988, s.143

²⁶¹ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.69

²⁶² H. Fikret Alasya, Kıbrıs ve Rum- Yunan Emelleri, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.107

²⁶³ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.57

Güneş, bir açıklama yaparak Cenevre Antlaşmasının önemine bir kez daha şu sözlerle dile getirmişti:

‘Bugün söyleyeceğim şudur; Siyasi bir doğrultumuz vardı. Bunu burada elde ettiğimizi sanıyorum. Somut önerilerimizin hepsini kabul ettirdik. Türkiye haklıydı aynı zamanda kuvvetliydi. Böyle olduğu için hakkını almak imkânına kavuştu.’²⁶⁴

İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan ise Cenevre Antlaşması hakkında basına şu açıklamayı yapmıştı;

‘Cenevre üçlü konferansı anlaşma ile sonuçlandı. Akdeniz bölgesinde ve Kıbrıs’ta huzuru sağlamak ve müttefik iki ülkenin çatışmasını önlemek bakımından bu anlaşmanın büyük bir önemi olduğunu söylemekten şeref duyarım’ demişti.²⁶⁵

İngiliz basını ise bu gelişmelere farklı bir açıdan yaklaşarak Cenevre Antlaşması ile iki NATO üyesi arasında barış sağlandığını dile getirmekte bunun da İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan’ın başarısı sayesinde olduğunu belirtmekteydi.²⁶⁶ Yunan Dışişleri Bakanı Mavros ise antlaşmanın hemen ardından yaptığı açıklama da Yunanistan ve Türkiye arasında yeni bir devrin başladığını vurgulamaktaydı. Bütün bu gelişmelere bakıldığında Cenevre Antlaşmasının ilk ve önemli sonucu ise Türkiye ile Yunanistan arasında her an patlamasından korkulan bir genel savaşın hiç değilse şimdilik önlenmesiydi. Bu gelişmeler yıllardır süre gelen Kıbrıs sorunun hem çözülmesine hem de düşmanlığa dönüşmüş Türk-Yunan ilişkilerinin düzeltilmesine yarayacaktı.²⁶⁷ Ancak Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesine yönelik umutlar fazla uzun sürmeyecekti. Çünkü 2. Cenevre Konferansı daha başlamadan başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunun başlıca nedeni Yunanistan ile Kıbrıs Rum tarafının Cenevre Antlaşması ile belirlenen yükümlülüklerini reddeden bir tavır ortaya koymaları ve ateşkese uymamasıydı.²⁶⁸ Türk askerinin bulunmadığı yerlerdeki Türk köylerine karşı Rumlar saldırılarını sürdürmüş, 15.000 Türk mülteci ölmüş, 30 kadar Türk köyü Rumlar tarafından işgal edilmiş ayrıca Yunanistan Kıbrıs’a çok sayıda cephane yollamaya başlamıştı.²⁶⁹ Bu gelişmelere ek olarak ise konferans tarihinin yaklaşması ile Yunanistan tarafından karşı suçlamalar da gelmekteydi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros, Türkiye’nin Cenevre Antlaşmasına uymadığını ve ada içerisinde ilerlemeler

²⁶⁴ M. Ali Birand, Salih Bingöl, Anlaşma Oldu, Milliyet Gazetesi, 31.07.1974, s.4

²⁶⁵ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.77

²⁶⁶ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.83

²⁶⁷ Abdi İpekçi, Anlaşmanın İlk Sonuçları, Milliyet Gazetesi, 02.08.1974, s.1

²⁶⁸ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.57

²⁶⁹ Fikret Alasya, Tarihte Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988, s.246

yaptığını ve ikinci konferansa gitmeyeceklerini söyledikten sonra Yunan hükümeti radyo ve TV ile Türkiye'ye karşı sert suçlamalarına devam ediyordu.²⁷⁰ Yapılmakta olan suçlamalara karşı Türk hükümeti basın yolu ile karşı cevap vermektedir. Turan Güneş 6 Ağustos'ta Milliyet Gazetesine verdiği röportajda:

'Rum ordusu komandolarının Larnaka, Tıs, Lapidu ve Ağrıkapı köyleri dolaylarında Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı bir taarruza giriştiklerini bildiriyor. Lefkoşa'daki Rum basını görülüyor ki adadaki Rum kuvvetlerinin ateşe ve silaha başvurdıklarını ispat için Türk kaynaklarına değil Rum kaynaklarına başvurmak daha kâfidir. Ayrıca Rumlar tarafından derhal boşaltılması Cenevre deklarasyonunda öngörülen enclave'lara Rum taarruzları devam etmektedir.'²⁷¹sözlerine yer verdi.

Aynı şekilde Türkiye ise Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin antlaşmanın şartlarını ihlal ettiğini Türk toplumunun güvenliğinin sağlamadığını bu neden ile konferansın ilk kısmında alınan kararların uygulanmadığı takdirde ikinci kısmına geçilemeyeceğini bildiriyordu.

İkinci Cenevre Konferansı öncesi yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı sonrasında açıklama yapan Hükümet Sözcüsü Orhan Birgit:

'Yarın Cenevre Konferansının ikinci safhası başlayacak ve heyetimiz yarın konferansa katılmak üzere Ankara'dan ayrılacak. Bakanlar kurulu bu gün Kıbrıs devleti içinde, hem Kıbrıs'ın bağımsızlığını koruyacak hem de toplumlararası sürtüşmeyi ve uluslararası ihtilafı kaldıracak coğrafi esasa dayalı otonom idarenin esaslarını ve ilkelerini konuştu.'²⁷² Sözlerini dile getirmekteydi. Bu sözlerle Türkiye'nin konferansa son derece hazır ve belli amaçlar doğrultusunda hareket ettiğinin bir kez daha altını çizmiş oldu. Bu sürecin askeri boyutuna bakıldığında Türkiye, geçen süre içerisinde Kıbrıs'ta cephane, araç, yiyecek gibi birçok ihtiyacını hazırlamıştı. Ancak bu durumda kendi içerisinde bazı sorunları beraberinde getiriyordu. Şöyle ki Rumlar ya da Yunanistan tarafından yapılacak bir hava saldırısında bölge açık hedef haline geliyordu. Bu bakımdan Türk Genel Kurmayı sabırsızlık içerisinde bir an önce bir çözüme ulaşılmasını veya bu alanın genişletilmesini beklemekteydi, bunun için ise yapılacak iki ihtimal bulunuyordu; ya topraklar genişletilecek ya da harekât devam edecekti.²⁷³

²⁷⁰ İsmail, 20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları, age, s.144

²⁷¹ Güneş: Anlaşmayı Asıl, Milliyet Gazetesi, 06.08.1974, s.8

²⁷² Türk Tezi Saptandı, Milliyet Gazetesi. 08.08.1974, s.1

²⁷³ Oktay, age, s.150

Cenevre’de 8 Ağustos 1974’te konferansın ikinci kısmına geçilmişti. İkinci Cenevre görüşmelerine Kıbrıs Türk Toplumunu temsilen Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rum Toplumunu da temsilen Glafkos Klerides beraberinde bir heyet ile birlikte katılmıştı. Görüşmeler devam ettiği süreçte Rauf Denktaş bölgedeki Türklere yönelik katliamların durdurulmasını talep etse de bir sonuç alınamamıştır. Kıbrıs Rum lideri ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros, Yunan askeri birliklerinin Kıbrıs’a gelmesinin tamamlanmasını ve Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı girilecek bir harekâta hazır olmalarını sağlamak için zaman kazanmak amacıyla konferansta geciktirme taktiği uygulamaktaydı.²⁷⁴ Türk Dışişleri Bakanı ise konferansın başarılı bir şekilde sonuçlanması için 30 Temmuz 1974 anlaşmasının bütünlüğü ile uygulanması şartına dayanıyor, konferansın sadece ateşkesi sağlamak için değil, adanın yeni düzeni ile ilgili üç garantör devlet tarafından belirlenecek ilkelere bağlı tutmuş ve aynı zamanda 24 saat içinde bütün Türk köylerinin boşaltılmasını ya da garanti verilmesinin gereğini belirtmişti.²⁷⁵ Görüşmeler Türk tarafının bu istekleri Rumların ise hiçbir şekilde tutarlılık göstermeyen tutumları ile devam etmekteydi. Görüşmeler devam ettiği sırada Başbakan Bülent Ecevit, 11 Ağustos 1974’te bir basın açıklaması yaptı.

‘Cenevre’den aldığımız haberlerde Yunanlıların ve Kıbrıs Rumlarının Cenevre deklarasyonun henüz hiç yerine getirilmemiş hükümleri arasında bulunan Türk bölgelerinin boşaltılması, daha doğrusu oralarda meskûn Türklere iade edilmesi yolunda harekete geçmeye vaat ettiklerine dair haber geldi. Bu vaatlere göre bu gün bir kısım Türkler adanın muhtelif bölgelerinde kendi köylerine ve kasabalarına dönme olanağı bulacaktır. Yarın ve önümüzdeki günlerde de diğer köy, kasaba ve şehir halkının aynı şekilde yerlerine dönmelerinin sağlanacağı vaat edilmiştir. Şimdi bunun sonuçlarını bekliyoruz. Bu sağlanmadıkça anlaşmaların kâğıt üzerinde kalmış olacağı açıktır. Yarın hem uygulama devam edecek hem de görüşmeler devam edecek.’²⁷⁶

Bülent Ecevit’in de sözlerinde yer verdiği gibi antlaşmasının çözüm odaklı bir şekilde ilerleyebilmesi için Yunan ve Rum kesiminin tutarlı bir şekilde kesin olarak vaatlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu süreç devam ederken basında ABD Dışişleri Bakanı Kissinger tarafından hazırlanan Kıbrıs odaklı bir plan gündeme geldi. Kissinger planının ana hatları şöyle özetlenebilir;

1. Konferansa 48 saat ara verilmesi,

²⁷⁴ Tarihte Kıbrıs, age, s.247

²⁷⁵ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.88

²⁷⁶ Ecevit Rehineler, Milliyet Gazetesi, 12.08.1974, s.10

2. Yunanistan'ın savaş tutsaklarının ve köylerinin boşaltılacağı konusunda garanti vermesi,
3. Türkiye'nin istediği şekilde konferansta Ada'nın federasyona dayanan yeni bir anayasa düzenine kavuşması ilkesinin kabul edilmesi ve bu konuda eksperlerin çalışmaya başlaması,
4. Türk Kuvvetlerinin adada ilerlememesi ve birliklerin kademeli indiriminin bir takvime bağlanmasını içermektedir.²⁷⁷

ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın hazırlamış olduğu planın ana hatlarına bakıldığında Türk hükümetinin ve Kıbrıs Türklerinin geçen süreç içerisinde haklılıklarını bir kez daha ortaya koymaktaydı. Bu gelişmeler gündeme gelmeye devam ettiği süreçte diğer bir taraftan da hala bir sonuca varılamadan konferans devam etmekteydi. Tarihler 12 Ağustos 1974 gösterdiğinde Türk Toplum Temsilcisi Rauf Denктаş tarafından Rum Toplum Temsilcisi Glafkos Klerides'e iki bölge federasyon ve beş kantonlu öneri teklif edildi. Teklife göre iki toplum iki farklı bölgede yaşayacaklardı. Kendi iç sorunlarına kendileri çözüm getirecek, birbirlerine karışmayarak, güvenliklerini de yine kendileri sağlayacaklardı, yani zayıf bir federal hükümet şemsiyesi altında bir araya gelecekler ve böylece Kıbrıs'ın %30'u Türk toprakları, %70'i de Rum toprakları olacaktı.²⁷⁸ İkinci teklife bakıldığında ise bölgede beş kanton oluşturulacaktı. Yani toplamda adanın %30'luk kısmı Türklere bırakılmasını içermektedir. Rum Toplum Temsilcisi Klerides ve Yunan Dışişleri Bakanı Mavros'un 36 ile 48 saat arası süre istediklerini ve başkentlerinde görüşme yaptıktan sonra Türk tekliflerini cevaplayabileceklerini iletiler ayrıca Mavros 'silah gölgesinde anlaşma imzalanmaz' sözlerini de dile getirdi.²⁷⁹ Rauf Denктаş, Yunan ve Rum temsilcilerinin 36 saatlik süre istemelerinin gerçek nedenini şöyle açıklamıştır;

'Bu Makarios'u Cenevre'ye getirme derecesine varabilecek bir manevradır. Her geçen saat Rumlar, adadaki askeri hazırlıklarını geliştirmekte, Türk ordusunu mayınlarla ve ağır silahlarla sarmaya çalışmaktaydılar. Birinci Cenevre Konferansında serbest bırakılması öngörülen 60 bin Türk'ün üzerinde baskıyı iyice arttırmakta, bunu siyasi bir koz olarak kullanmayı amaçlamaktaydılar.'²⁸⁰

Görüldüğü gibi Yunanistan'ın görüşmeleri uzatmak için oyalayıcı taktikler izlemesi sonucunda Cenevre Konferansında bir sonuca varılamamıştı. Bir türlü sonuç alınamayan

²⁷⁷ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.90

²⁷⁸ Oktay, age, s.151

²⁷⁹ İsmail, 20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları, age, s.146

²⁸⁰ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.58

konferans Atina'nın tekrar ek süre istemesi ve Ankara'nın da bu isteği reddetmesi sonucu 13 Ağustos 1974 sabaha karşı 04.30'da dağıldı.²⁸¹ Sabaha karşı Turan Güneş ve Bülent Ecevit gerçekleştirdikleri telefon görüşmesi ile konferansın genel durumu hakkında değerlendirme yapıyorlardı. Bülent Ecevit bu gelişmelerden sonra Turan Güneş'e yapılacak hiçbir şeyin kalmadığını ve artık dönmeleri gerektiğini iletliyordu. Konuşma son bulmadan önce Güneş;

'Sayın Başbakanım az kalsın unuttuyordum. Belki birkaç gün daha Cenevre'de kalabilirim. Benim eve haber gönderseniz, Ayşe tatile çıkabilir.'²⁸²

İşte bir milletin kaderini baştan yazacak o tarihi sözler Turan Güneş tarafından dile getirilmişti. Başbakan Bülent Ecevit merak etmemesi gerektiğini ve en kısa sürede mesajını ileteceğini söyleyerek telefonu kapattı. Bülent Ecevit odasında gerçekleştirdiği durum değerlendirmesinin hemen ardından yapılacak başka bir şeyin olmadığı net bir şekilde ortaya çıkmıştı. Başbakanlığı Genelkurmay'a direk bağlayan telefona uzandı ve Genelkurmay Başkanına Ayşe artık tatile çıkabilir emrini verdi.²⁸³

2.5. İkinci Barış Harekâtı

14 Ağustos 1974 sabahı saat 05.26'da Ayşe tatile çıktı. Türk askeri bulunduğu bölgeden hızlı bir şekilde ilerleyerek Rum birliklerin bozguna uğratmıştı. Saatler 6.30'a geldiğinde TRT radyolarından harekâtın amacı; Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını asla tehdit etmeyeceğini ve bölgedeki Türk halkının güvenliğini tek başına sağlamak zorunda kaldığını şeklinde açıklandı.

Hükümet tarafından yayınlanan bildirinin ise kısa özeti şu şekildedir;

'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son vermek ve adanın Yunanistan'a bağlanması amacı ile Kıbrıs'ta bulunan Yunanlı subaylar tarafından gerçekleştirilen 15 Temmuz 1974 darbesi ile Türkiye, garantör devlet haklarını kullanarak, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak aynı zamanda adanın tamamına barışı getirmek için harekâtı yapmıştı.'²⁸⁴

²⁸¹ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.91

²⁸² Kayhan Sağlamer, Kıbrıs Harekâtı Ecevit Olayı Bir Başkanın Doğuşu, Belge Yayınları, İstanbul 1975, s.221

²⁸³ Sağlamer, age, s.222

²⁸⁴ Şinasi Can, Kurtarılmış Ada Kıbrıs 1974 Barış Harekâtı, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2014, s.232

Cenevre görüşmelerinde tam anlamıyla bir çıkmaza giren Kıbrıs meselesi Yunanistan'ın her koşulda ada içerisinde yalnızca Rumların varlığını vurgulayan bir tutum izlemesi Türkiye için başka bir çıkar yol bırakmamıştı. Türkiye Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına uygun bir şekilde adada anayasal düzenin, huzurun ve barışın tekrardan oluşturulabilmesi için bir harekât düzenlediğinin de her fırsatta altını çizmekteydi. Türk silahlı birliklerinin hızlı bir şekilde ilerlemelerine devam ederken harekâttan yaklaşık 6 saat sonra Bülent Ecevit düzenlediği bir basın toplantısında şu sözlere yer verdi;

‘Cenevre konferansından bir sonuç alınamayacağı, BM konseyince belirlenen amaçların Yunan hükümeti tarafından engellendiği ve engelleneceği anlaşıldığı için bu sabah Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta kendilerine düşen görevi yerine getirmeye başlamışlardır. Bu harekâtın amacı Kıbrıs'ı istila değil, Kıbrıs'ı kurtarmak ve bağımsızlığını korumaktır.’²⁸⁵

Dünyaya harekâtın asıl amacı duyurulduğu sırada Türk Silahlı Kuvvetleri 14 Ağustosta şafak ile birlikte Türk jetleri ilk hedef olarak Rum radyosunun antenini ve Yunan alayını vurdu.²⁸⁶ Ardından birlikler doğu ve batı yönünde ilerlemeye başladılar. Aslında bir diğer adı ile bu sistem Atilla Hattıydı. Atilla Hattı merkezine Lefkoşa'yı alan doğuya ve batıya yayılan bir hattı.²⁸⁷ Birlikler bu noktadan hareketle ilk olarak Lefkoşa'nın doğusunda bulunan Değirmenlik ve batısındaki Şillûra köylerinin etrafında bulunan Rum ve Yunan ortak olarak hareket ettiği direniş bölgelerini ele geçirdi.²⁸⁸ Bu sırada sabah saat 09:00'da Yunanistan ve İngiltere'nin isteğiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplandı. Bu toplantıda alınan kararları özetlemek gerekirse, ‘Kıbrıs'ta yabancı askeri müdahalesinden kaynaklı olan silahlı çatışmaların derhal durdurulması ve anayasal yönetimin hızlı bir şekilde sağlanması ayrıca garantör tüm devletlerinde toplantıya çağırılması’ istendi. Buna ek olarak da konsey tekrar toplanmak üzere de her an alarm halinde bulunmayı kabul etmişti.²⁸⁹ Bu gelişmeler ile beraber dünyadan harekât için tepkilerde gelmeye başlamıştı. Fransa, Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği harekâtı onaylamadığını ve adanın geleceği konusunda Yunanistan ile görüşülmesi gerektiğini²⁹⁰ açıkladı. Batı Almanya ise net bir görüş ifade etmeden yaşananla karşısında üzüntü duydukları belirtmekteydi. Sovyet Birliği yaşanmakta olan problemin yine NATO'nun bir eseri olduğunu ve tek suçlu olarak

²⁸⁵ Çıkartma Kadar Bu Harekâta Meşrudur, Milliyet Gazetesi, 15.08.1974, s.4

²⁸⁶ Özden Alpdağ, Barış İçin Savaş, Yeni Asır Araştırma Yayını, s.68 (Basım Yeri ve Tarihi Yok)

²⁸⁷ Erol Mütercimler, Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri, Yaprak Yayınevi, İstanbul 1990, s.323

²⁸⁸ Serter-Fikretoğlu, age, s.89

²⁸⁹ Ateş Kesilsin Konferans Toplansın, Milliyet Gazetesi, 15.08.1974, s.4

²⁹⁰ Dışta Tepkiler, Milliyet Gazetesi, 15.08.1974, s.4

olduğunu söylemekteydi. Bu harekâtı kınamaktan kaçınır bir şekilde Kıbrıs'ın bütünlüğüne, bağımsızlığına ve iki halkın eşit haklarına vurgu yapmaktaydı.²⁹¹

Çünkü İlk harekât Makarios idaresindeki bağımsız Kıbrıs yönetiminin yeniden kurulmasını zorlaştırmıştı ve çözüm sürecinde de yer almak isteyen SSCB, Türkiye ile ilişkilerini de kesmek istemiyordu.²⁹²

Ertesi gün 15 Ağustosta ise öğlen saatlerinde Boğazköy'ün ardından saat 17:00 da Magosa ele geçirildi. Bu sırada Yunanistan Başbakanı Karamanlis yapmış olduğu açıklamada Yunanistan'ın Kıbrıs'a konum olarak uzak olması ile Türkiye'nin önce davranarak adada bir oldu bitti yarattığını ayrıca Yunanistan'ın Kıbrıs'a askeri bir yardımda bulunmasının imkânsız olduğunun altını çiziyordu.²⁹³ Tarihler 16 Ağustos gösterdiğinde Türk silahlı kuvvetleri Lefke'ye girdi ve Lefkoşa varoşlarıyla da büyük çatışmalar meydana geldi. 16 Ağustos sabahı tekrar toplanan BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs'ta ateşkesin uygulanarak Cenevre görüşmelerine hemen dönülmesi için tekrar çağrıda bulundu. Aynı gün saat 14.30'da Bakanlar Kurulu toplantısı sonrasında basın açıklaması yapan Bülent Ecevit, 'Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı harekâtın Türkiye saati ile 19:00'da Birleşmiş Milletlerin bulunduğu New York saati ile de 12:00'da harekâtın biterek ateşkes uygulanacağını' açıkladı.²⁹⁴ Mavros ve Klerides tarafından Cenevre'de kabul edilmeyen şartlarımız, ateşkes ilan edildiğinde Mehmetçik tarafında 3 gün savaşları sonunda Atilla Hattının çizilmiş olması Türk yönetiminin sınırlarını çizmişti.²⁹⁵

Bu arada Yunanistan Güvenlik Konseyinde alınan kararlardan sonra yapmış olduğu açıklamada Güvenlik Konseyi Kararlarında bulunan askeri birliklerin çekilmesi ile ilgili kanunun yerine getirilmeden görüşmelere başlamayacağını bildiriyordu. Rauf Denktaş bir açıklamasında Kıbrıs Rum kesiminin tavrının bir hata olduğunu bu şekilde barış yapılmadan devam edildiği takdirde Kıbrıs'ta iki ayrı cumhuriyetin doğmasına neden olunacağını altını çiziyordu.²⁹⁶ Harekât sonrasında 22 Ağustos 1974 tarihinde bir çağrıda bulunan Sovyetler, yeniden BM Güvenlik Konseyi üyeleri, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin içerisinde olduğu şekilde ele alınmasını öneriyordu.²⁹⁷ Bu tutum Yunanistan

²⁹¹ Tellal, Oran (Ed.), age, s.779

²⁹² Burçin Canar, SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979), Vira Verite E-Dergi, Sayı.8, Kasım 2018, s.241

²⁹³ İsmail, 20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları, age, s.165

²⁹⁴ Ecevit: Görüşmeler Daha Rahat Olacak, Milliyet Gazetesi, 17.08.1974, s.4

²⁹⁵ Özden Alpdağ, Barış İçin Savaş, Yeni Asır Araştırma Yayını, 1974 (Basım Yeri Yok), s.69

²⁹⁶ Anlaşma Olmazsa Kıbrıs'ta İkinci Cumhuriyet Doğacak, Milliyet Gazetesi, 18.08.1974, s.4

²⁹⁷ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.132

ve Kıbrıs Rum kesimi tarafından hoş karşılanmıştı. Başbakan Bülent Ecevit, Sovyet Büyükelçisinin 23 Ağustosta kendisini ziyaret ettiğini ve Sovyet görüşlerinin yazılı olarak da iletildiğini kendilerinin ise 27 Ağustosta yazılı bir şekilde Sovyetlere cevap verdiğini belirtiyordu.²⁹⁸ Türk Hükümetinin verdiği cevabı özetlemek gerekirse, ada içerisinde iki topluma verilen haklardaki dengede bozulma olduğu, Türk toplumuna karşı katliamların gerçekleştirilmesi ve Türkiye'nin de bu durumlar karşısında müdahale hakkını kullandığını belirtiyordu. 23 Eylül 1974 tarihine gelindiğinde Kıbrıs sorunu, BM gündemine alınmıştı. Görüşmelerin sonuncunda Tarafsızlar blokunda bulunan üyeler tarafından hazırlanan ve uzlaştırıcı nitelikte olan 10 maddelik karar tasarısı BM Genel Kurulu toplantısında 117 üyenin oyları ile 2 Kasım 1974' te kabul edildi.²⁹⁹

İlgili kararın hükümleri ise,

1. 'Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne ve bir bloka dâhil olamamasına saygı göstermeye ve Kıbrıs Cumhuriyetine yönelmiş her türlü hareket ve müdahaleden kaçınmaya çağırır.
2. Kıbrıs Cumhuriyetindeki bütün yabancı silahlı kuvvetlerin ve yabancı askeri varlık ve personelin çekilmesini ve Kıbrıs'ın işlerine her türlü yabancı müdahaleye son verilmesini diler,
3. Kıbrıs Cumhuriyetinin anayasal düzeninin sadece Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk cemaatlerini ilgilendiren bir mesele sayar.
4. İki cemaatin temsilcileri arasında eşit şartlar altında ve BM Genel Sekreterinin arabuluculuğu ile temas ve görüşmelerin devam etmesini tavsiye eder, tarafları temel ve yasal haklara dayalı ve tarafların serbestçe ve karşılıklı olarak kabul edebilecekleri siyasi bir çözüm bulunması için görüşmeleri devam ettirmeye çağırır.
5. Bütün mültecilerin güvenlik içinde evlerine dönebilmeleri gerekliliğini belirtir ve tarafları bu yönde acil tedbir almaya çağırır.
6. Bu kararın hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla BM çerçevesinde gerektiği takdirde görüşmeler dâhil olmak üzere her türlü çabaların devam edeceğini ve böylece Kıbrıs Cumhuriyetinin temel hakkı olan bağımsızlık egemenlik ve toprak bütünlüğünün teminatı altına alınmış olacağını ümit eder.

²⁹⁸ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.118

²⁹⁹ Eroğlu, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, age, s.138

7. Genel sekreterden Kıbrıs'ın bütün halkı BM insancıl yardımını devam ettirmesini ister ve bütün devletleri buna katkıda bulunmaya çağırır.

8. Bütün tarafları gerektiği takdirde takviye edebilecek olan BM Barış Gücü ile işbirliği yapmaya devam etmeye çağırır.

9. Genel Sekreterden ilgili taraflar arasında arabuluculuk görevine devam etmesini ister.

10. Genel Sekreteri bu karar tasarısına BM Güvenlik Konseyinin dikkatine sunmaya çağırır.³⁰⁰

Bu alınan kararlar Kıbrıs Rum tarafında bir zafer olarak karşılanmıştı. Türk toplumu ise ileride yapacakları süreç için kolaylaştırıcı bir adım olarak görmekteydi.

2.5.1 Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Nüfus Mübadelesi

20 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşmasında bulunan maddeler gereğince 'fiilen Kıbrıs Rum Toplumunu ve Kıbrıs Türk Toplumunu' olarak iki muhtar idarenin varlığı kabul edilmiş ve 1 Kasım 1974'te BM Genel Kurul kararının 3. ve 4. maddelerinde ada içerisinde iki farklı toplumun varlığının ve eşitliğinin kabul edilmesi ayrıca aynı dönemlerde tüm toplumların federasyonu ideal bir çözüm yolu olarak görmesi Kıbrıs Türk Devleti'nin ilanı için koşulları hazırlamıştı.³⁰¹ Bu arada 1974 Eylül ayında Kıbrıs'ta Denktaş ve Klerides arasında görüşmeler yapılmaya başlanmış ancak Makarios'un Aralık ayından itibaren adaya dönmesi ile görüşmelerin kesilmesi ile Kıbrıs Türk tarafı ileride kurulacak muhtemel bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını oluşturmak için 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurmuştu.³⁰² Kıbrıs Türk Yönetimi Başbakanı Rauf Denktaş KTFD'nin kurulmasını kısaca şu sözlerle;

- 1960 Anayasasınca tanınan hakların Kıbrıs Rum yönetimi tarafından engellediği,
- Türk toplumunun yıllarca zor şartlar altında yaşadığı,
- 1963-1967-1974 yılları boyunca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son verilecek girişimlerde bulunması ve iki toplumun bir arada yaşamasının imkânsız hala getirilmesi böylece iki farklı toplumun kendi içlerinde oluşturacak bir sistem içerisinde yaşamak zorunda bırakılması,

³⁰⁰ BM'nin Kıbrıs İçin Aldığı Kararlar, Milliyet Gazetesi, 03.11.1974, s.7

³⁰¹ Ürer, age, s.84

³⁰² Dışişleri Bakanlığı, Temel Dış Politika Konuları, Kıbrıs

- KTFD kurulması yolunda yukarıda belirtilen gelişmelerin Rum toplumu tarafından karşılık görmemesi açıklamaktaydı.³⁰³

Bu duruma ek olarak Rauf Denktaş topluluklar arasında görüşmelerin kesintiye uğramadan devam etmesini istediklerini de belirtmişti. Aslında bütün bu gelişmelerin sunucuna bakıldığında bağımsız bir devletin ortaya çıkması için temeller atılmış oluyordu. Bu arada SSCB'nin konu ile ilgili tepkisi olumlu olmuyordu. Kremlin sözcüsü tarafından 14 Şubat'ta düzenlenen basın toplantısında 'SSCB'nin sadece Cumhurbaşkanı Makarios'un başkanlığındaki meşru Kıbrıs hükümetini tanıdığı' açıklandı.³⁰⁴ Aynı yıl gerçekleştirilen Güvenlik Konseyi görüşmelerinde konuşma yapan SSCB Delegesi Kıbrıs'ın tek meşru hükümeti olarak Makarios'un bulunduğu hükümeti tanıdığı ve adadaki yabancı kuvvetlerin çekilmesi gerektiğini söyledi.³⁰⁵ Zaman ilerliyor ancak iki toplum arasında KTFD kurulması, Makarios'un adaya dönmesi, nüfus problemleri gibi görüşmeleri engelleyici konumda birden fazla konu bulunuyordu. Ama iki toplum arasında da görüşmelerin bir an önce başlanması talep edilmekteydi. Böylece Mart 1975'te Türkiye ve Yunanistan Başbakanlarının olumlu temas sonucunda ve 28 Nisan-1 Mayıs 1975'de Viyana'da toplumlararası görüşmelerin ilki gerçekleştirilmiş oldu.³⁰⁶

Böylece tarihler 21 Şubat 1976 gösterene kadar görüşmeler devam edecekti. 8 Haziran 1975'te ise gerçekleştirilen bir referandum ile KTFD'nin hazırlanan anayasası kabul edildi. 31 Temmuz-2 Ağustos 1975'te Viyana'da gerçekleştirilen 3 görüşmede nüfus mübadelesi antlaşması yapıldı. Bu anlaşmanın maddeleri şöyle;

1. Güneyde yaşamakta bulunan bütün Türklerin Kuzeye geçmesine izin verilecekti ve bu geçiş BM'nin yardımı ile Eylül ayının sonundan önce bitecekti,
2. Göç sırasında Türkleri beraberinde sınırlı miktarda eşya götürebilecekti,
3. Kuzey bulunan ve Güneye geçmek isteyen Rumlara yine BM eşlik edecek ve Kuzeyde kalmak isteyen Rumlarında her türlü ihtiyacı karşılanacaktı.³⁰⁷

New York'ta 8-10 Eylül 1975'te dördüncüsü gerçekleştirilen görüşmelerde bir başarı elde edilemeden dağıldı. Beşinci ve son tur olan 17-21 Şubat görüşmelerde ise iki taraf fikirlerini ortaya koysa da Klerides'in Makarios'un haberi olmadan antlaşma yapmasının ortaya çıkması ise Klerides'in görevden alınması ile sonuçlandı. 20 Haziran 1976'da

³⁰³ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, age, s.76

³⁰⁴ Moskova Resmi Hükümet Olarak Makarios'u Tanıyor, Milliyet Gazetesi, 15.02.1975, s.7

³⁰⁵ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.132

³⁰⁶ Gönlübol..., age, s.578

³⁰⁷ Ürer, age, s.84

gerçekleştirilen seçimler ile Rauf Denktaş KTFD'nin Başbakanı seçildi. Tarihler 9 Ocak 1977 gösterdiğinde ise Makarios'a göndermiş olduğu bir mektup ile kendisini görüşmek üzere BM Genel Sekteri Özel Temsilcisi huzuruna davet ediyordu. Makarios'un bu davete olumlu bir şekilde dönüş yapması ise ilk toplantı 27 Ocak 1977 tarihinde Özel Temsilci Perez de Cuellar'ın da katılımı ile yapıldı ve sonrasında 12 Şubat Genel Sekreter Kurt Waldheim'in huzurunda ikinci görüşme yapıldı.³⁰⁸ Bu görüşme de sonradan 'Yol Gösterici İlke' adını alacak olan dört maddelik bir ilke antlaşması kabul edildi. Genel olarak bakıldığında bu ilkeler Kıbrıs'ta her iki toplumunda içerisinde bulunduğu federal bir cumhuriyet kurulması ve toplumların bağımsızlığı, özgürlüğü, ekonomik verimliliği gibi konularını içermektedir.³⁰⁹ 3 Ağustos 1977 Makarios hayatını kaybetti. Böylece iki toplum arasında başlayan gelişmeler tekrar kesintiye uğradı. Rum Toplumu liderliğine Spiros Kiprianu geldi. Kendisi Türk toplumuna karşı oldukça katı bir tutum sergilemekte ve bu duru ilişkilerin ilerlemesini zorlaştırmaktaydı.

Bu süreçte Başbakan Bülent Ecevit, 21-25 Haziran 1978'de Sovyetlere bir ziyaret gerçekleştirdi. Brejnev ile yapılan görüşmelerde SSCB'nin Türkiye'nin sorunlarına yardımcı olmaya hazır olduğu ve Kıbrıs konusunda ise Türk tezini destekleyeceğini açıkladı.³¹⁰ Görüşmeler sırasında beklenmedik dört farklı gelişmenin yaşandığını da Abdi İpekçi dile getiriyordu;

1. Karadeniz de kıta sahanlığının hakkaniyet ilkesine dayandırılacağı sağlandı,
2. Kosigin FIR konusunda uzlaşma yolunun bulunması için Ecevit'in önünde talimat verildi,
3. Sovyetler Türkiye'nin Kıbrıs politikası konusunda karşı girişimlerde bulunmayacağını güvencesi verildi,
4. Türkiye ile gerçekleştirilen ticarette döviz kullanımının bırakılarak Kliring düzenin devam ettirilmesi onaylandı.³¹¹

Ama Kiprianu ve Denktaş gerçekleştirdikleri görüşme sonucunda 19 Mayıs 1979'da 10 maddelik bir antlaşmaya vardı. Bu antlaşma Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak var olmasını, adanın askerden arındırılması ve Mağusa'da harekât öncesinde Rumların çoğunlukta olduğu Maraş'ın yerleşim yeri olarak ele alınmasını ele alıyordu. Ayrıca bu

³⁰⁸ Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, age, s.293

³⁰⁹ Serter-Fikretoğlu, age, s.92

³¹⁰ Brejnev Ecevit İle Çok Konuda Anlaştı, Milliyet Gazetesi, 23.06.1978, s.1

³¹¹ Abdi İpekçi, Moskova'da Durum, Milliyet Gazetesi, 23.06.1978, s.8

antlaşma ile görüşmeler 15 Haziran 1979 tekrar başlayacaktı.³¹² Görüşmeler 1980 yılının başına kadar bir sonuca varmadan devam etti.

³¹² Serter-Fikretoğlu, age, s.93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 Sonrasındaki Gelişmeler

1970-1980 yılları arasında Türkiye'nin dış politikasında detaylı bir şekilde bakıldığında Kıbrıs sorunu dışında bazı önemli gelişmeler de yaşanmaktaydı. Yunanistan ile Türkiye arasında Ege uyuşmazlıklarını; 1973 yılında Orta Doğuda savaş yaşanmasıyla beraber ortaya çıkan petrol krizi ve denizlerde petrol arama faaliyetlerinin hızlandırılması kıta sahanlığı, başlayan sıkıntılar ile beraber Yunanistan'ın Ege'de hava sahasını genişletmek istemesi FIR Hattı ve Ege Adalarının silahlandırılması konuları tartışılıyordu. Türkiye ile ABD arasında; Kıbrıs'a gerçekleştirilen harekât sonrasında ABD, Türkiye için silah ambargosu uyguluyordu. SSCB ile Türkiye arasında ise; 1975 sonrasında hükümetin ilişkilerde sınırlı davranması ve 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile ilişkilerin durmasına neden oldu. Türkiye'de bu dönemde iç siyasette de hareketli günler yaşanmaktaydı. 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yönetime el konuldu. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren 12 Eylül günü tüm radyo ve televizyonlardan konuşması veriliyordu. Bu konuşma da dış politika ile ilgili şu sözleri;

‘Türkiye Cumhuriyeti, NATO dâhil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak başta komşularımız olmak üzere tüm ülkeler ile karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydı ile eşit şartlarla ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme konusunda karardır. Uluslararası sorunların barışçı yollar ile çözülmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir.’ yer almaktaydı.³¹³

Her ne kadar güvence dolu bir mesaj verilmek istenilse de dış siyasette bu durum olumsuz karşılanmaktaydı. Türkiye'ye siyasette güvensizlik duyulmasına neden olmaktaydı. Bu güvensizlik ortamında Washington merkezli bir dış politika izlenmekteydi, 1979'dan bu yana şiddetlenmeye başlayan Soğuk Savaş koşulları içerisinde davranıldı ve iç politikada

³¹³ Gönlübol..., age, s.600

ise Orta Doğu Yeşil Kuşak teorisinin uygulayıcılarından olundu.³¹⁴ Böylece Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlayacağı düşünülmekteydi. NATO Komutanı General Rogers yaptığı görüşmelerde Türkiye'nin Yunanistan'ın askeri alana dönüşünü engelleyen vetoyu kaldırmasını böylece de iki devlet arasındaki problemlerin çözüme kavuşturulacağı vaat edilmesi ile Türkiye bu teklifi kabul etti. Her ne kadar iki devlet arasında görüşmeler başlasa da Türkiye elinde bulunan en önemli şansını da böylece kaybetmiş oldu. ABD ile olumlu ilişkiler sergilemeye başlayan Türkiye hiçbir zaman SSCB ters düşmeyecek tutumlar sergilemesi de bir yumuşama ortamı yaratıyordu.

3.1.Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı

Kıbrıs'ta durum biraz daha normalleşmeye başlıyordu. Rum ve Türk toplumları arasında 9 Ağustos 1980'de görüşmeler tekrar başladı. Türk toplumunun iki toplumlu ve iki bölge federal devlet önerisini Rum toplumu iki toplumun olacağı ama iki bölgenin olmayacağını söylüyordu böylece uyumsuzluk yaşanıyordu.³¹⁵ Aslında temelinde hiçbir zaman değişmeyen iki problem yeniden anlaşmazlık yaratıyordu. İki toplum arasındaki üçüncü ve son görüşme 21 Ekim 1981'de Kurt Waldheim hazırlamış olduğu ve her iki tarafın konumları arasındaki ortak ve farklı noktaları ortaya çıkartan bir 'değerlendirme raporu' ön plana çıkıyordu böylece Kıbrıs konusunda ilk kez başvurulmuş bir diploması tarzı olarak çekici oldu.³¹⁶ Ancak bu özenli bir şekilde hazırlanmış bu rapor yine de bir sonuç vermedi. Haziran 1981 yılında Kıbrıs Türk tarafında gerçekleştirilen seçimlerde Rauf Denktaş yeniden devlet başkanı seçildi.

18 Ekim 1981 Yunanistan'da yapılan seçimler ile Andreas Papandreu başkanlığındaki Panhellenik Sosyalist Partisi (PASOK) oyların yüzde 48'ini alarak iktidar oldu.³¹⁷ PASOK, görüşmelerin ikili toplumlararası olarak değil uluslararası yürütülmesini istiyor ve bu durum ilişkilerin gelişmesine engel oluyordu. 1982 yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaret ile aday ilk ziyaret eden Yunan başbakanı unvanını da kazan ve Kıbrıs'ın Helenizm'in ayrılmaz bir parçası olduğunu belirten Papandreu'ya göre Kıbrıs sadece Türk-Yunan ya da

³¹⁴ Melek Fırat, Baskın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası (Cilt:2 1980-2001), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.105

³¹⁵ Fırat, Oran (Ed.), Türk Dış Politikası (Cilt:2 1980-2001), age, s.106

³¹⁶ Süha Bölükbaşı, Barışçıl Çözumsuzlük, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s.324

³¹⁷ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul 2001, s.481

NATO sorunu olmadığını BM kararları içerisinde uluslararası bir konferansta ele alınması gerektiğini belirtiyordu.³¹⁸ Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta Merkez Bankası kurması ve burada Türk parasının resmi para olarak kabul edilmesi üzerine Kıbrıs Rum kesimi BM Güvenlik Konseyine şikâyetle bulunmuş ve Güvenlik Konseyi 13 Mayıs 1983 tarihli kararında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün ada üzerindeki egemenliği vurgulamış ayrıca bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesi istemişti.³¹⁹ Alınan bu karar KTFD tarafından kabul edilmedi ve 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkına sahip olduğu ilan edildi. 8 Ağustos'ta BM Genel Sekreteri yeni bir çözüm önerisi sundu ama bir sonuca varılamamıştı. 6 Kasım 1983'te Türkiye'de gerçekleştirilen seçimler ile Turgut Özal iktidara geldi.

15 Kasım 1983'te KTFD Meclisi oy birliği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ilan etti. KKTC'nin bağımsızlığı ilan edildiği gün yalnızca Türkiye tanıdı. Kuruluş ve bağımsızlık bildirisi olarak iki ayrı bildiri yayınlandı. Bağımsızlık bildirisinde Kıbrıs Türklerinin bağımsız ve hür yaşaması için gerçekleştirildiğinin altı çiziliyordu. Yine aynı metinde ek olarak;

1. Birleşmiş Milletler ilklerine bağlılığını,
2. Bağlantısızlık dışında bir politika izlemeyeceğini,
3. İki büyük devletle ve bütün ülkelerle ilişkilerinde Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın daima ön planda tutacağını ve hiçbir askeri bloğa kayılmayacağını,
4. Bütün ülkelerle dostane ilişkiler kurmayı amaçladığını,
5. Tesis, garanti ve ittifak anlaşmalarına bağlı olduğunu, bildiriyordu.³²⁰

KKTC'de ilk olarak 70 kişiden oluşan Kurucu Meclis cumhuriyet anayasasını hazırlamak üzere çalışmalara başlarken Anayasanın halk oylamasına sunulduktan sonra genel seçimlerin yapılacağı ve Cumhuriyet Meclisinin hazırlanacağını bildiriyordu.³²¹ Elbette KKTC'nin ilanını birçok ülke tepki ile karşıladı. İlk tepki Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminden geldi. Bu durumun kabul edilemez olduğunu sert bir dil ile belirtiyordu. Sonrasında İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin başvurusu ile 17-18 Kasım tarihinde BM Güvenlik Konseyi konuyu görüştü ve bu durumun 541 sayılı karar gereğince hukuksal alanda geçerli olmadığı belirtildi.³²² ABD Dışişleri Bakanı bu olay karşısında

³¹⁸ Fırat, Oran (Ed.), Türk Dış Politikası (Cilt:2 1980-2001), age, s.107

³¹⁹ Eroğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, age, s.36

³²⁰ Ürer, age, s.94

³²¹ Ürer, age, s.94

³²² Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.115

hayret duyduğunu ve bu yeni devleti tanınması nedeni ile Türkiye'ye de teessüflerini bildirerek çok sert bir dil kullanmamıştır. SSCB ise KKTC'nin ilanını yaklaşık 14 saat sonra Moskova radyosunda yorumsuz bir şekilde duyurdu.³²³ İlk Sovyet tepkisi ise TASS ajansı ve BM Sovyet Temsilcisi Richard Ovinnikov tarafından geldi. TASS ajansı, adaya müdahalelerde bulunulmamasını ve iki toplumun yasal haklarının dikkate alınmasını istedi ve BM Sovyet Temsilci ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünden yana olduğunu bildirdi.³²⁴ SSCB 17 Kasım 1983 tarihinde yaptığı açıklamada; 'Denktaş'tan KKTC'nin ilanını geri alınmasını konunun BM kanalı ile görüşülmesini çünkü bu durumda ada içerisinde çıkacak bunalımın ABD çıkarlarına hizmet ederek Kıbrıs'ı bir ABD ve NATO uçak gemisine dönüştürülecektir.' sözlerini yer vermektedir.³²⁵ Böylece SSCB yeniden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve egemenliğini vurgulamaktaydı.

3.2.İkili Görüşmeler

1975-1978 yılları arasında Kıbrıs'ta iki toplumun görüşmelerini yapmak üzere görevlendirilen Perez de Cuellar tekrar arabuluculuk görevini getirildi. 16 Mart 1984'de Rauf Denktaş ile görüşerek kendisine KKTC'nin tanınması gibi durumlardan kaçınması gerektiğini belirtti.³²⁶ İlk olarak Ağustos 1984'te taraflar ile görüşmeler yapılmış ardından 31 Ağustosta tarafların görüşmeler için olumlu dönüşü gerçekleşti. 1984 Eylül ve Kasım aylarında New York'ta üç turluk görüşmeler yapılmış ve istenilen sonuç ortaya çıkmaya başlayınca 17 Ocak 1985'te anlaşma taslağı görmek için tekrar görüşülmüş ama Denktaş belgeyi kabul ederken Kıbrıs Rum tarafı düzeltilmesi gerektiğini ilettili.³²⁷ Nisan 1985'te yeni bir antlaşma taslağı hazırlandı ancak bu defa da Türk taraflarınca reddedildi. Bu dönemde ise Kurucu Meclis tarafından 12 Mart 1985'te bir Anayasa hazırlanmış oldu. Yeni adı ve hüviyeti ile KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kıbrıs Rum yönetimine görüşmelere yeniden başlamak amacı ile 'İyi Niyet ve Tedbirleri' teklif etti.³²⁸

5 Mayıs 1985 tarihinde gerçekleştirilen bir referandum ile KKTC'nin anayasası kabul edildi. 9 Haziranda yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Rauf Denktaş kazandı. 23

³²³ Moskova Haberi 14 Saat Sonra Yorumsuz Verdi, Milliyet Gazetesi, 16.11.1983, s.4

³²⁴ İlk Sovyet Tepkisi, Milliyet Gazetesi, 17.11.1983, s.5

³²⁵ Kıbrıs Bunalımı ABD'nin Çıkarınadır, Milliyet Gazetesi, 18.11.1983, s.5

³²⁶ Sönmezoğlu, Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu, age, s.152

³²⁷ Bölükbaşı, age, s.327

³²⁸ Eroğlu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, age, s.38

Haziran genel seçimleri ile de 50 milletvekili seçilerek Cumhuriyet Parlamentosu oluştu. Bu sırada ikili görüşmeler de devam etmekteydi. Türk tarafının isteği üzerine 29 Mart 1986 yeni bir taslak daha hazırlandı ve bu taslağın istenilene en yakın olduğu düşünülse de iki bölge federalizmi ayrıca Kıbrıs Türklerine Ada'nın yüzde 29'unun verilmesini içerdiği için Rum tarafı tarafından kabul edilmedi.³²⁹ Sonuç olarak bir kez daha görüşmeler başarısızlık ile sonuçlandı. 2-4 Temmuz 1986'da Türkiye Başbakanı Turgut Özal, KKTC'ye bir ziyarette bulunması Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi tarafından BM nezdinde kınadı.³³⁰ Bu şekilde yapılan bir ziyarette elbette Rum tarafı birçok anlam yüklüyordu. 21 Şubat 1988'de Kıbrıs Rum kesimi Cumhurbaşkanı olarak George Vasiliu seçildi. Kendisi Denktaş ile ikili görüşmelerin yapılmasının anlamsız olduğunu ve Denktaş'ın sadece Ankara'nın bir kuklası olduğunu ima ediyordu. Bu nedenle direkt Turgut Özal ile görüşmek istediğini belirtse de bu isteği gerçekleşmedi. 30 Ocak 1988'te Davos'ta Turgut Özal ve Andreas Papandreu arasında Türk-Yunan sorunlarını ve Kıbrıs konusunda görüşmek için bir görüşme gerçekleştirdi. Ancak tam olarak istenilen sonuç elde edilemedi. 1988 yılında gerçekleştirilen bir diğer önemli görüşme ise Vasiliu ve Denktaş arasında olmuştu. Özal ile görüşemeyeceğini anlayan Vasiliu, Denktaş ile görüşmeye karar verdi. BM Özel Temsilcileri her iki lider ile ayrı olarak görüştü. Görüşme 2 Mart 1990 tarihinde Denktaş'ın Kıbrıs'ta iki ayrı toplum vardır ve Kıbrıslı Türkler de Kıbrıslı Rumlar gibi kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olmalıdır sözleri nedeni ile başarısızlık ile sonuçlandı.³³¹

Kıbrıs sorununda en önemli gelişmelerden bir diğeri de Kıbrıs Rum kesiminin 3 Temmuz 1990'da tüm Kıbrıs adına tam üyelik için Avrupa Birliğine (AB) başvurması olmuştu. KKTC ve Türkiye hukuken bu başvurunun gerçekleştirilemeyeceğini bildirse de AB bu itirazları dikkate almadı ve başvuruyu incelemeye aldı.³³² AB, Rum kesimin başvurusunu olumlu gördü ve Komisyon, Kıbrıs'ın Avrupalı karakterini ve üyelik için seçilebildiğini onaylayan bir görüşü Haziran 1993'te yayınladı.³³³

³²⁹ Bölükbaşı, age, s.328

³³⁰ Alasya, age, s.280

³³¹ Bölükbaşı, age, s.330

³³² Ürer, age, s.104

³³³ Bölükbaşı, age, s.330

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda ekonomik, askeri ve devletlerarası ilişkiler büyük bir değişim göstermişti. Savaşın sonra Monro Doktrini'nin prensiplerini terk eden ve dünya devleti haline gelen ABD ile özellikle 1945 sonrasında aktif, yayılmacı, emperyalist politika takip eden SSCB, dünya politikasına yön veren iki süper güç haline gelmişti. Ancak bu iki süper güç 1947 yılından başlayarak 1991'de SSCB'nin çöküşüne kadar devam edecek Soğuk Savaş içerisine girdi.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de Kıbrıs Sorunu gündeme gelmeye başlamıştı. Bu dönemden itibaren aslında Türkiye bir taraf olarak yavaş yavaş görülmeye başlanıyordu. Ancak 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmesi ile Türkiye'nin bölgede uygulamak istediği yaklaşımlar SSCB'yi rahatsız etmişti. Çünkü SSCB hem bölgenin NATO üssü olmasını engellemek hem de NATO'nun Güneydoğu kanadını zayıflatarak komünist çalışmaları için kullanılabilecek bir taktik araç olarak görüyordu. Elbette bu konuda araç olarak kullanılacak Rumlardı. Rumların buradaki tek hedefi ise Enosis fikrini gerçekleştirmek bu doğrultuda dönemin en büyük gücü olan SSCB'nin desteğini almak istiyordu. Ancak Enosis fikrini çok da SSCB'nin gözü önünde bulundurmuyorlardı. Bu amaç ile yapılan açıklamalarda Kıbrıs halkının temel hedefinin yine hakiki bir bağımsızlık, adanın silahlardan tecrit edilmesi ve demokratik bir anayasanın kabul edilmesi gerektiğini ifade ediliyordu.

Bu durumun temel nedeni de SSCB kesinlikle Enosis'e karşı olduğunu dile getirmesi aksi takdirde SSCB garantisini devam ettirmeyeceğini ve Kıbrıs için en iyi çözümün Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu belirtmesiydi. SSCB bu konudaki tutumunun net olduğunu ve hiçbir şekilde Enosisi desteklemediğini ve Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ada içerisinde iki milli cemaatin varlığının tanınarak barış içinde her konunun halledilmesi gerektiğinin garantisini Türkiye ile gerçekleştirilen ikili görüşmelerde de vermekteydi. Bu nedenlerden dolayı Kıbrıs Rumları tarafından Enosis

fikri SSCB'den uzak işleniyordu. 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı Rumlar tarafından üstü kapalı bir şekilde Enosise giden yolda bir adım olarak karşılanırsa da yapılan açıklamalarda tam da SSCB'nin istediği şekilde bu durumun tam bir bağımsızlık sağlamadığını bunun için adanın silahlardan tecrit edilmesi ve demokratik bir anayasanın kabul edilmelidir sözlerine yer veriyorlardı. Elbette bu doğrultuda yapılan açıklamalar SSCB tarafından hoş karşılanıyordu.

Ekim 1962'de gözler bir anda Kıbrıs'tan uzaklaşarak dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin karşı karşıya gelmesine neden olan Küba Füze Krizine kaymıştı. Bu kriz ABD'nin Türkiye'ye, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi başlamış ve Soğuk Savaş gerginliğinin zirveye ulaşmasına neden olmuştu. Bu duruma ek olarak Amerikan Polaris Denizaltının İzmir'e gelmesi ve bazı parlamento üyeleri tarafından da ziyaret edilmesi SSCB tarafından yine hoş karşılanmıyordu. 27 Mayıs 1960 darbesiyle SSCB ile yarım kalmış ilişkilerimiz yeniden kurulmaya başladığımız bir dönemde yaşanan bu gelişmeler yeni gerginliklere yol açıyordu. Çünkü o yıllarda çözülmeyen bir mesele olan Kıbrıs ve Kıbrıs'taki yıkıcı Rum faaliyetlerini destekleyen bir SSCB yerine Türk tezlerini destekleyen bir SSCB isteniyordu. Bu yaşanan gelişmeler de Türkiye'yi SSCB'den biraz daha uzaklaştırıyordu.

1963'te Türk jetlerinin Kıbrıs'ta uçuşu karşısında Makarios, SSCB ile görüşme yapmış, sonucunda Türkiye'ye SSCB'den bir eleştiri gelmiştir. Rumlar güçlerinin yetmediği her durum da SSCB'ye başvurarak hem SSCB'yi bölgeye daha çok dâhil ediyordu. Hem Türkiye-SSCB ilişkilerinin gider gerilmesine hem de Kıbrıs konusunun uluslararası alanda daha çok bir probleme dönüşmesine neden olmaktaydı.

Kıbrıs'taki şiddet olayların artması ABD, ilgili devletlerin kabul etmesi durumunda, Kıbrıs'a barışı sağlamakla görevli NATO askerlerini göndermeyi önerdi. ABD'nin işin içine girerek NATO gücünü Kıbrıs'ta görevlendirilmesi Makarios olduğu kadar SSCB'yi de rahatsız etmişti. Bu neden ile SSCB 1964'te Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve ABD'ye kınaya bir nota verdi. Notada, SSCB'nin Akdeniz'deki duruma kayıtsız kalmayacağını belirterek, Kıbrıslıların kendi sorunlarını kendilerinin çözümlesinler veya BM'ye götürülmesini istiyordu. Aslında verilen bu nota ile birlikte SSCB artık karşımıza konu ile ilgili bir taraf olarak çıkıyor ve konun BM götürülerek bu sorunda söz sahibi olmak istiyordu.

Bu durumun önüne geçmek ve ilişkilerin geliştirilmesi adına karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmeye başlandı. Bu ziyaretlerden Türkiye için en önemli ilki olarak Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 30 Ekim-6 Kasım 1964'te gerçekleştirmiş olduğu Moskova ziyaretiydi. Ziyaret amacı olarak iyi komşuluk zihniyeti içerisinde münasebetler olarak yansıtılsa da Türkiye için en önemli noktası Kıbrıs'tır. Bu görüşmede yayınlanan ortak bildiri de BM yasalarında açıklandığı gibi milletlerarası hukuka ve küçük milletlerin haklarının korunmasına uyulması gerektiği ve Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne ek olarak, her iki toplumun yasal haklarına saygı gösterme, adada iki ulusal toplumun varlığını tanıma gibi ilkelerin altı çizildi. Bu ortak bildiri ile SSCB'nin 1959 antlaşmalarının temeli olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumun eşit haklara dayalı varlığını kabul ettiğini ilan ediyordu ve Moskova Enosisi reddettiğini resmen açıklıyordu.

4-13 Ocak 1965'te SSCB Yüksek Şura Prezidyum Başkanı Nikolay Viktoroviç Podgorni ve beraberindeki Sovyet heyeti Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyareti sırasında TBMM'de konuşan Sovyet lider ve ziyaret sonrasında yayınlanan ortak bildiri de Kıbrıs halkının egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, iki millî cemaatin barış içinde yaşamasını sağlanacak şekilde her iki halkın kanuni haklarına riayet edilmesi ve Kıbrıs'ta iki cemaatin varlığını tanıma tanınarak konunun barış yoluyla halledilmesinden yana olduğunu açıkladı. Bu açıklama Kıbrıs Rumları ve Atina da büyük bir telaş ile karşılandı. Yapılan açıklamada siyasetlerinin hiçbir zaman başka devletlerin onayına bağlı olmadığını ve siyasetleri onaylandığı zaman memnun olacaklarını onaylanmadığı zaman sadece üzüleceklerini ama hareket tarzlarının değişmeyeceğinin altı çiziliyordu. Bu durum artık bize iyi komşuluk ilişkilerimiz içerisinde SSCB'nin Türk tezlerini göz önünde bulundurduğunu ve Rumlar ile görüş ayrılıklarına düşmeye başladığını gösteriyordu.

1971 darbesine kadar Türk-Sovyet ilişkileri ve ziyaretler istenilen düzeyde sürekli olarak devam etmiş ve Kıbrıs konusunda SSCB'nin 'Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı, iki millî cemaatin barış içinde yaşamasının' her koşulda dile getirildi.

1974'te Yunanistan tarafından desteklenen Ulusal Muhafızlar askeri bir darbe yaparak Kıbrıs'ta yönetime el koydu. Bu durum karşısında Türkiye müdahale kararı aldı. SSCB ise Kıbrıs'ta meydana gelen darbeyi, adayı Yunanistan'a bağlama amacına yönelik bir hareket olarak değerlendirmiş, bu neden ile Türkiye'nin müdahale kararını olumlu karşılanmıştı. Ancak SSCB'nin buradaki müdahaleye olumlu bakış sadece Makarios yönetiminin

yeniden iş başına dönmesini sağlamak amacı taşımaktaydı. Çünkü SSCB'nin temel amacı için Kıbrıs'ın bağımsızlığı en önemli noktaydı.

13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kuruldu. Kremlin sözcüsü tarafından 14 Şubat'ta düzenlenen basın toplantısında 'SSCB'nin sadece Cumhurbaşkanı Makarios'un başkanlığındaki meşru Kıbrıs hükümetini tanıdığı' açıklandı. Aynı yıl gerçekleştirilen Güvenlik Konseyi görüşmelerin de konuşma yapan SSCB Delegesi Kıbrıs'ın tek meşru hükümeti olarak Makarios'un bulunduğu hükümeti tanıdığı ve adadaki yabancı kuvvetlerin çekilmesi gerektiğini söyledi. Biraz önce dediğimiz gibi SSCB'nin çıkarları doğrultusunda tam bağımsız kendi çıkarları doğrultusunda yöneteceği bir devlet istiyordu.

15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ilan edildi. SSCB ise yeniden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve egemenliğini vurgulamaktaydı. Denктаş'tan KKTC'nin ilanın geri alınmasını konunun BM kanalı ile görüşülmesini çünkü bu durumda ada içerisinde çıkacak bunalımın ABD çıkarlarına hizmet ederek Kıbrıs'ı bir ABD ve NATO uçak gemisine dönüşeceği sözlerine yer verilmekteydi.

Genel olarak konuya bakıldığında SSCB'nin dönemin güçlü bir devleti olmasının avantajını kullanarak bölgedeki Rumların Enosis fikrini desteklemeden bağımsızlık heveslerini kullanması ve konunun her daim BM sorunu olduğu fikrini aşilayarak hem konuya dâhil olmaya devam etmesi hem de soğuk savaş bunalımında ABD'nin Akdeniz'de büyüyen problem ile dikkatini dağıtma fırsatını yakalamış olduğu ve bu fırsatı net bir şekilde kullanmak istediğı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca araştırmanın sonucuna göre SSCB tüm bu düşünceleri içerisinde taraf olan Türkiye ile ilişkilerini kopma noktasına getirmeden ama yeri geldiğinde Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda sert tutumlar sergileyerek devletlerarası ilişkileri düzenli bir boyutta götürmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi SSCB'nin bütün girişimlerine rağmen Kıbrıs konusunda iki farklı cemaati tek bir çatı olan Kıbrıs Cumhuriyetinin altında birleştiremeyerek Akdeniz'de kurmayı hedeflediğı komünist planlarının gerçekleşmediğini net olarak görüyoruz.

Araştırmanın sonucunu toparlamak gerekirse Kıbrıs'ta Türk halkı için yıllardır beklenen özgürlük KKTC'nin kurması ile gerçekleşmiş ancak diğer taraftan SSCB için öyle olmamıştır. Çünkü Soğuk savaş sürecinde Kıbrıs için yaptığı tüm girişimler ve yardımlar beklenen bir sonucuna ulaşmadan kalmıştır.

KAYNAKÇA

RESMÎ YAYINLAR

TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1950, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:23

TBMM Tutanak Dergisi, 05.01.1965, Toplantı:4, Cilt:13

TBMM Tutanak Dergisi, 20.07.1974, Toplantı:13, Cilt:13

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Ekim 1964, Sayı:2

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Ocak 1965, Sayı:4

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Şubat 1965, Sayı:5

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Mart 1965, Sayı:6

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Nisan 1965, Sayı:7

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Mayıs 1965, Sayı:8

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Haziran 1965, Sayı:9

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Ağustos 1965, Sayı:11

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Aralık 1965, Sayı:15

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Şubat 1966, Sayı:17

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Eylül 1966, Sayı:24

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Mayıs 1966, Sayı:20

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Aralık 1966, Sayı:27

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Eylül 1967, Sayı:26

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Temmuz 1968, Sayı:46

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Kasım 1969, Sayı:62

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Mart-Ağustos 1972, Sayı:90

KİTAPLAR

AL Arzu, **Türk Dış Politikası**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014

ALASYA H. Fikret, **Kıbrıs ve Rum- Yunan Emelleri**, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992

ALASYA Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988

- ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2001
- ARTUÇ İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, 1989
- BAĞCI Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2001
- BANOĞLU Niyazi Ahmet, **Kıbrıs Dosyası**, Kervan Yayınları, İstanbul 1974
- BENHÜR Çağatay, **Soğuk Savaşta Sıcak Temas**, Palet Yayınları, Konya 2018
- BİLGE A. Suat, **Güç Komşuluk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992
- BİRAND Mehmet Ali, **30 Sıcak Gün**, Milliyet Yayınları, Mart 1990
- BÖLÜKBAŞI Süha, **Barışçıl Çözumsuzlük**, İmge Kitabevi, Ankara 2001
- CAN Şinasi, **Kurtarılmış Ada Kıbrıs 1974 Barış Harekâtı**, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2014
- EROĞLU Hamza, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Gemi Matbaacılık, Ankara
- EROĞLU Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, Emel Matbaacılık, Ankara 1975
- FIRAT Melek M., **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997
- GAZİOĞLU Mehmet C., **Enosis Çemberinde Türkler- Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1)**, CYREP Yayınları, Lefkoşa 2000
- GÖNLÜBOL Mehmet-SAR Cem-ESMER Ahmet Şükrü-SANDER Oral-ÜLMAN A. Haluk-BİLGE A. Suat-SEZER Duygu-KÜRKÇÜOĞLU Ömer-BİNGÜN Hakan, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014
- GÜREL Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, İmge Kitabevi, Ankara 2020
- GÜREL Şükrü Sina, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993**, İmge Kitabevi, Ankara 2018
- HASGÜLER Mehmet, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, İstanbul 2007
- HİLL George, **Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016
- İSMAİL Sabahattin, **20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları**, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul 1988
- MANİSALI Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000
- MANİZADE Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975
- MÜTERCİMLER Erol, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, Yaprak Yayınevi, İstanbul 1990
- OKTAY H. Emre, **Türk Tarihinin Kayıp Yılları Kıbrıs Sorunu**, Akis Yayınları, İstanbul 2015
- ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası (Cilt:1 1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası (Cilt:2 1980-2001)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010

ÖZERSAY Kudret, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, ASAM Yayınları, Ankara 2002

SAĞLAMER Kayhan, **Kıbrıs Harekâtı Ecevit Olayı Bir Başkanın Doğuşu**, Belge Yayınları, İstanbul 1975

SATAN Ali-ŞENTÜRK Erdoğan, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012

SAVRUN Ergenekon, **Ön Asya'nın Anahtarı Kıbrıs**, Biyografi Net Yayınları, Ankara 2020

SERTER Vehbi Zeki, FİKRETOĞLU Ozan Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, s.16 (Basım Yeri ve Tarihi Yok)

SÖNMEZOĞLU Faruk, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul 2006

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)**, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1991

TELLAL Eral, **SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2020

ÜRER Talat, **Kıbrıs'ın Tarihçesi**, Ankara Ticaret Odası, Ankara 2003

Kıbrıs Türk Kültür Derneği, **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa 1983

GAZETELER

T.C. Resmi Gazete, 06.06.1974

Kuruşçev Enosise Karşı Olduğunu Makarios'a Bildirdi, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12.04.1964

Türk Parlamento Heyeti Volgograd'da, **Milliyet Gazetesi**, 02.06.1963

Kuruşçev Türk Heyeti İle Görüştü, **Milliyet Gazetesi**, 13.06.1963

Cenevre Görüşmeleri Bir Süre İçin Kesildi, **Milliyet Gazetesi**, 01.09.1964

İnönü Rusya Ziyareti İçin Erkin İle Görüştü, **Milliyet Gazetesi**, 28.10.1964

Erkin Moskova'da, **Milliyet Gazetesi**, 31.10.1964

Sovyet Parlamento Heyeti Dün Geldi, **Milliyet Gazetesi**, 05.01.1965

N. Podgorni Dün Mecliste Konuştu, **Milliyet Gazetesi**, 06.01.1965

N. Podgorni Dün Mecliste Konuştu, **Milliyet Gazetesi**, 06.01.1965

Federasyon Kıbrıs İçin Tek Çare, **Milliyet Gazetesi**, 22.01.1965

Türk-Rus Görüşmeleri Dün Başladı, **Milliyet Gazetesi**, 19.05.1965

Sovyet Başkanı Bugün Geliyor, **Milliyet Gazetesi**, 20.12.1966

Türk-Sovyet Görüşmeleri, **Milliyet Gazetesi**, 21.09.1967

Ruslar Daha Sıkı İlişki İstiyor, **Milliyet Gazetesi**, 16.11.1969
Kasım Yargıcı, İngiltere Askeri Harekâta Karışmayacak, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Türk Görüşü Dün Moskova'ya Anlatıldı, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Orhan Türel, Schmidt: Taraflar Savaştan Kaçınmalı, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Türkleri Anlıyoruz, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Karaçi: Pakistan Halkı Türkiye'nin Yanında, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Kanada: Durum Vahim, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.1974
Kasım Yargıcı, Brejnev: Darbeden Önceki Devreye Dönülsün, **Milliyet Gazetesi**, 22.07.1974
M. Ali Birand, Salih Bingöl, Anlaşma Oldu, **Milliyet Gazetesi**, 31.07.1974
Abdi İpekçi, Anlaşmanın İlk Sonuçları, **Milliyet Gazetesi**, 02.08.1974
Güneş: Anlaşmayı Asıl, **Milliyet Gazetesi**, 06.08.1974,
Türk Tezi Saptandı, **Milliyet Gazetesi**, 08.08.1974
Ecevit Rehineler, **Milliyet Gazetesi**, 12.08.1974
Çıkartma Kadar Bu Harekâta Meşrudur, **Milliyet Gazetesi**, 15.08.1974,
Ateş Kesilsin Konferans Toplansın, **Milliyet Gazetesi**, 15.08.1974
Dışta Tepkiler, **Milliyet Gazetesi**, 15.08.1974
Ecevit: Görüşmeler Daha Rahat Olacak, **Milliyet Gazetesi**, 17.08.1974
Anlaşma Olmazsa Kıbrıs'ta İkinci Cumhuriyet Doğacak, **Milliyet Gazetesi**, 18.08.1974,
BM'nin Kıbrıs İçin Aldığı Kararlar, **Milliyet Gazetesi**, 03.11.1974
Moskova Resmi Hükümet Olarak Makarios'u Tanıyor, **Milliyet Gazetesi**, 15.02.1975
Brejnev Ecevit İle Çok Konuda Anlaştı, **Milliyet Gazetesi**, 23.06.1978
Abdi İpekçi, Moskova'da Durum, **Milliyet Gazetesi**, 23.06.1978
Moskova Haberi 14 Saat Sonra Yorumsuz Verdi, **Milliyet Gazetesi**, 16.11.1983
İlk Sovyet Tepkisi, **Milliyet Gazetesi**, 17.11.1983
Kıbrıs Bunalımı ABD'nin Çıkarınadır, **Milliyet Gazetesi**, 18.11.1983

SÜRELİ YAYINLAR (DERGİLER)

ARIK Umut, Kıbrıs Krizi, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.2, Sayı.1, 2011
ALPDAĞ Özden, Barış İçin Savaş, **Yeni Asır Araştırma Yayını**, (Basım Yeri ve Tarihi Yok)
ARMAOĞLU Fahir H., Türk-Sovyet Münasebetleri, **Yarın Dergisi**, Sayı.2, 24 Nisan 1963
AZİZ Aysel, 1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.24, Sayı.3, 1969

AZİZ Aysel, **Sovyetlerin Kıbrıs Tutumları 1965-1970**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt. 24, Sayı.4, 1969

CANAR Burçin, **SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979)**, Vira Verite E-Dergi, Sayı.8, Kasım 2018

DEMİR Şerif, Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 2007

ERİM Nihat, Yeni Doğan Bir Devlet: Kıbrıs, **Orta Doğu Dergisi**, Yıl.1, Sayı.1, Ankara 1961

ERGÜDER Özcan, Kıbrıs ve Rusya, **Kim Dergisi**, Yıl.7, Sayı.318, 20 Ağustos 1964

ERGÜDER Özcan, Türkiye ve Sovyetler, **Kim Dergisi**, Yıl.7, Sayı.329, 5 Kasım 1964

GENÇALP Ebru, Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Tür Sovyet İlişkileri 1965-1980, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2014

GÖKTÜRK Turgay Bülent, Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.15, Sayı.30, 2015

KASIM Kamer, Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, Ankara, 2007

VATANSEVER Müge, Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, Özel Sayı, İzmir 2010

YALÇIN Aydın, Kruşof Türk Parlamento Heyetine Neler Söyledi, **Yarın Dergisi**, Sayı.14, 17 Temmuz 1963

Akis Dergisi, Yıl.6, Cilt.18, Sayı.306, Ankara 1960

Akis Dergisi, Yıl.10, Cilt.28, Sayı.496, 28 Aralık 1963

TEZ

ZHUMATAYEVA Dinora, **Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekatı'nın SSCB Kamuoyuna Yankıları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2013

SEMPOZYUM

ŞAHİN İsmail, **Soğuk Savaş Dönemi SSCB'nin Kıbrıs Politikası**, VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu Türk-Rus İlişkileri, Giresun 2017

İNTERNET KAYNAKLARI

Dışişleri Bakanlığı, Temel Dış Politika Konuları, Kıbrıs, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası